

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL  
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZETÉNEK  
KUTATÁSI JELENTÉSEI

7.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL  
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET

Igazgató:

Monigl István

Sorozatszerkesztő:

Hablicsek László

Készítette:

Az MTA Gazdaság és Jogtudományok

Osztályának megbízásából az MTA

Demográfiai Bizottsága

A DEMOGRÁFIAI TUDOMÁNY HELYZETE MAGYARORSZÁGON

Budapest, 1982

## TARTALOM

	oldal
Előszó .....	7
Helyzetelemzés a demográfia tudományága területén Magyarországon folyó kutatások- ról.....	9
Bevezetés.....	11
I. A demográfia fogalma, köre és kapcsolata más tudományágakkal.....	13
II. A helyzetelemzés összeállításánál követett elvek.....	16
III. A Magyarországon folyó demográfiai kutatások áttekintése a tematika és a kutató- helyek szerint.....	18
1. Általános demográfiai kutatások, népesedésméletek.....	18
2. Területi demográfia.....	18
3. Népeségnagyság és változása.....	21
4. Strukturális demográfia.....	23
5. Családdemográfia.....	27
5.1. Családi állapot.....	28
5.2. Házasságkötés.....	28
5.3. Házasságmegszűnés.....	28
5.4. Háztartás és család.....	29
5.5. Lakásdemográfia.....	30
6. Termékenység.....	30
6.1. Születés.....	31
6.2. Demográfiai.....	32
6.3. Differenciális.....	32
6.4. Biológiai.....	33
6.5. Családtervezés.....	33
7. Halandóság.....	35
7.1. Halálozások.....	35
7.2.1. Perinatális.....	35
7.2.2. Csecsemő.....	36
7.2.3. Öregkori.....	38
7.2.4. Egyéb kor.....	38
7.3. Differenciális.....	38
7.4. Halálokok.....	39
7.5. Halandósági tábla.....	40
8. Vándorlások.....	40
8.1. Belföldi.....	41
8.2. Nemzetközi.....	41
9. Reprodukció.....	41
10. Demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatás.....	41
10.1. Természeti erőforrás.....	43

	o l d a l
10.2. Gazdaságnövekedés.....	43
10.3. Munkaerő.....	43
10.4. Élelmezés.....	44
10.5. Környezet.....	44
10.6. Társadalom.....	45
10.7. Politika.....	46
10.8. Egészségügy.....	46
10.9. Humánogenetika.....	48
11. Népesedéspolitika.....	48
12. Demográfiai kutatási és elemzési módszerek.....	49
IV. A demográfiai kutatások főbb eredményei és problémái.....	52
V. A demográfia nemzetközi kapcsolatai és a magyar demográfiai tevékenység elismerése.....	59
VI. Publikációs tevékenység.....	62
VII. A jövőbeli kutatások főbb feladatai.....	63
Függelék.....	67
I. sz. Melléklet. Felkért és válaszadó demográfiai kutatóhelyek jegyzéke.....	69
II. sz. Melléklet. A Magyarországon folyó demográfiai kutatások témái.....	76
III. sz. Melléklet. A Magyarországon folyó demográfiai kutatások témák és kutatóhelyek szerint.....	78
IV. sz. Melléklet. Irodalmi áttekintés, 1976-1980.....	85
A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottságának állásfoglalása az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya részére a Magyarországon folyó demográfiai kutatásokról készített helyzetelemzésről.....	93
Emlékeztető a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 1982. január 18-i üléséről.....	105

## ELŐSZÓ

A Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának megbízásából az MTA Demográfiai Bizottsága átfogó helyzetelemzést készített a demográfia tudományága területén az 1976-1980. ötéves időszakban Magyarországon folytatott kutatásokról.

A Demográfiai Bizottság a kapott megbízás alapján kidolgozta a helyzetelemzés vázlatát és felkérő leveleket küldött ki mintegy 80 kutatóhelynek rövid beszámoló összeállítására - tágabban értelmezett - demográfiai kutatásairól (a felkért kutatóhelyek között mind a demográfiai alap kutatásokkal, mind pedig a más tudományágak területén tágabb és kevésbé tág értelemben vett demográfiai kutatásokkal foglalkozó intézmények, illetve intézményekhez tartozó kutatók szerepeltek).

A felkérésekre mintegy 50 kutatóhelytől érkezett válasz, illetve a demográfiai kutatásokról készített rövid beszámoló.

A beérkezett válaszok feldolgozása alapján 1981. szeptember 15-évei történt a Helyzetelemzés kéziratának lezárása. A Helyzetelemzést a Bizottság elnöksége megküldte hozzászólásra a Demográfiai Bizottság tagjainak. A beérkezett hozzászólásokat, javaslatokat az elnökség a lehetőségek szerint figyelembe vette a Helyzetelemzés végleges szövegének kialakításában.

Ezt követően az elnökség kidolgozta az MTA Demográfiai Bizottságának állásfoglalását a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya részére a Magyarországon folyó demográfiai kutatásokról készített helyzetelemzésről; ezt az összeállítást a Demográfiai Bizottság 1981. november 24-i ülésén megvitatta és elfogadta. A vita során felmerült főbb észrevételeket az elnökség ugyancsak figyelembe vette az Állásfoglalás végleges változatának elkészítésekor.

Az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya a Demográfiai Bizottság által beterjesztett Helyzetelemzést és Állásfoglalást 1982. január 18-i ülésén vitatta meg. Az Osztály a Demográfiai Bizottság által készített Helyzetelemzést és az azzal kapcsolatos Állásfoglalást elfogadta és meghatározta a demográfia tudománya további fejlesztésének konkrét feladatait, valamint a Demográfiai Bizottságra ezek teljesítésével kapcsolatban háruló feladatokat.

Jelen kötetben közreadjuk a demográfiai tudomány helyzetét Magyarországon tükröző mindhárom említett anyagot:

- Helyzetelemzés a demográfia tudományága területén Magyarországon folyó kutatásokról.
- A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottságának állásfoglalása az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya részére a Magyarországon folyó demográfiai kutatásokról készített helyzetelemzésről.
- Emlékeztető az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 1982. január 18-i üléséről.

Barta Barnabás  
az MTA Demográfiai Bizottságának  
elnöke

Klinger András  
az MTA Demográfiai Bizottságának  
titkára

## HELYZETELEMZÉS

a demográfia tudományága területén Magyarországon folyó kutatásokról

## BEVEZETÉS

A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya megbízása alapján átfogó helyzetelemzést készített a demográfia tudományága területén folyó kutatásokról. A helyzetelemzés kidolgozásának szükségességét indokolta egyrészt az a tény, hogy az MTA szervei még nem foglalkoztak a tudományág helyzetének elemzésével, másrészt indokolta a demográfiai kutatások áttekintésének szükségességét a magyar népesedési helyzet alakulása is.

A helyzetelemzés az interdiszciplinaritás elve alapján épült fel, vagyis felöleli a más tudományágak keretében végzett demográfiai, illetve rokonjellegű kutatásokat is. A helyzetelemzés célja, hogy felmérve a jelenlegi - széles körben értelmezett - demográfiai kutatásokat, utmu-  
tatóként szolgáljon a jövő komplex népesedéspolitikájának kialakításában Magyarországon.

A helyzetelemzés azt a célt is szolgálja, hogy a demográfia tudományágának feltárt eredményei további felhasználásra kerüljenek az egyes intézmények - például az Országos Tervhivatal (távlati és középtávu tervezési), a Központi Statisztikai Hivatal, a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete, az Egészségügyi Minisztérium, a Művelődési Minisztérium - munkájában.

A Demográfiai Bizottság abban a reményben terjeszti be a demográfia tudományága területén folyó kutatásokról összeállított helyzetelemzést a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának, hogy az abban foglalt, a tudományágban mutatkozó eredmények és problémák, valamint feladatok feltárásával segítséget nyújthat az állami, párt és tudományos szervezeteknek hazánk jövőbeli komplex népesedéspolitikájának kidolgozásához.

## I. A DEMOGRÁFIA FOGALMA, KÖRE ÉS KAPCSOLATA MÁS TUDOMÁNYÁGAKKAL

Az elmúlt két évtizedben mind a hazai, mind pedig a nemzetközi irodalomban általánossá vált az a nézet, hogy a népeségtudományt önálló tudományágnak fogja fel, és egyre kevesebb azoknak a száma, akik azonosnak tekintenék a demográfiát a népesedésstatisztikával. A népeségtudománynak része mint adatbázis, illetve módszere a népesedésstatisztika, de nem azonosítható vele, mivel tárgya és feladata bővebb annál, a demográfia ugyanis a népesedéssel kapcsolatos folyamatok átfogó elemzésével foglalkozik. Így amikor a demográfiai kutatásokat tárgyaljuk, ebben a kiterjesztett értelmezésben kell felfognunk a demográfiai tudományt.

A demográfia meghatározásánál változatlanul tartjuk magunkat ahhoz a megközelítéshez, amelyet 1963-ban a "Bevezetés a demográfiába" című demográfiai tankönyvben meghatároztunk. Eszerint: "A demográfia az a történetileg kialakult tudomány, amely sajátos módszerekkel vizsgálja a népesség számát, összetételét, területi elhelyezkedését és állapotát, ezek változásait és tényezőit, valamint a népesség és a népesedés jelenségeihez fűződő társadalmi-gazdasági kölcsönhatásokat és következményeket, feltárja a népesség megújulásának, a népesedés jelenségeinek törvényszerűségeit, s mindezen ismereteket a társadalmi-gazdasági fejlődés szolgálatába állítja."<sup>1</sup>

A demográfia fogalmi meghatározása nem foglal állást a tekintetben, hogy e tudományt a tudományok általános felosztása során melyik fő tudományterülethez: a társadalom- vagy a természettudományokhoz sorolják. Már a kérdés felvetése is jelzi, hogy a demográfia bizonyos értelemben "határtudomány", mivel tárgya az ember, a maga természeti-biológiai tulajdonságaival, de megfigyelési alanya a népesség, amelyen - tágan értelmezve - az emberek sokaságát értjük.

E demográfiai népeségfogalomnak - akár kvalitatív, akár kvantitatív elemeit vizsgáljuk - az a fő jellemvonása, hogy társadalmi környezetben kell vizsgálni, minthogy az emberek közössége a történelem egész ideje alatt társadalmi összekapcsolásban élt, és a népességi folyamatok meghatározója, alapvető változásainak forrása mindig a társadalom mozgásai voltak. Ez utóbbiakat pedig a gazdasági változások határozták meg, így a népeségtudománynak igen erős a társadalomtudományi vonzata. A hivatalos magyar tudományág-besorolásban ezért egyértelműen a társadalomtudományok közé sorolják a demográfiát. Ennek vitatására az utóbbi években már nem került sor, de azért e helyen is hangsúlyozni kell, hogy a demográfia tárgya miatt nem tekinthető "tisztá" társadalomtudománynak - ha főbb összefüggései miatt oda is soroljuk -, és nem szabad elfeledkeznünk tudományágunk természettudományi alapjairól sem. A kutatás során ennek szem előtt tartása az eddigieknél is szükségesebb. Ez természetesen nem jelentheti a társadalmi-gazdasági kölcsönhatások - amelyre alapdefiníciónk is utal - kutatásának háttérbe szorítását, csupán a természeti-biológiai elemek párhuzamos hangsúlyozása is kívánatos. E két elem a demográfiai kutatások bizonyos területein más és más hangsúlyt kap, de sehol sem lehet az egyiket vagy a másikat teljesen elhanyagolni, csupán a prioritásokat lehet módosítani a kutatások tárgya szerint.

<sup>1</sup> i. m. 19. oldal

Az utóbbi időszak demográfiai kutatásainál egyre inkább előtérbe került az un. interdiszciplinaritás hangsúlyozása. Már régóta elfogadott az a tétel, hogy az un. "tisztá demográfiai"<sup>2</sup> kutatások ideje lejárt, vagyis idejét multa az a megközelítés, amely csupán a demográfiai módszerek alapján kívánja feltárni a demográfiai összefüggéseket, a változások okait. E speciális demográfiai módszerek (mint például a standardizálás, a táblakészítés, a demográfiai modellek számítása, a reprodukciós számítási módszerek) igen jelentősek és szükségesek a folyamatok leírásához, de a tényleges változások feltárása, a várható tendenciák összefüggéseinek megismerése önmagában ezekkel nem oldható meg. Ezekhez szükséges a demográfián kívüli ismeretek betáplálása, azok mindenkor figyelembevétele is.

Ha így fogjuk fel az interdiszciplináris demográfiai kutatást, akkor úgy érezzük, Magyarországon az utóbbi években e téren nemzetközi viszonylatban is kezdeményező szerepet játszottunk. Sok területen indultak meg, folytak és nyertek befejezést olyan kutatások, amelyekben a demográfusok mellett más tudományágak képviselői is részt vettek, és közösen merítve a különböző diszciplínák ismeretanyagából végezték el a szükséges elemzéseket. E módszerrel a demográfiai folyamatok leírása is megfelelőbb, és a kölcsönhatások, okok feltárása is kielégítőbb. A tudományágak képviselőinek ilyenfajta összefogása elég ritka más kutatási területen és különösen oly vonatkozásban, mint a demográfiánál, ahol éppen e tudományágak - az előbbieken már említett - "határ" volta alapján mind a társadalom-, mind pedig a természettudomány képviselőinek (például a szociológia, a jogtudomány, illetve a földrajztudomány, a humánbiológia, az orvostudományok) kooperációjával jár együtt.

Ezzel kapcsolatban csupán azt szükséges megjegyezni, hogy e közös kutatásoknál sem szabad elfelejteni azt a tényt, hogy a cél minden esetben demográfiai jellegű. Ennek azt kell jelentenie, hogy mivel a kutatás alapvető tárgya a népesség valamely állapota vagy valamilyen mozgása, illetve a mozgás okai, nem szabad sohasem elfelejteni az összekapcsolódó tudományágak között sem a demográfia elsőbbségét.

Ez természetesen nem személyi jellegű megállapítás, nem arra irányul, hogy egy demográfiai célú "teamben", ahol több irányú tudományág képviselője vesz részt, mindig a demográfusnak kell vezetnie. A megjegyzésnek inkább objektív oldalát kell hangsúlyozni, hogy a tudományágak, a tudományos módszerek között a demográfiának kell előznie, vagyis a demográfiai módszerek - a kvantitatív megközelítés, a matematikai statisztikai biztonság, a népességnek mint az emberek számszerűen meghatározott viszonylag nagyobb sokaságának megragadása stb. - legyenek az alapvetők. A többi tudományág pedig kiegészítő módon adja hozzá ismeretanyagát. Ha ez így van, beszélhetünk igazán megfelelő interdiszciplinárisan értelmezett demográfiai kutatásról.

Ha az elsőbbség a másik tudományágé, legyen az témájában népességi is, de nem a demográfia módszereit alkalmazzuk elsődlegesen, hanem a másik tudományágét, akkor már helyesebb nem demográfiai kutatásról beszélni, hanem népességi tárgyú olyan kutatásról, ahol egy másik tudományág módszereit alkalmazzuk, de felhasználjuk a demográfiai ismereteket, tényeket, esetleg - másodlagosan - a demográfiai speciális módszereket is. Az ily módon végzett kutatások azonban nem tekinthetők - szűkebb értelemben véve különösen nem - a demográfiai kutatások részének.

<sup>2</sup> Említésre méltó, hogy az un. "tisztá demográfiai" kutatások (a népesség összetétele, termékenység, halálozás, népességelőreszámítás) mellett a demográfiának új ágai alakultak ki, mint pl. a bio-demográfia, gazdaság-demográfia, társadalom-demográfia, település-demográfia. Az elemzésekben egyre nagyobb szerepet kap a matematikai módszerek, összefüggések és modellek alkalmazása.

Igy például, ha területi vonatkozásait vizsgáljuk a népesedésnek, és annak demográfiai megközelítése az alapvető cél, beszélhetünk területi demográfiai kutatásról, de ha ugyanilyen tárgyú kutatásnál a természetföldrajzi elemek állnak előtérbe, és a földrajztudomány módszerei az elsődlegesek, helyesebb - és szokásosabb - népességföldrajzról beszélni. Természetesen a különválasztás a gyakorlatban igen nehéz, és sokszor e megközelítést nem is - objektíve - a használt módszerek milyensége, hanem inkább - szubjektíve - a kutatást végző vagy irányító személye, illetve a kutatás helyének jellege dönti el. Holott helyesebb lenne a tényleges módszertani, tárgyi kérdéseknek előtérbe kerülni, és bármely megközelítésnél az interdiszciplinaritást megvalósítani.

Ez utóbbival kapcsolatban talán helyesebb általánosabban bevezetni a demográfia "multidiszciplinaritásának" gondolatát. Ezen annak hangsúlyozását szeretnénk érteni, hogy más tudományágak is - amikor a népesség vagy népesedés valamely kérdését a maguksajátos eszközével elemzik, felhasználják a demográfia speciális módszerét, ismeretanyagát kutatásaik során. E kifejezéssel tehát azt kívánjuk aláhuzni, hogy amint a demográfiának fel kell használnia vizsgálódásai során más (társadalom- és természettudományok) módszereit, eredményeit, úgy ezeknek is ismerniük kell és fel kell használniuk a népességtudományét. Vagy más szóval, ahogy a demográfusnak meg kell keresnie más tudományágak képviselőjét munkája során, ugyanígy kell tennie - igen tágan értelmezve - más tudományágak képviselőjének, ha a népességgel összefüggő kérdéseket kutat.

E tekintetben nem elegendő, ha a demográfusban népességstatistikust látnak, aki a tényeket, a népességre vonatkozó részletes statisztikai adatokat rendelkezésre bocsátja, hanem igazán népességkutatót kell benne keresniök, akiknek speciális kutatási területe az emberi népesedés és az azt befolyásoló folyamatok, így segíteni tud a másik tudományág képviselőjének speciális kutatásában is, ha a primátusnak természetesen ez utóbbi kezében is kell lennie.

Ugy érezzük, hogy amíg a demográfiai alapkutatásokban Magyarországon általánossá vált az interdiszciplináris gyakorlat, addig csak kevésbé valósult meg más tudományágak képviselői részéről e kapcsolat másik oldala, amit multidiszciplinaritással jelöltünk. Ebben vannak már kezdeményezések, de ezek inkább csak kivételesek. Talán ebben nemcsak az játszik szerepet, hogy más tudományágak képviselői nem hívták segítségül a demográfiát, hanem a demográfia "felajánlkozása" sem volt elegendő.

Az eddigi tudománypolitikai tevékenység a szűkebb értelemben vett demográfiai kutatások koordinálását, összefogását, szélesítését jelentette, és ebben jelentős eredmények születtek. A jövőben megfelelő "tudományos propagandával" el kell érni, hogy e tevékenység a tágabb értelemben vett demográfiai kutatásokat is magában foglalja, és ezáltal a demográfiai gondolat, a sajátos demográfiai módszerek, a kialakult demográfiai ismeretanyag a többi tudományág népességi tárgyú kutatási munkájába is az eddiginél jobban behatoljon.

## II. A HELYZETELEMZÉS ÖSSZEÁLLÍTÁSÁNÁL KÖVETETT ELVEK

Magyarországon a demográfiai kutatások bázisintézménye a Központi Statisztikai Hivatal, illetve annak Népeségtudományi Kutató Intézete. Az ezekben folyó kutatások jelentik a szűkebb értelemben vett demográfiai alapkutatásokat. Azonban, éppen az interdiszciplinaritás elve (amellyel az előző fejezetben részletesebben foglalkoztunk) gyakorlati érvényesülésének megfelelően, többnyire tágabb és egyes esetekben kevésbé tág értelemben vett demográfiai kutatások folynak számos más tudományág (társadalom- és természettudományok, mint erre korábban ugyancsak utaltunk) területén és az egyetemek keretében (például a statisztikai tanszékek többségén).

Ahhoz, hogy a Magyarországon folyó demográfiai kutatásokról valóban átfogó helyzetelemzést adhassunk, az elemzésben a demográfiai kutatásokat interdiszciplinárisan tekintettük át. A helyzetelemzésben - néhány kivételtől eltekintve - elsősorban az elmúlt 5 éves időszak (1976-1980) e tágabb, interdiszciplináris értelmezésű demográfiai kutatásaival foglalkoztunk.

Következésképpen, ennek az elvnek szem előtt tartásával történt a magyarországi demográfiai kutatóhelyek kiválasztása és felkérése rövid beszámolók összeállítására demográfiai kutatásokról az átfogó demográfiai helyzetelemzés elkészítéséhez. A felkéréseket mintegy 80 kutatóhelynek küldtük ki, tartalmában egységes, hangvételen azonban egyéni körlevél formájában. A kutatóhelyek, amelyekhez a felkérést intéztük, főként intézmények, részben pedig intézményekhez kötődő, aktív állományú kutatók; éppen az intézményhez kötődés elve miatt az inaktív (nyugállományú) kutatók nem szerepelnek a demográfiai kutatóhelyek között. (A felkért és válaszadó kutatóhelyek jegyzéke<sup>3</sup> I. sz. Mellékletként szerepel. Mintegy 50 kutatóhelytől érkezett válasz.)

A felkérő levelekben a kutatóhelyektől egységesen az alábbi információk megadását kértük az utolsó 5 év viszonylatában:

1. a demográfiai kutatás/kutatások témája,
2. szervezeti keretek, kutatói létszám a demográfiai kutatások tekintetében,
3. főbb kutatási eredmények a demográfia területén (publikációk, hazai és külföldi előadások),
4. együttműködés a demográfiai kutatások területén más hazai, illetve külföldi/nemzetközi szervezetekkel, kooperáció és koordináció,
5. hazai és külföldi demográfiai jellegű szervezetekben viselt tagságok és funkciók,
6. jövőbeli kutatási tervek.

A felkérő levelekhez mellékeltek a Magyarországon folyó demográfiai kutatások tematikáját (a Helyzetelemzés II. számú Melléklete) és kértük a kutatóhelyeket, hogy demográfiai kutatásaikról e tematikai kerethez alkalmazkodva készítsenek rövid beszámolót a Demográfiai Bizottság részére.

3

A kézirat lezárásának időpontja: 1981. szeptember 15 óta néhány kutatóhely vonatkozásában bizonyos szervezeti változások történtek. Ezeket a változásokat a helyzetelemzés végleges szövegének kialakításánál nem vettük figyelembe, annál is inkább, mivel a helyzetelemzés beszámolási időszaka az 1976-1980. ötéves periódus volt.

A feldolgozás során elhagytuk a felkérő levelek 2. pontjának (szervezeti keretek, kutatói létszám) kiértékelését, mivel a kutatóhelyek válaszai - a kutatóhelyek sajátosságai következményeként rendkívül heterogének voltak e tekintetben. Elhagytuk a 5. pont (hazai és külföldi demográfiai jellegű szervezetekben viselt tagságok és funkciók) kidolgozását is, mivel a kutatóhelyek tulajdonos részénél nem áll fenn ilyen tagság.

A helyzetelemzést kiegészítettük a beszámolási időszak magyar demográfiai irodalmának válogatás<sup>4</sup> szerű bemutatásával; ebben figyelembe vettük az inaktív állományú kutatók irodalmi munkásságát is.

---

<sup>4</sup> Az informatív válogatás az interdiszciplináris szemléleten alapult.

### III. A MAGYARORSZÁGON FOLYÓ DEMOGRÁFIAI KUTATÁSOK ÁTTEKINTÉSE A TEMATIKA ÉS A KUTATÓHELYEK SZERINT

A Magyarországon folyó demográfiai kutatásokat - a II. számú Mellékletben közölt 12 pontos felosztás tematikáját követve, a beérkezett válaszok alapján, amelyek jól reprezentálják a demográfiai kutatások interdiszciplináris jellegét - áttekintve az alábbi képet nyerjük.<sup>5</sup>

#### 1. Általános demográfiai kutatások, népesedélméletek

Általános demográfiai kutatásokkal a demográfiai kutatások bázisintézményeiben: a Központi Statisztikai Hivatalban, és annak Népeségtudományi Kutató Intézetében foglalkoznak. A Népeségtudományi Kutató Intézet demográfiai kutatásai felölelik a kutatási tematika szinte valamennyi fő pontját és alpontját és hasonló a helyzet a Központi Statisztikai Hivatalban, főleg annak Népesedéssziszttikai Főosztályán is. A bázisintézményekben végzett kutatások eredményeit sok más kutatóhely, illetve hivatal, intézmény hasznosítja demográfiai, társadalmi és gazdaságpolitikai vizsgálataiban.

Népesedélméleti kutatásokkal egy kutatóhely, a József Attila Tudományegyetem, Szeged, Állam- és Jogtudományi Karának Statisztikai Tanszéke (dr. Horváth Róbert professzor tanszékvezető) foglalkozik. A tanszék fő kutatási profilját a hazai és külföldi népesedélméletek történetének kutatása képezi. A tanszék az Oktatásiügyi Minisztérium által jóváhagyott távlati kutatási terv szerint egyben a téma országos témafelelőse is. A témában több publikáció jelent meg magyar és idegen nyelven. Kézirat formában befejezés előtt áll a Francia Demográfiai Intézet (INED) sorozata részére, az INED felkérésére készülő francia nyelvű tanulmány: A magyar demográfiai gondolat a kezdetektől az 1870-es évekig.

#### 2. Területi demográfia

Hat kutatóhely jelezte, hogy átfogó jelleggel foglalkozik területi demográfiai kutatásokkal. A kutatott témák a következők:

A KSH Népesedéssziszttika Főosztályának Népesedéssziszttikai Osztálya területi demográfiai községsoros bontású vizsgálatot végez a belföldi vándorlással és a népességszámmal, illetve a természetes népmozgalommal kapcsolatosan. Publikáció már megjelent és a 80-as évek elején újabb publikációk jelennek meg.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézete az MTA Dunántúli Tudományos Intézetével közösen kutatást hajtott végre a "Pécsi agglomeráció vizsgálata - vidéki városi és városkörnyéki ipari munkásság foglalkozási és lakóhelyi vizsgálata" címmel. A kutatás zárójelentése ez év tavaszán került leadásra, így publikációk később várhatók.

<sup>5</sup> Meg kell jegyeznünk, hogy bár, mint említettük, már a kutatóhelyek felkérésekor igyekeztünk biztosítani a beszámolók egységes felépítését, s a beérkezett válaszok szerkezete többnyire meg is felelt a felkérésnek és követte a tematikát is, a válaszok terjedelmüket, s a kutatásokról adott információkat tekintve mégis heterogének voltak. Ezt nem sikerült az elemzésből teljesen kiszűrni és így, ha egyes kutatásokról kevesebb, másokról több szó esik, nem szubjektív súlyozást vagy értékelést jelent részünkről, hanem a válaszokhoz való szükségszerű alkalmazkodást.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet e témakörben település mélységben vizsgálja a népesség térbeli átrendeződését és foglalkoztatottsági átrétegződését.

Az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének demográfiai jellegű eddigi és jövőbeni kutatási résztémái jellemzően a területi demográfia témaköréhez tartoznak, oly módon, hogy az adott rész-téma esetenként más demográfiai területet (például belföldi vándorlás, munkaerő, népességre vonatkozó prognózis stb.) is érint. (Az Intézet kutatási résztémái közül néhányat más kutatási témákhoz soroltunk be.) A Szociológiai Kutató Intézettel közösen folytatott vizsgálatot megelőzően, 1974-1975-ben az Intézet a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetével közösen kutatást végzett "A dél-dunántúli tervezési-gazdasági körzet néhány demográfiai jellemzője" résztémában. A kutatás zárójelentését 1975-ben publikálták.

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Statisztikai Tanszékén dr. Kovacsics József tanszékvezető egyetemi tanár irányításával kutatások folytak (és a jövőben is folytatódnak) Zala és Vas megye helytörténeti adatainak összegyűjtésére.

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetében a demográfiai vizsgálatok általában a gazdaság-, illetve településföldrajzi vizsgálatok keretében történnek. Ennek oka, hogy a korábbi években gazdasági fejlődésünk területi kutatásánál a földrajz a népességet mint termelőerőt vette figyelembe; a népesség területi eloszlásának átrendeződését a termelőerők térbeli koncentrációjára vezette vissza. A 70-es évektől előtérbe került a társadalmi folyamatok hatásának, illetve területi sajátosságainak vizsgálata. A most induló kutatási tervben szerepel szociálgeográfiai aspektusú kutatás is. A társadalmi-gazdasági fejlődés tudományos megalapozásához a földrajz sajátos - térbeli - szemléletével járul hozzá. A népesség számának, területi eloszlásának, főbb strukturális viszonyainak és területi eltéréseinek vizsgálata, valamint a népesség különféle mozgásai a geográfiai kutatások fontos elemei, számos elemzés kiinduló adatbázisa. A demográfiai adatok többnyire eszközként szolgálnak a bonyolultabb gazdasági-társadalmi folyamatok területi hatásainak feltárásához. A földrajz tárgyából következőleg az Intézet demográfiai adatokkal is foglalkozó kutatásai - bár gyakran foglalkoznak más csoportba sorolt ismérvekkel is - elsősorban a területi demográfia tárgykörébe sorolhatók. Az Intézet területi demográfiai munkásságát számos publikáció tükrözi.

## 2.1. Területi megoszlás

Három kutatóhely foglalkozik ilyen jellegű kutatásokkal.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete vizsgálja a területi struktúra változásait a IV. öt-éves tervben és a térstruktúra változásai és a belföldi vándormozgalom összefüggését; mindkét kutatás összefoglaló eredményei publikálásra kerültek. Az utóbbi kutatás a Bécsben működő Alkalmazott Rendszerelemzés Nemzetközi Intézetével (IIASA) kooperációban készült és az eredményeket az IIASA publikálta.

A KSH Népesedésszatisztikai Főosztályának Népesedésszatisztikai Osztálya eddig két kötetben publikálta a népmozgalom rekonstrukcióját az 1828-1900. évekre vonatkozóan Magyarország mai területére megyénként, megyéken belül községsoros bontással, 1828-1895. szeptember között vallási megoszlásban, egyházi anyakönyvek alapján gyűjtött adatokkal, 1895 október - 1900. években állami anyakönyvek alapján gyűjtött adatokkal. (Lásd: a 3.1. alpontnál is.)

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetének területi demográfiai kutatásain belül a népesség területi eloszlásának elemzésével az 1970-1980. közötti évtizedben számos tanulmány és más publikáció foglalkozott.

## 2.2. Település

Az e témakörhöz tartozó kutatásokkal kilenc kutatóhely foglalkozik.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének egyik ilyen jellegű - együttműködésben végzett - kutatásáról a 10.5. alpontban, illetve a 12. pontban számolunk be, egy másik kutatás pedig, amely 1980-ban vette kezdetét és jelenleg is tart, az urbanizációs folyamat és a területi mobilitás közötti összefüggésekkel foglalkozik.

A KSH Népesedéssziszti Főosztály Népesedéssziszti Osztálya elvégezte Magyarország mai területére a népességszám kigyűjtését községenként, 1828-1900. évekre. Az Osztrák Központi Statisztikai Hivatal felkérésére megtörtént a Burgenlandi tartomány népességszámának kigyűjtése községenként és a népmozgalom rekonstrukciója az 1828-1920-as évekre Magyarországon található egyházi és állami anyakönyvek alapján. A kutatásban részt vettek a megyei levéltárak. A kutatás eredményeit tartalmazó kötet 1981-ben jelent meg. (Lásd: a 3.1. alpontnál is.)

A KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálata összegyűjtötte az 1851. és az 1857. évi népszámlálás községi lélekszámra vonatkozó adatait. Elkészült a mai Magyarország területére vonatkozó, 1960. évi közigazgatási beosztás szerint taglalt dokumentáció. Megkezdődött Erdély teljes 1857. évi népszámlálási anyagának kiírása és összeállításra kerültek Szlovákia 1851. és 1857. évi községi lélekszám adatai. Elkészültek a megfelelő helynév mutatók is.

E témakörhöz sorolható a Budapesti Városépítési Tervező Vállalat több, más demográfiai témához is kapcsolódó vizsgálata: Budapest és környéke általános rendezési terve, belső városrészek rehabilitációja, településszociológiai vizsgálatok. A kutatásokról számos tanulmány jelent meg.

Az MTA Dunántúli Tudományos Intézete által végzett, a 2. témánál feltüntetett Pécsre és a pécsi agglomerációra vonatkozó kutatás tárgykörénél fogva ehhez a kutatási altémához is tartozik. Egy másik ilyen jellegű - együttműködésben végzett - kutatásról a 12. pontban számolunk be.

Az ELTE Statisztikai tanszékén folytatott, a nagyközségek helyzetére irányuló vizsgálatról a 2. pontban történt említés.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezéstan Intézete településdemográfiai vizsgálatokat végzett 1962-1964-ben az Ormánság 49 községében a morbiditásra vonatkozóan a közegészségügyi viszonyok, az életmódi szokások és a szociális tényezők figyelembe vételével. E vizsgálatok kapcsán az adatokat település típusok és községnagyság szerint is elemezték.

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Regionális Földrajzi tanszékének kutató munkáját szoros szálak fűzik a demográfia megismeréséhez, a kutatások iránya azonban természetesen földrajzi, főleg területi (település) szintű. A tanszék vizsgálja a falusi területek népességének - az egyes településkategóriákra jellemző - alakulását, a népesség foglalkozási szerkezetének, képzettségi szintjének változását település mélységben, az oktatási szolgáltatásokkal való ellátottság területi differenciáltságát, az általános iskolai oktatást igénybe vevők számának alakulását településenként. A témakörre vonatkozóan számos publikáció jelent meg.

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetének területi demográfiai munkásságát a 2. pontban már részletesebben bemutattuk és említettük a 2.1. pontban is. Az Intézet a település-demográfia témakörében is jelentős munkásságot fejt ki és e tárgykörben is több munkát publikált.

### 2.3. Regionális demográfia

A téma kutatása öt kutatóhely beszámolójában jelentkezik.

A népességelőreszámítás témaköréből ide soroltuk a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetnek területi előreszámításait (folyamatban levő kutatás).

Ennél az alpontnál is megemlítjük a KSH Népesedéssziszti Főosztálya Népesedéssziszti Osztályának a magyarországi halandóság területi különbségei néhány jellegzetességét vizsgáló kutatását, amely az 1970-es évekre irányul (új kutatás).

A KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálata együttműködésben a KSH Népesedéssziszti Főosztályával megindította a regionális szinten értékelhető termékenységi adatok vizsgálatát az 1850 előtti időszakra vonatkozóan. Ennek érdekében mintavétellel feldolgozásra kerültek az 1830. és 1840. évek közötti dunántúli községek házasságkötési adatai és a családrekonstrukció módszerének megfelelően az anyakönyvekből kikeresték a mintában szereplő házasságok gyermekszüléseit és a család egyéb demográfiai adatait. E vizsgálatnak az a célja, hogy az ipari forradalom előtti termékenység elemzéséről szóló eddigi egyedi - egy-egy községről szóló - monográfiákat kiegészítse és azok megállapításait általánosíthassa. (Lásd: a 6. pontnál is.)

Az Országos Tervhivatal Tervgazdasági Intézete egy témában folytat demográfiai kutatást: a nők termékenységének területi különbségeit és ezek tényezőit vizsgálja. A kutatás célja, hogy feltárja a nők, illetve a családok körülményeinek területi különbségeit azzal összefüggésben, hogy mely tényezők motiválják a gyermek(ek) vállalását vagy nem vállalását. Az Intézet a téma feldolgozásához különböző térségcsoportokat alakított ki.

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetének a regionális demográfiához kapcsolódó munkái többfélék: a tervezéshez segítséget nyújtó tervtanulmányok; önálló regionális tanulmányok; monografikus feldolgozások egyes fejezetei, tudományos ismeretterjesztő munkák.

### 3. Népességnagyság és változása

A téma átfogó kutatásával három kutatóhely foglalkozik.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet a népesség nagyságának és a demográfiai összetevőknek a változására irányuló kutatása egyaránt felöleli a múltat, a jelen és a jövőt.

Az ELTE Statisztikai Tanszékén folytatott, a 2. témánál tárgyalt megyei helytörténeti kutatások a múlt és a jelenre vonatkoznak.

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézete beszámolójában ugyancsak jelezte, hogy foglalkozik a népesség nagyság változására irányuló kutatásokkal.

#### 3.1. Múlt

A téma kutatását nyolc kutatóhely (kilenc kutatási részleg) jelezte.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete három témában folytat történeti demográfiai kutatásokat. 1975-ben kezdetét vette és jelenleg is folyamatban van a XIX. század első harmada demográfiai viszonyainak rekonstruálása és elemzése (a témakörben már 1978-ban megjelent egy kiadvány). 1980-ban kezdődött és folyamatban van egy másik történeti demográfiai kutatás; egy nyugat-dunántúli falu demográfiájának történelmi vizsgálata (Szany).

Az Intézet paleodemográfiai kutatást végez a Szerb Tudományos Akadémiával és a Belgrádi Tudományegyetem Ősrégészeti Intézetével együttműködésben.

A KSH Népesedésszatisztikai Főosztályának Népesedésszatisztikai Osztályán folyó történeti demográfiai kutatásokról a 2.1. és 2.2. alpontokban már beszámoltunk. Az osztályon a történeti-demográfiai kutatásokkal párhuzamosan demográfia-történeti, illetve népesedésszatisztika-történeti kutatások is folynak. Ezek tárgya a nemzetközi szervezetekben a múlt század közepétől folytatott demográfiai-népesedésszatisztikai együttműködés vizsgálata, különös tekintettel a magyar vonatkozásokra. Kutatás folyik a nemzetközi összehasonlító népesedésszatisztika, a modern értelemben vett nemzetközi demográfiai évkönyvek kialakításának és fejlődésének nyomon kísérésére. E témakörben az 1975-1980. időszakban három dolgozat került publikálásra.

A Népszámlálási Osztályon a múlt kutatása kétirányú. Egyrészt alapvető feladatot jelent a visszatekintő adatok elkészítése, amelyeket úgy kell összeállítani, hogy azok az új fogalmi csoportosításoknak megfeleljenek. Ennek keretében számos becslési módszert kell kialakítani. Az adatok összeállításánál a népességszám az első magyar népszámlálás időpontjáig (1869) visszamenőleg, a témakénti adatok pedig - a lehetőségeknek vagy a közlésterjedelemnek megfelelően - általában 1930-ig visszamenőleg kerülnek feldolgozásra. A témakörbe tartozó másik munka az 1941. évi népszámlálás - hézagpótló - köteteinek kiadása (a háború miatt a széleskörűre tervezett feldolgozás és közlés nem történt meg). A rendelkezésre álló - részben hiányos - alapadatokból eddig négy kötet került publikálásra. (Együttműködésben a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálatával.)

Széleskörű történeti-demográfiai kutatások folynak a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálatánál. Ezekről a 2.1., 2.3., 5.4. alpontoknál és a 12. pontnál számolunk be részletesebben.

Az MTA Történettudományi Intézete beszámolt arról, hogy a "Magyarország története 10 kötetben" című sorozatának több kötete tartalmaz népességi fejezeteket, illetve részeket. Ezenkívül az Intézet munkatársai számos tanulmányt publikáltak népesség-történeti témában.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet a népesség nagyságára és a demográfiai összetevőknek a változására irányuló vizsgálatai kiterjednek mindazokra a multbeli időpontokra, amelyekre adat van. (Általában 1870, és 1949-től napjainkig.)

Az ELTE Statisztikai Tanszékén a 2. pontban említett helytörténeti lexikonokon kívül azonos vezetéssel, ugyancsak az elmúlt évek kutatási programjában szerepelt a keszthelyi, a tapolcai és a sümegi járás községei településtörténeti lexikonjainak elkészítése, amelyekben az 1526-1980-as időszak története került feldolgozásra. Ugyancsak ehhez a témakörhöz sorolható dr. Kovacsics József "A kanadai magyarság történeti demográfiája" című, közlésre benyújtott tanulmánya.

Az MTA Dunántúli Tudományos Intézete e témakörhöz tartozó, 1980-ban kezdődött hároméves kutatási résztémája: "Gazdaság, népesség, munkaerőszerkezet a Hegyháti járásban 1869-1910".

A József Attila Tudományegyetem, Szeged, Statisztikai Tanszéke (Horváth Róbert professzor) második kutatási fő profilját (a népesedéstudományok után) a történeti demográfia képezi. Ez a kutatási profil a tanszéken éppen a beszámoló időszakában volt kialakulóban.

A téma kutatása a történeti demográfia széles spektrumát öleli fel (például: a magyar gazdaságdemográfiai gondolat története; egyházi anyakönyvezés a török világban - a szegedi példa; az újra-házasodások Magyarországon stb.). A témában számos publikáció jelent meg a magyar és a külföldi szakirodalomban.

### 3.2. Jelen

A téma kutatását három kutatóhely jelezte érintőlegesen. A kutatás a korábban részletezettekhez kapcsolódik:

Budapesti Városépítési Tervező Vállalat (kapcsolódik a 2.2. alponthoz, Városépítési Tudományos és Tervező Intézet (kapcsolódik a 3.1. alponthoz, ELTE Statisztikai Tanszék (kapcsolódik a 3.1. alpontnál közölt első tanszéki kutatási témához).

### 3.3. Jövő

A témakörhöz tartozó kutatásokat öt kutatóhely végzi.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének folyamatban lévő kutatása a népesség számának várható alakulásával foglalkozik. A 2021-ig elkészült országos előreszámítás részletes eredményei megjelentek a Népeségtudományi Kutató Intézet Közleményei c. sorozat 49. számú kötetében.

A Budapesti Városépítési Tervező Vállalat Budapest és környéke általános rendezési tervét tartalmazó kutatási témája (Lásd: a 2.2. alpont alatt is) prognózist is magában foglal a népesség számára és korösszetételére (KSH-OT számítások figyelembe vételével), a családszámra és a lakásszámmra.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet a népesség nagyságának és a demográfiai összetevőknek a változására készít prognózisokat hosszú- és nagytávra, általában 5-10-15 éves belső ütemezéssel.

Az MTA Dunántúli Tudományos Intézete a 2. és 2.2. pontokban jelzett regionális hosszú távú fejlesztési koncepciói, valamint a 3.1. alpontban említett kutatásra is tartalmaznak a jövő népességre vonatkozó elemeket.

A Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutató Intézete a gazdasági aktivitás előreszámításait a népesség nemek és korcsoportok szerinti prognózisára alapítja.

## 4. Strukturális demográfia

A téma kutatását összefoglaló módon négy kutatóhely jelezte.

A KSH Társadalmi Statisztikai Főosztályán két témában folynak strukturális demográfiai vizsgálatok, ezeket a megfelelő alpontoknál említjük meg.

A strukturális demográfia három témakörében végeznek kutatásokat a Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, Állat- és Embertani Tanszékén (dr. Nemeskéri János vezetésével), ezekről ugyancsak az egyes alpontoknál történik említés. E kutatások részét képezik "Az ember és természeti környezetének védelme" bioszféra tárcaszintű főirányu MTA kutatási témának.

Ugyancsak három alpontban foglalkozik strukturális demográfiai elemzések térszerkezeti vonatkozásaival a Városépítési Tudományos és Tervező Intézet (lásd: ugyancsak az érintett pontoknál).

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézete érintőlegesen felsorolta, hogy a strukturális demográfiai témacsoportból a földrajzosokat érintő témák: a népesség korcsoportok szerinti megoszlásában jelentkező területi eltérések (4.1.), az iskolázottságban jelentkező területi különbségek (4.4.), a foglalkozási átrétegződés, a gazdasági aktivitás területi jellegzetességei (4.5.), továbbá esetenként a nemzetiségi összetétel (4.6.).

### 4.1. Demográfiai

A téma kutatásával - a Földrajztudományi Kutató Intézettel együtt - kilenc kutatóhely foglalkozik, ezen belül egy kutatás négy kutatóhely közös vizsgálata.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének 1980-ban befejezett kutatása a torzulásmentes és zavaró hatásoktól mentes népeségstruktúrával foglalkozott (a kutatási eredményekről közlemény jelent meg a Demográfia c. folyóiratban). Egy másik kutatás 1979-1980-ban az idős és legidősebb korosztályok létszámának alakulásával, társadalmi-gazdasági helyzetükkel, annak javításával összefüggő feladatokkal foglalkozott. (A témát az Intézet 1980-ban átadta a KSH-nak).

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének, a KSH Népesedésstatisztikai Főosztálya Népesedésstatisztikai Osztályának, az Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztályának és az Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézetnek közös vizsgálata a terhesek és csecsemők folyamatban levő longitudinális demográfiai-egészségügyi vizsgálata (lásd: a 4.2. és 10.8. alpontnál is).

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Állat- és Embertani tanszéke strukturális demográfiai kutatásai tárgykörüknél fogva érintőlegeseek és inkább a 4.2. Biológiai alpontnál jelentkeznek.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet strukturális demográfiai elemzései térszerkezeti vonatkozásban a nem és kor szerinti megoszlási viszonyokra terjednek ki.

Az ELTE Statisztikai Tanszékén dr. Kovacsics Józsefné kriminálinformaticai kutatásaiban (melynek eredményei könyvalakban is megjelentek) demográfiai információkra támaszkodva vizsgálja a bűnözés várható alakulását kriminalitási tábla segítségével: ugyancsak demográfiai vonatkozású a munkának az a része, amely a korstruktúra szóródását és asszimetriáját vizsgálja.

A Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutató Intézete gazdasági aktivitási vizsgálatait nemek és korcsoportok szerint folytatja.

#### 4.2. Biológiai

A téma kutatását kilenc kutatóhelyen végzik. Ehhez járulnak még azok az intézmények, amelyeket a közös vizsgálatokba bevontak.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete biodemográfiai kutatásait: a budapesti öngyilkosok vizsgálata, sorkötelesek biodemográfiai és humánbiológiai vizsgálata (befejezett kutatások, az összefoglaló, illetve a részeredmények publikálásra kerültek az Intézet Közleményei sorozatában, illetve a Demográfia-ban) és a budapesti gyermekek demográfiai és antropometriai vizsgálatát (1970-ben megkezdett, folyamatban levő kutatás, a részeredményekről kiadvány jelent az Intézet Közleményei sorozatának tagjaként), a budapesti agglomerációban élő népeség biodemográfiai vizsgálata (az MTA Természettudományi Főosztálya felkérésére) együttműködésben végezte, illetve végzi más szervekkel (SOTE, Igazságügyi Orvostani Intézet, Honvédelmi Minisztérium, Fővárosi Tanács Egészségügyi Osztálya, Egészségügyi Minisztérium, Heim Pál Gyermekkórház, Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet, KSH Társadalmi Statisztikai Főosztálya). Az Intézet paleodemográfiai kutatása a Szerb Tudományos Akadémiával és a belgrádi Tudományegyetem Ősrégészeti Intézetével együttműködésben végzett, folyamatban levő kutatás (lásd: 3.1. alpont alatt is).

Az Intézet izolátumkutatást is végez: Ivád endogám népeségének populációgenetikai vizsgálatát folyamatosan végzi a Brémai Egyetem Antropológiai Intézetével és az Országos Haematológiai és Vértranszfúziós Intézettel együttműködésben.

A KSH Népesedésstatisztikai Főosztályának Népesedésstatisztikai Osztálya az Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztályával együttműködésben, annak irányításával a WHO felkérése alapján kutatást végez az anyatejes csecsemő-

táplálásról és az azt befolyásoló szociális-kulturális körülményekről. A felvétel 1976 elején történt, mintegy 7000 1975-ben született csecsemőre vonatkozóan készült. A vizsgálat első szakasza lezárult, a nemzetközi kiadvány publikálása folyamatban van. A kutatás második szakaszába lépett és a finomított mutatószámokkal foglalkozik (lásd: a 10. pontnál is).

Az Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálya irányításával, illetve kollaborálásával folyó, e témakörbe tartozó egyéb vizsgálatok: az Országos Csecsemő- és Gyermek egészségügyi Intézet által végzett longitudinális biometriai vizsgálat, ebben mintegy 700, 1973-ban született csecsemő vett részt és jelenleg a 6-7 évesek vizsgálata folyik (rendszeres orvosi fejlődés-ellenőrzés és érzékszervi vizsgálatok). Ide tartozik (részben) a 4.1. alpontnál említett, terhesek és csecsemők longitudinális vizsgálata is.

Az Országos Csecsemő- és Gyermek egészségügyi Intézet fent említett, kooperációban végzett vizsgálatain kívül ehhez a témához tartoznak: a 0 évesek fejlődésbiológiai és biometriai longitudinális vizsgálatai (1973-74-ben kezdődött, folyamatban lévő kutatás), ennek a vizsgálatnak folytatása a gyermekek 14 éves koráig, a kis súlyú újszülöttek 1979 januárban kezdődött fejlődésbiológiai longitudinális vizsgálata (a jelenlegi elképzelések szerint 14 éves korig).

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Orvosi Biológiai Intézetének Humán genetikai Munkacsoportja is jelezte, hogy foglalkozik a strukturális demográfia humánbiológiai problémáival. A veleszületett rendellenességek magyarországi előfordulásai 1970-74 között Vámos Károly kandidátusi értekezésében kerültek feldolgozásra.

Az Országos Közegészségügyi Intézet Humán genetikai Laboratóriuma (dr. Czeizel Endre) kutatja a többszülések hazai gyakoriságának alakulását, az ikerszülések csökkenésének okait a harmincas és hetvenes évek között (anyai életkor megfiatalodása és a szülési sorrend csökkenése) és a hetvenes évek első felében észlelt némileg magasabb iker gyakoriság és a fogamzásgátló tabletták (Infecundin) hatása közötti összefüggéseket, továbbá egyéb, a magasabb számú ikerszülésekre hatást gyakorló gyógyszeres befolyásokat.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Állat- és Embertani Tanszékén, Debrecen (Nemeskéri János irányításával) több irányú tájegységi - települési szintű - populáció-genetikai vizsgálatok folynak, jelentősek a paleodemográfiai kutatások, amelyek során 18 honfoglaláskori, kora Árpád kori temető került feltárássra és a leletek nyomán kidolgozásra került a temetőkben nyugvók demográfiai profilja (1.3.1.alpont alatt is).

A tanszék és a Debreceni Orvostudományi Egyetem Női Klinikájának közös kutatása: (téma-vezető: dr. Lampé László professzor) debreceni serdülő leányok prospektív követéses nőgyógyászati és humánbiológiai vizsgálata.

Az ELTE Embertani Intézete általános iskolai tanulók, illetve műegyetemi hallgatók növekedését és testi fejlődését, illetve testi fejlettségét vizsgálta, illetve 1975 óta folyamatosan vizsgálja társadalmi-gazdasági-szociális, illetve szocio-ökológiai tényezők függvényében.

#### 4.3. Pszichológiai

A téma kutatását egyik kutatóhely sem jelezte.

#### 4.4. Kulturális

A téma kutatását három kutatóhelyen végzik.

A KSH Társadalmi Statisztikai Főosztályán kiterjedt vizsgálatok folynak a népesség iskolai végzettségének állapotáról, előrejelzéséről.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet térszerkezeti vonatkozásban kutatásokat folytat az iskolai végzettségről.

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont rádiós és televíziós panel-vizsgálatainak a 18 éves és idősebb felnőtt népesség országosan reprezentatív mintáján évről-évre megismételt adatgyűjtés szolgál alapul. Az adatgyűjtés módját ad arra, hogy a felnőtt lakosság tömegkommunikációs eszközökkel való ellátottságáról (sőt tágabb értelemben a kulturális javakkal való ellátottságáról), fogyasztási szokásairól, azok rétegspecifikus alakulásáról (nem, életkor, családi állapot, foglalkozás, település típus szerinti bontásban) a Központ évről-évre frissíthető adatokkal rendelkezék.

#### 4.5. Gazdasági-társadalmi

A téma kutatását hat kutatóhely (nyolc kutató részleg) jelezte.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének e témához tartozó kutatásai: a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok összetételének és ujratermelődésének prognózisa, az idős és legidősebb korosztályok létszámának alakulása, társadalmi-gazdasági helyzetük, annak javításával összefüggő feladatok.

A KSH Népesedésszatisztikai Főosztályának ELAR<sup>6</sup> osztálya a KSH egyes főosztályai, illetve más szervek részére, reprezentatív kisminták alapján több olyan demográfiai jellegű összeírást végzett, amelyek a lakosság egyes rétegeit érintik (például nyugdíjasok adatfelvétele, időmérleg napló). A Munkaerő- és Foglalkozástatisztikai Osztály népszámlálási és mikrocenzus adatok alapján, egységes fogalmi és osztályozási rendszer kidolgozása révén, elemzést készített a mai magyar társadalom osztály- és rétegtagozódásáról. Ennek eredményét 1975-ben egy országos és egy megyei részletezésű kötetben publikálta.

A KSH Társadalmi Statisztikai Főosztálya a témán belül a társadalmi mobilitás kérdéskörében folytat kutatásokat, végez elemzéseket.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet térszerkezeti vonatkozásban foglalkozik a társadalmi átrétegződéssel, a gazdasági aktivitással.

Az MTA Történettudományi Intézete a "Magyarország története 10 kötetben" című munkában több helyen is foglalkozik a társadalmi szerkezetben különböző időszakokban történt változásokkal.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézete ugyancsak foglalkozott az 1976-1980. közötti időszakban a magyar társadalom osztály és rétegtagozódásával.

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Munkatudományi Tanszéke nemek és korcsoportok szerinti bontásban vizsgálja a népesség gazdasági aktivitásának alakulását az 1910-1990 közötti időszakban (lásd: 10.3. pont alatt is).

#### 4.6. Etnikai

A téma kutatása öt kutatóhelyen folyik.

<sup>6</sup> Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer (1976. január 1.); az egyes témavizsgálatoknál (munkaerő /ELAR I./, háztartástatisztika /ELAR II./, egyéb, a lakosságra vonatkozó vizsgálatok (például morbiditási vizsgálat) alkalmazott reprezentatív mintáknak azonos a felépítése.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének a 4.2. alpontnál már említett izolátumkutatása e témakörhöz tartozik elsődlegesen.

A KSH Népesedésszociológiai Főosztályának Népszámlálási Osztálya az 1980. évi népszámlálás összeírásai munkáihoz kapcsolódva - a népszámlálás alapján számbavett nemzetiségi - anyanyelvi - beszélt nyelvre vonatkozó kérdéseken kívül - elvégezte a nemzetiségi kulturális igényű népesség felmérését, területi bontásban is. Az e célból 509 településen végrehajtott felvétel csaknem az egész ország területét átfogta, ezenkívül kiterjedt még Baranya megye egész területére, ahol - kísérleti jelleggel - minden községben végrehajtották a nemzetiségek felmérését. Az elemzésekhez szükséges adatfeldolgozási munkák előkészítésében részt vesz a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Módszertani Tanszéke is.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Állat- és Embertani Tanszékén a 4.2. alpontnál említett kutatások zöme ehhez a résztémához is tartozik.

A Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács V.B. Egészségügyi Osztályán dr. Bodnár Lóránt foglalkozik a cigánylakosság egészségügyi állapotát befolyásoló társadalmi, demográfiai, biológiai tényezőkkel. A kutatások témája érinti az eddig tárgyalt témák közül a 4.2. témát is.

A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Módszertani Tanszékén dr. Hoóz István professzor, tanszékvezető kutatásai a 4.6. témakörön belül a nemzetiségek (és cigányok) demográfiai jellegzetességeire terjednek ki. Hoóz Istvánnak több publikációja jelent meg e témakörben.

## 5. Családdemográfia

Többrétű, illetve érintőleges családdemográfiai kutatásokat öt kutatóhely végez.

A KSH Népesedésszociológiai Főosztályának Népesedésszociológiai Osztálya által végrehajtott házassági longitudinális vizsgálatok (lásd: 6., 10. és 11. témánál is) lehetőséget nyújtanak a családok életét és életkörülményeit érintő témakörök vizsgálatára, a nőknek a társadalmi-gazdasági életben és a családi életben betöltött szerepének tanulmányozására.

A SOTE Marxizmus-Leninizmus Tanszékén dr. Molnár László professzor foglalkozik a nők életútja kutatásának témájával és ennek kapcsán a családi munkamegosztással, a családokat érintő szociálpolitikával (lásd: a 10. pontnál is). A családdemográfiához kapcsolódó témában ez évben Molnár Lászlónak a megjelenés stádiumában van egy monográfiája és részben elkészült ennek folytatása is.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézete koordinálta 1971-1974 között az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottság ajánlására folyó családkutatásokat. Az Intézet által elkészített kutatási zárójelentés elsősorban publikált anyagok elemzésén alapul. A zárójelentéshez készített résztanulmányok 1978-ban jelentek meg "A változó család" címmel. Az Intézetben belül elsősorban dr. Cseh-Szombathy László foglalkozik családkutatásokkal, akinek e témakörben számos publikációja jelent meg.

Az MTA Néprajzi Kutató Csoportja társadalomnéprajzi munkássága során foglalkozik a család, házasság, háztartás témájú mikrovizsgálatokkal, általánosan ismert demográfiai adatok felhasználásával.

A Budapesti Városépítési Tervező Vállalat Budapest és környéke általános rendezési ter-  
vével (lásd: 2.2. alpont) kapcsolatban családszám prognózist is készített.

### 5.1. Családi állapot

A téma külön kutatását a kutatóhelyek nem jelezték.

### 5.2. Házasságkötés

A téma kutatását három kutatóhely jelezte.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete táblamódszerű elemzéseket és vizsgálatokat végzett, illetve végez a házasságkötési mozgalom kutatásának témakörében. 1976-ban fejeződött be az első házasságkötések táblamódszerű elemzése transzverzális megfigyelés alapján (a kutatás összefoglaló eredményeiről tanulmány jelent meg a Demográfiában), és 1977-ben fejeződött be a táblamódszer alkalmazhatóságának vizsgálata az ujjaházasodások kor szerinti elemzésében. 1980-ban vette kezdetét és folyamatban van a születési kohorszok első házasságkötéseinek táblamódszerű vizsgálata.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézete 1976-1978 között intenzív módszerekkel kutatást végzett a jelzett években házasságot kötött 20-29 éves elsőizben házasok körében a megkérdezettek családi életre vonatkozó normáit, elképzeléseit illetőleg. A kutatás - amelyet Cseh-Szombathy László végzett - eredményei feldolgozás alatt állnak.

A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Módszertani Tanszékén (Hoóz István) kutatások folynak a család alapításával kapcsolatos problémák témájában. E témakörben több publikáció jelent meg.

### 5.3. Házasságmegszűnés

A téma kutatása négy kutatóhelyen folyik, ezen belül két kutatóhely közös vizsgálatot is végez.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete 1978-ban megkezdett, folyamatban levő kutatása a születési kohorszok házasságkötéseinek (lásd: 5.2. alpontot is) és válásainak vizsgálatával foglalkozik.

A KSH Népesedésszociológiai Főosztályának Népesedésszociológiai Osztálya és az MTA Szociológiai Kutató Intézete 1980. IV. negyedévében reprezentatív adatfelvételt hajtott végre (a felvétel 650 volt házaspárt érintett). A felvétel célja, hogy felmérje a válás következtében felbomlott család tagjainak életkörülményeit, a kiskorú gyermekek helyzetét, valamint feltárja az új helyzetbe való beilleszkedés társadalmi, pszichikai motivációit. A kutatás részben kérdőíves adatfelvételen alapul (KSH), részben pedig intenzív, több interjúból álló megkérdezésből (SzKI). A kutatás beilleszkedik a Pécsi Társadalomtudományi Központ családkutatási, illetve a válások következményeinek felmérésére irányuló kutatási programjába. A kutatás problematikájáról tanulmány készült, amely 1981 szeptemberében a Nemzetközi Szociológiai Társaság leuveni szemináriumán került megvitatásra. - A felvétel előzetes eredményei ez év folyamán kerülnek publikálásra.

Korábbi vizsgálatok: KSH "A válás, a válások okai" címmel 1975-ben publikált kiadvány, amely az 1971-72. évi reprezentatív felvétel eredményeit tartalmazza. A Szociológiai Kutató

Intézet a 60-as évek közepe óta foglalkozik a témával, a 70-es évek első felében a kutatások elsősorban elméleti vonatkozásúak voltak. A kutatás eredményei "A változó család" című kötetben jelentek meg. 1977-től az Intézet bekapcsolódott a Nemzetközi Szociológiai Társaság Válogatási Csoportjának munkájába és négy munkaértekezleten vett részt. Az ezekre készített elemzések a válások alakulásáról Magyarországon a KSH adatgyűjtésének eredményein alapultak és külföldi forrásokban publikálásra kerültek.

A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Módszertani Tanszékén (Hoóz István) kutatások folynak a család alapításával és megszűnésével kapcsolatos problémákról. Erre vonatkozóan tanulmány jelent meg.

#### 5.4. Háztartás és család

A téma kutatását öt kutatóhelyen, ezen belül hét kutatórésztelen végzik.

A KSH Népeségstudományi Kutató Intézete foglalkozik a családháztartás előreszámítással, folyamatban levő kutatás.

A KSH Népesedéstudományi Főosztályának Népszámlálási Osztályára jelentős szerep hárul a téma kutatásával kapcsolatban. A háztartások és családok bemutatása mindenkor csak a népszámlálások keretében lehetséges, ugyanis ekkor van csak lehetőség arra, hogy mintegy keresztmetszetben bemutatásra kerülhessenek a társadalom e legkisebb sejtjei. Az utóbbi időben felmerülő különféle igények is aktuálissá tették a háztartás- és családstatistikai adatok széleskörű elemzését és felhasználását.

A többi népszámlálási adathoz hasonlóan a visszatekintő adatok vonatkozásában, a forgalmi változások miatt itt is alapvető az átszámítások módszereinek kutatása, különösen vonatkozik ez az elmúlt 20 évben megtartott népszámlálások (1960, 1970, 1980) alkalmával használt családkoncepció egybevetésére. A kutatások azt is felszínre hozták, hogy az adatokat nemcsak önmagukban kell bemutatni, hanem egyre szélesebb összefüggésben a személyi információkkal és a lakáskérdéssel, így a kutatás kiterjed-e a kombinatív bemutatás problematikájára is.

A KSH Társadalmi Statisztikai Főosztályán az időmérleg- és az életmódkutatások során (lásd: a 10. pontnál is) külön elemzések készülnek a gyermekes és a többgyermekes családok helyzetéről.

A KSH Közgazdasági Főosztályán a háztartásstatistikai adatgyűjtés keretében vizsgálatok folynak arról, hogyan befolyásolja a családok nagysága, összetétele és gyermekszáma a családok jövedelmét és fogyasztását, illetve fogyasztási strukturáját, továbbá, hogy a családok jövedelméből mennyi a munkából származó jövedelem és mennyi a társadalmi juttatások részesedése. A témában több publikáció készült.

A KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálata megindította az ipari forradalom előtti korszak hazai háztartás és család szervezetének vizsgálatát. A témában több tanulmány jelent meg. Ezek egyrészt mikro- másrészt makroszinten kívánták feltárni a magyar családnagyság és családstruktúra 1850 előtti jellemzőit.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézete bekapcsolódott a Pécsi Társadalomtudományi Köz-

pont szervezésében folyó másik család-témájú kutatásba is; változások az európai családok életmódjában. Ennek a kutatásnak a célja azoknak a változásoknak a felmérése, amelyek a család életében bekövetkeztek a gazdasági életben, különösen a nők foglalkoztatásában lezajlott átalakulások hatására. A magyar közreműködés e kutatásban elsősorban hazai anyagok másodelemzésén alapul. A magyar helyzetről 1980-ban egy összefoglaló tanulmány készült el, amely 1981-ben külföldi konferencián kerül megvitatásra.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézetnek e témában folytatott kutatásai a család- és háztartásnagyságra valamint összetételre vonatkoznak.

#### 5.5. Lakásdemográfia

A témával öt kutatóhely foglalkozik.

A KSH Társadalmi Statisztikai Főosztályán több részletes vizsgálat készült a lakáshelyzet társadalmi vonatkozásairól. Ezek a vizsgálatok az 1981-82. évi ELAR felvétel sorozat keretében tovább folynak.

A Budapesti Városépítési Tervező Vállalat prognózisai magukban foglalják a lakásszám prognózist, a BUVÁTI foglalkozik lakáshiány számításokkal, valamint több lakásépítéssel foglalkozó tanulmány is tartalmaz lakásdemográfiai elemzéseket, illetve részeket.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet családdemográfiai kutatásai az 5.4. alpontban említetten kívül a lakásnagyság témáját is tartalmazzák.

Az ELTE Statisztikai Tanszékének vezetője, Kovacsics József 1977-ben megjelentetett "A közigazgatás statisztikája és organometriája" c. egyetemi tankönyve számos más tényezőt kivül a lakáshelyzetet is elemzi.

A Tömegkommunikációs Kutató Központ 1971 óta több ízben végzett a lakáshelyzettel kapcsolatos közvéleménykutatást. Ezen belül időről-időre speciális minták kerültek kiválasztásra (fiatal házasok, sokgyermekes családok, a népesedéspolitikai intézkedések következtében lakáshoz jutott családok, lakásigénylők stb.).

Ugyancsak e vizsgálatokon belül történnek módszertani kísérletek a kérdezettek "lakástörténetének", "lakás-életutjának" nyomonkövetésére, illetve tábla-módszerű elemzésének kidolgozására.

#### 6. Termékenység

A téma átfogóbb jellegű kutatását öt kutatóhely, ezen belül hat kutatórészleg végzi.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének számos termékenységi vizsgálata közül itt említjük meg a házasulandók termékenységét befolyásoló pszichológiai és szociológiai tényezők vizsgálatát (1976-ban megkezdett és 1979-ben befejezett kutatás, a párhuzamos kutatások elkerülése céljából az Intézet a kutatást a gépi adatfeldolgozás befejezésével lezárta), továbbá a családi állapot, valamint a családi állapot változásának összefüggése a termékenységgel témában 1980-ban megkezdett, folyamatban lévő kutatást.

A KSH Népesedésszatisztikai Főosztályának Népesedésszatisztikai, valamint Népszám-

lálási Osztályán folyó kutatások a következők: a Népesedésszatisztikai Osztályon házassági longitudinális vizsgálatok folynak (lásd: bővebben a 6.1. és 6.5. pontnál, továbbá a 10. és 11. pontnál is), a Népszámlálási Osztályon pedig az 1970. évi népszámlálásnál végzett reprezentatív felvétel keretében széleskörű (25 %-os reprezentatív felvétel) termékenységi felvételekre is volt lehetőség. Ez a vizsgálat (jóllehet számos kérdés feldolgozására már nem került sor) lehetőséget ad az élveszületések nemenkénti sorrendje, az életképesség nemenkénti alakulása, a születések között eltelt idő, a házasságkötések között eltelt időszak bemutatására. Ezen kívül mód nyílt a termékenységi adatoknak a kiemelt egyéni foglalkozással, osztály-rétegbe sorolással, a lakás nagyságával, komfortosságával és felszereltségével való kombinációk szerinti ismertetésére is.

A KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálatának (a KSH Népesedésszatisztikai Főosztályával együttműködésben folytatott) történeti demográfiai regionális termékenységi kutatását, lásd: a 2.3. alpontnál.

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézete a termékenység-halandóság-vándorlás kérdéseivel összevontan foglalkozik.

A Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V.B. Egészségügyi Osztálya (Bodnár Lóránt) a cigánylakosságra vonatkozó, a 4.6. alpont alatt ismertetett kutatásai magukban foglalják a cigánylakosság termékenységére vonatkozó vizsgálatok számos aspektusát (élveszületés, termékenység, családtervezés).

#### 6.1. Születés

A téma kutatásával öt kutatóhely foglalkozik.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete a témakörön belül, 1978-ban megkezdett, folyamatban levő kutatásként az 1973-78. évi születési adatok elemzésével foglalkozik. A kutatás részeredményeiről tanulmány jelent meg a Demográfiában.

Az Intézet termékenységi kohorszvizsgálata, ugyancsak folyamatban levő kutatás, 1976-ban vette kezdetét. A részeredményekről tanulmány jelent meg a Demográfiában.

A KSH Népesedésszatisztikai Főosztálya Népesedésszatisztikai Osztályának a 6. pontnál említett házassági longitudinális vizsgálata (lásd: bővebben a 6.5. alpontnál, továbbá a 10., 11. pontnál is) az 1966-ban és 1974-ben házasságot kötöttek életútjának longitudinális követése révén, az ismételt kikérdezések (1977-ben az 1974. évi házások újbóli felkeresése és kikérdezése történt meg, 1980-ban pedig az adatfelvételben mindkét házassági kohorsz mintája szerepelt) alkalmas a kiválasztott házaspároknál történt születések figyelemmel kísérésére.

Az osztály 1977. évi TCS (termékenységi, családtervezési és születésszabályozási) vizsgálatát, amely a házasságban élő 39 éves és fiatalabb nők termékenységi, családtervezési és születésszabályozási magatartását vizsgálja a házas női népesség 0,3 %-ára kiterjedő minta alapján, részben ide is sorolhatjuk (lásd: bővebben a 6.5. alpont alatt). Az adatfelvétel része a világ számos országában végrehajtásra kerülő Világ Termékenységi Adatfelvételének (World Fertility Survey).

Hasonlóképpen részben itt is megemlítjük a terhesek egészségügyi és demográfiai vizsgálatát (lásd: 4.1. és 10.8. alpontokat), amely a terhességek kimenetelét befolyásoló kockázati tényezőkkel foglalkozik.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet kutatásaiban foglalkozik a születések számával.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezéstan Intézete - a csecsemőhalandóságot befolyásoló (lásd: 7.2. alpontot is) legjelentősebb tényezőként a koraszülés kérdésével foglalkozik. A koraszülött frekvencia csökkentése érdekében az Intézet számos intézkedést dolgozott ki: bevezették Baranya megye egész területén a centrális terhesgondozást, koraszülés előrejelzés esetén igyekeztek a veszélyeztetett terhességeket kiszűrni és fokozottabb gondozást biztosítani. 1981. január 1-től egész Baranya megyére kiterjedően az Intézet bevezette a terhesség kimenetelét jelző adatlapot a veszélyeztetett terhességek számának alakulása és a terhesség kimenetelére gyakorolt hatása figyelemmel kísérése. Figyelemmel kíséri továbbá az Intézet az 1969-ben végrehajtott felmérése során általa megfigyelt koraszülést befolyásoló tényezők alakulását is. A témában több tanulmány jelent meg.

Az Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet a témához tartozó kutatása a szülészeti események változásának figyelemmel kísérése. Ez eddig a "Szülészeti Rendtartás Statisztikai Adattai", az un. "Tauffer jelentés" alapján, 1981-től kezdődően pedig a Központi Statisztikai Hivatallal együttműködve, az Egységes Szülészeti Adatszolgáltatás alapján történik.

## 6.2. Demográfiai

A téma kutatását egy kutatóhely sem jelezte.

## 6.3. Differenciális

A téma kutatása hat kutatóhelyen történik.

A KSH Népegyésztudományi Kutató Intézete 1976-tól, folyamatban levő kutatásként végzi a termékenység területi különbségeinek vizsgálatát. A részeredményekről tanulmány jelent meg a Demográfiában.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet területileg differenciált termékenység előrejelzésével foglalkozik.

Az Országos Közegészségügyi Intézet Humángenetikai Laboratóriuma (Czeizel Endre) e témakörű kutatásai kiterjednek a multifaktoriális-familiáris értelmi fogyatékos gyermekek testvérszámának vizsgálatára (az átlagtól számottevően elmaradó vagy értelmi fogyatékos személyek, akik családot alapítanak - a családtervezés iránti értetlenségük és a korszerű fogamzásgátló módszerek ismeretének hiánya miatt - sokkal kevésbé korlátozzák születéseik számát), a fővárosi alkoholista nők termékenységi trendjeinek vizsgálatára (fiatalabb korban, a születésszabályozás alacsonyabb színvonalra miatt, számottevően nagyobb a születésszám, míg idősebb korban gyakoribbak a termékenységi zavarok); a cigánynépeesség sajátos családtervezési magatartásának (amely elsősorban a születéskorlátozás alacsonyabb intenzitásban nyilvánul meg) vizsgálatára. A kutatásokról több tanulmány jelent meg.

Ugyancsak a cigánynépeség családtervezésével foglalkozik a témára vonatkozó kutatásai - ban a Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V. B. Egészségügyi Osztálya (Bodnár Lóránt) is (lásd: 4.6. alpont is).

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Közegészségügyi és Járványtani Intézetében folyó kutatás során, a KÖJÁL-lal és az OKI-val együttműködésben megvizsgáltak olyan növényvédőszer - kel dolgozókat, akik évek óta rendszeresen folytatták ezt a tevékenységet, abból a szempontból, va - jon termékenység stb. tekintetében (különös tekintettel a kromoszóma aberrációkra) van-e külön - ség az ugyanezen a területen lakó, de növényvédőszerrel nem dolgozókhöz képest. A munka angol nyelven megjelenés alatt van.

Az Országos Tervhivatal Tervgazdasági Intézetében végzett kutatás témája (lásd: a 2.3. alpontot) a nők termékenységének területi különbségei és ezek tényezői.

#### 6.4. Biológiai

A kutatást két kutatóhelyen végzik.

Az OKI Humán genetikai Laboratóriuma (Czeizel Endre) kutatásokat végzett arról, hogy mi - lyen időintervallum tűnik a legmegfelelőbbnek a termékenység jellemzésére. A vizsgálatok azt mu - tatták, hogy erre jelenleg a fogamzásgátlás abbahagyása, illetve a nemi élet kezdete és a fogamzás bekövetkezése közötti időintervallum látszik a leginkább megfelelőnek.

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Biológiai Intézet Humán genetikai Munkacsoport kutatásai - ban szerepelnek a termékenység biológiai problémái (a beszámoló részletezést nem tartalmazott).

#### 6.5. Családtervezés

A téma kutatását öt kutatóhely jelezte. Több kutatás együttműködésben történt más kutatóhelyekkel.

A KSH Népesedéssziszti kái Főosztályának Népesedéssziszti kái Osztálya által végzett, s korábban már több helyen (lásd: 5. és 6. pont, továbbá a 6.1. alpont) említett házassági longitudi - nális vizsgálatok egyik alapvető célkitűzése éppen a családtervezési, születésszabályozási magatar - tás és gyakorlat, illetve ezek változásának hosszutávú megfigyelése többször ismétlődő adatfelvé - telek segítségével (a vizsgálatoknak a termékenység megfigyelésére irányuló célkitűzéséről már u - gyancsak volt szó (lásd: 6. pont és 6.1. alpont). A vizsgálatnak a demográfiai kutatások más témá - it érintő részeit lásd később (10. és 11. pont).

A vizsgálatok eddigi eredményeiről legutóbb 1979-ben jelent meg egy összefoglaló jellegű kiadvány, amely az 1966-ban kötött házasságok első tíz évét, az 1974-ben kötött házasságok első három évét elemzi összehasonlító módon. A vizsgálatok eredményeinek felhasználásával számos ha - zai és külföldi publikáció jelent meg, illetve előadás hangzott el.

Az 1977. évi termékenységi, családtervezési és születésszabályozási vizsgálat néhány jellem - zőjét már a 6.1. alpontban ismertettük. Az adatfelvétel az Egészségügyi Minisztérium és a KSH Népes - ségtudományi Kutató Intézetének közreműködésével történt, az adatok feldolgozását és publikálását a Né - pesedéssziszti kái Főosztály végezte. A vizsgálat része az ismételten végrehajtott családterve zési vizsgálatoknak, eredményei hozzájárultak a magyar népesedési helyzet újabb alakulásának megismerésé - hez. A vizsgálat eredményeiből eddig három KSH kiadvány jelent meg, ebből két kiadvány angol nyelven.

Az orális fogamzásgátlást alkalmazó nők vizsgálata a védekezésnek ezt a módját alkalmazó nők demográfiai jellemzőinek és a hormonális fogamzásgátlók mellékhatásainak megállapítására irányult. Az adatfelvétel 1970-75-ben történt, együttműködésben az Egészségügyi Minisztériummal és a Népeségtudományi Kutató Intézettel. Az adatfeldolgozás és publikálás a Népesedésszatisztikai Főosztályon történt.

E vizsgálat demográfiai információi is hozzájárultak a népesedési helyzet újabb alakulásának komplex megismeréséhez, az orális fogamzásgátlás mellékhatásairól nyert információk az egészségügyi szolgálatban nyertek felhasználást. A vizsgálat eredményeiből két KSH kiadvány jelent meg.

A terhességmegszakítások módszereinek összehasonlító vizsgálata két módszer: a vacuum aspiráció és a curettage összehasonlítását célozta, különös tekintettel a műtéti és a korai szövődményekre. A vizsgálat lebonyolítására az 1975-78. években került sor. Az adatfelvételt az Egészségügyi Minisztérium, az Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet és a KSH Népesedésszatisztikai Főosztálya közösen hajtotta végre. Az adatfeldolgozás és publikálás a Népesedésszatisztikai Főosztályon történt.

A két műtéti eljárás összehasonlító vizsgálata kimutatta, hogy a vacuumos eljárás szélesebb körű bevezetése kedvezőbben befolyásolná a terhességmegszakítás negatív hatásait. A kutatás eredményeiből két kiadvány készült. Az egyik 1978-ban került kiadásra, a másik jelenleg megjelenés alatt van.

A vizsgálatra az Egészségügyi Világszervezet (WHO) felkérésére került sor és az része egy több országban végrehajtott vizsgálat sorozatnak.

A méhenbelüli fogamzásgátló eszközök összehasonlító vizsgálata a Magyarországon forgalomban levő méhezbelüli fogamzásgátló eszközök megbízhatóságának és mellékhatásainak összehasonlítására irányul.

Az adatfelvételt, amely 1977-ben kezdődött és most fejeződik be, az Egészségügyi Minisztérium, a Debreceni Orvostudományi Egyetem és a KSH Népesedésszatisztikai Főosztálya végzi.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezéstan Intézete annak a felismerésnek birtokában, hogy a családtervezési ismeretek nem értek el minden társadalmi réteghez egyformán (szociálisan és kulturálisan elmaradt néprétegek), megszervezte Baranya megyében a "segítségnyújtás a sokgyermekes anyák családtervezéséhez" mozgalmat. Erről az orvosi szaksajtóban publikáció jelent meg.

Az OKI Humánogenetikai Laboratóriuma a téma kutatása kapcsán arra az eredményre jutott, hogy a minőségi családtervezés elvének szélesebb körű gyakorlati alkalmazása csökkenthetné a reprodukciós veszteséget. Erről az orvosi sajtóban publikáció jelent meg.

Az Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálya a fent említett, együttműködésben végzett kutatásokon kívül több altémában, kooperációban az Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézettel vizsgálja a családtervezés nevelési, technikai és orvos-biológiai hatásait. Előkészítés alatt áll a WHO Európai Regionális Központjával nemzetközi kutatómunka végzése a családtervezési oktatás hatékonyságának felmérésére.

A Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V. B. Egészségügyi Osztálya (Bodnár Lóránt) a cigánylakosság családtervezésével foglalkozott.

## 7. Halandóság

A téma átfogó kutatása öt kutatóhelyen folyik.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének halandósági kutatásai jórészt befejezett kutatások és a megfelelő alpontoknál kerülnek ismertetésre a folyamatban levő kutatással együtt.

Hasonlóképpen a KSH Népesedéssziszti Főosztályának sokrétű halandósági kutatásait is a vonatkozó alpontoknál tárgyaljuk.

A Városépítő Tudományos és Tervező Intézet a halálozások témaköréből csak a halandósággal foglalkozik.

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, amint erről már korábban is történt említés, a termékenység-halandóság-vándorlás témáit általában összevontan vizsgálja.

A Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V. B. Egészségügyi Osztálya (Bodnár Lóránt) kutatásai a cigánylakosság halálozására és az arra jellemző sajátosságokra irányultak.

### 7.1. Halálozások

A kutatóhelyek a halálozások témájának csak részletezettebb kutatását jelezték.

#### 7.2.1. Perinatális

A téma kutatását kilenc kutatóhely jelezte.

A KSH Népesedéssziszti Főosztálya (dr. Klinger András): Magyarország részvétele a Társadalmi és biológiai tényezők hatása a születés-körüli halandóságra című nemzetközi, a WHO égisze alatt folytatott vizsgálatban. A vizsgálat eredményeit a WHO három kötetben tervezte megjelentetni, ebből eddig két kötet jelent meg WHO publikációként 1978-ban.

A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Módszertani Tanszéke (Hoóz István): perinatális halandósággal és a halandóságra ható társadalmi-gazdasági folyamatokkal (lásd: a 10. pontot is) foglalkozik a halandóság terén végzett kutatásaiban.

A Fővárosi Tanács Heim Pál Gyermekkórház-Rendelőintézete kiterjedt vizsgálatai során (lásd: a 7.2.2., 7.2.4. és 7.4. alpontokat is), amelyek a csecsemő és gyermekhalandóságra vonatkoznak a perinatális halálozásokon kívül, elemző tevékenységet folytat, értékeli a gyógyító-megelőző ellátást, orvosi-demográfiai tapasztalatokat gyűjt és a társadalomegészségügy számára felhasználható következtetéseket dolgoz ki.

A Budapest Főváros Tanácsa V. B. Schöpf-Merei Kórház és Anyavédelmi Központ speciális kutatási témája a perinatális halálozás. A kórház gyűjti a meghatározott kérdőíveket és a kórház dolgozza fel azokat. Részletesen foglalkoznak a késői magzati halálozás okainak, a sikertelen terhességek és a koraszülések okainak vizsgálatával (e két utóbbi az Országos Szülészeti- és Nőgyógyászati Intézettel közös vizsgálat, melynek eredményei szociális okokat tártak fel). Az adatok értékelését félévenként közzéteszik. A késői magzati halálozás témájában publikáció jelent meg az orvosi szaksajtóban, egy másik tanulmány megjelenés alatt.

Az Országos Kórbonctani és Kórszövettani Intézet feldolgozta és részletesen vizsgálta a KSH és az Egészségügyi Minisztérium által 1970-ben gyűjtött 11.000 ujszülött adatait. Az információ elméleti és a faktor analízis kiemelő módszerével kiemelték a legfontosabb befolyásoló tényezőket és ezeket általuk kidolgozott módszerrel rangsorolták. A befolyásoló tényezők antropológiai faktorokat, szociális körülményeket és orvosi megfigyelések eredményeit jelölték. Megállapításuk szerint a koraszülöttséget befolyásoló tényezők rangsora a következő: placenta anomáliák, születési sorrend, az előzményben szereplő művi vetélések, az előzményben szereplő spontán vetélések, az anya családi állapota, az anya dohányzó, idő előtti burokrepedés, méhnyak elégtelenség, terhességi toxémia, az anya életkora, az anya termete, az anya munkaviszonya, a család egy főre jutó jövedelme. Az intrauterin fejlődésre ható tényezők: az anya testalkata, a születési sorrend, az anya életkora, az anya családi állapota, az anya iskolai végzettsége, a család egy főre eső jövedelme. A témában két publikáció jelent meg külföldön, nemzetközi szimpozion anyagaként.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezéstan Intézete a perinatális halálozások - koraszülések témakörében 1968 óta folytat kutatásokat. A kutatásra a Baranya megyei csecsemőhalandóság országosan magas volta irányította rá az Intézet figyelmét. A koraszülött frekvencia csökkentése érdekében számos intézkedést dolgoztak ki. (lásd: a 6.1. alpontot). A témában több publikáció jelent meg.

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Gyermekklinikája e témakörben folytatott kutatásai részét képezik a "Perinatális mortalitás csökkentésére irányuló kutatás" tárcaszintű kutatási főiránynak. A témában publikáció jelent meg.

Az OKI Humánogenetikai Laboratóriuma (Czeizel Endre) kutatásai kimutatták, hogy a perinatális és csecsemőhalandóságon belül a második legfontosabb kóros csoport a veleszületett rendellenességeké (lásd: a 7.2.2. és 7.4. alpontot is). A kutatások azt is kimutatták, hogy a perinatális halandóság szezonális alakulásának hátterében jelenleg elsősorban a születési súlyeloszlás havonkénti gyakoriság eltérése áll. E témában az orvosi szakajtóban tanulmány jelent meg.

A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezéstan Intézetének kutatásai a halandóság főtémán belül a perinatális és csecsemőhalálozás altémákat érintik. A témák társadalomegészségügyi kapcsolódásait felhasználja az Intézet a tanszéki oktató munkában is. A perinatális halálozás témakörében két tanulmány jelent meg.

Az Intézet korábbi vezetője, dr. Simonovits István 1975-ben e témakörből merítette doktori értekezésének tárgyát: "Néhány szempont a hazai csecsemőhalálozás csökkentéséhez, egyes perinatális károsodások kivédéséhez".

#### 7.2.2. Csecsemő

A téma kutatását nyolc kutatóhely végzi. Két kutatóhely WHO nemzetközi vizsgálatban vesz részt.

A KSH Népesedésszatisztikai Főosztálya (Klinger András) tanulmányt készített a WHO felkérésére a magyar csecsemőhalálozás alakulásáról az 1955-1979 közötti években. A tanulmány összehasonlító adatokat is tartalmaz több fejlett és fejlődő országról.

Ugyancsak a WHO felkérésére dr. Klinger András tanulmányt állított össze Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, az NDK és Románia csecsemőhalandóságáról a fentivel azonos időszakra.

Mindkét tanulmány a csecsemőhalálozás számos jellemző mutatójával foglalkozik, sorra véve az egészségügyi és társadalmi vonatkozású adatokat és összefüggéseket. Mindkét tanulmányt a WHO fogja publikálni.

A Heim Pál Gyermekkórház-Rendelőintézet évről-évre elvégezte a csecsemőhalálozás elemzését az ország, a megyék és a megyei városok szintjén és a beszámolókat eljuttatták az Egészségügyi Minisztériumnak és valamennyi közigazgatási egység egészségügyi osztályának. A feldolgozás szempontjai a következők voltak: a csecsemőhalálozás alakulása kor, születési súly, az anya kora, születési sorszám, nemek és főbb halálokok szerint.

Vizsgálták a koraszülött kérdést és az annak hátterében álló tényezőket; ahol lehetséges volt, a hazai adatokat egybevetették más országok hasonló paramétereivel és az összehasonlításból levonták a reális következtetéseket a magyarországi helyzetre és a tennivalókra.

Budapest területén 1962 óta azonos szempontok szerint egyedi feldolgozás útján elemzi a **Kórház** a csecsemőhalálozást, figyelembe véve a családi, kulturális és szociális, morális helyzetet, az egészségügyi ellátás módját, a klinikai és a kórbonctani képet. A témában számos publikáció készült, sok közülük idegen nyelven jelent meg.

A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezési Intézete az általa végzett kutatásokban (lásd: a 7.2.1. alpontot is) kiemelten foglalkozik a késői csecsemőhalálozás társadalomegészségügyi vonatkozásaival, valamint az anya iskolai végzettsége és a csecsemőhalálozás összefüggéseivel. Erre vonatkozóan több publikáció megjelenését tervezik. A csecsemőhalálozás és a késői csecsemőhalálozás témakörében két tanulmány jelent meg, illetve két előadás hangzott el.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezési Intézete csecsemőhalálozási vizsgálatai szorosan összefüggnek a perinatális halálozások és a koraszülöttség kérdéseivel (lásd: a 6.1. és 7.2.1. alpontokat is). A kutatásokból kitűnt, hogy a csecsemőhalandóság, mint biológiai momentumokat tartalmazó társadalmi jelenség nem egy( valamely) tényezőnek, hanem a tényezők bonyolultan összefüggő komplexumának meghatározó befolyása alatt áll. E felismerés alapján az Intézet 1969-ben Baranya megye egész területére kiterjedően egy teljes naptári éven keresztül komplex módon vizsgálta a csecsemőhalálozást befolyásoló tényezőket. Az adatok elemzése kapcsán a csecsemőhalálozást legjelentősebben befolyásoló tényezőként a koraszülés problémája mutatkozott. A koraszülött frekvencia csökkentése érdekében az Intézet számos intézkedést dolgozott ki (lásd: a 6.1. alpontot is). A témában számos tanulmány került publikálásra.

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Gyermekklinikája csecsemőhalálozási kutatásai felvetik az újszülött-koraszülött halálozás nyilvántartás megítélésének kérdését. Erre vonatkozóan tanulmány jelent meg.

Az OKI Humánagenetikai Laboratóriumának a perinatális (lásd: a 7.2.1. alpontot is) és a csecsemőhalálozásra vonatkozó kutatásai megállapították, hogy e kétfajta halálozáson belül a második legfontosabb kóros csoportot (lásd: a 7.4. alpontot is) a veleszületett rendellenességek képezik. Ezek 60 %-a a 10 gyakori (1 ezrelék feletti), további 25 %-a a 25 közepes gyakoriságú veleszületett rendellenességre vezethető vissza.

A gyakori és közepes gyakoriságú veleszületett rendellenességekben az élve- és halvaszületések aránya, az élveszületettek halálozása, a szekuláris és szezonális gyakoriság, 20 közigazga-

tási egység szerinti területi gyakoriságuk, nemi arányuk, a születési súly és gesztációs idő megoszlás, anyai és apai életkor megoszlás, szülési és terhességi sorrend megoszlás, a szülők iskolai végzettsége és foglalkozása ismert. A témában több tanulmány került publikálásra.

Az Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálya "A csecsemőhalálozás adatainak elemzése és csökkentésének lehetősége" c. témában nemzetközi kollaborációban is (WHO) részt vesz az e témájú nemzetközi összehasonlítás lehetőségeinek vizsgálatában. Hazai viszonylatban az Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet és az Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet munkacsoportjaival folyamatosan kutatja és koordinálja az országban e témában folyó orvostudományi munkákat.

Az Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet kutatásai a csecsemőhalálozás értékelésére és a halálozás okainak (lásd: a 7.4. alpontot is) feltárására irányulnak. E kutatásokkal az Intézet már évek óta intenzíven foglalkozik.

### 7.2.3. Öregkori

A téma kutatását egyik kutatóhely sem jelezte.

### 7.2.4. Egyéb kor

A téma kutatása három kutatóhelyen folyik.

A KSH Népesedésszociológiai Főosztályának Népesedésszociológiai Osztálya a halandóság korstruktúrájának vizsgálata (lásd: a 7.3. alpontot is) témáján belül vizsgálja az 1978-ban Budapesten meghalt 40-59 éves férfiak halálokait (lásd: a 7.4. alpontot is).

A Heim Pál Gyermekkorház-Rendelőintézet kutatásai kiterjednek a gyermekhalálozás elemzésére is. Az 1-4, 5-9, 10-14 éves gyermekek halálozásának problematikájával, annak halálkori struktúrájával (lásd: a 7.4. alpontot is) és részben a halálozás szociális-kulturális, egészségügyi hátterének felderítésével foglalkoztak.

Az Országos Kóronctani és Kórszövettani Intézet vizsgálta a Budapesten 1977-ben meghalt 40-42 éves, illetve 50-59 éves férfiak halálokait (lásd: a 7.4. alpontot is).

### 7.3. Differenciális

A téma kutatását két kutatóhely jelezte.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete kutatást végez a családi állapot szerinti halandóság témakörében. A kutatás 1980-ban kezdődött, folyamatban van.

A KSH Népesedésszociológiai Főosztályának Népesedésszociológiai Osztálya a halandósági táblaszámításainak (lásd: a 7.5. alpontot) egy része a differenciális halandósághoz is sorolhatók (például: férfi és női résznépesség szerinti, családi állapot szerinti, területi mérőszámok).

Más, a differenciális halandóság témakörébe tartozó kutatások:

A halandóság jelenlegi színvonalának, XX. századi alapirányzatának, az 1970-es évekre jellemző kor- és okstruktúrájának vizsgálata. A kutatás eredményeiről megjelent "A halandóság néhány jellegzetessége az 1970-es években Magyarországon" című kiadvány (1981). Még az idén megjelenik az azonos című Adattár, amely 1949-ig visszatekintő táblázatokat közöl.

"A halandóság nemhez kötött különbségeinek néhány jellegzetessége az 1970-es években Magyarországon" címmel előadás hangzott el a Nemzetközi Népeśségstudományi Unió 1980-ban, Olaszországban tartott konferenciáján.

A halandóság alakulása családi állapot szerint az 1970-es években Magyarországon kutatási témán belül "A halandóság és a családi életciklus az 1970-es években Magyarországon" címmel a WHO által 1981. júliusában az NSZK-ban rendezett konferencián előadás tartására került sor.

"A halandóság területi különbségeinek néhány jellegzetessége az 1970-es években Magyarországon" kutatási témának elkészült a számanyaga, az elemzés elkészítése még nem történt meg (a tervek között szerepel). A kutatás Budapest, a megyék, a megyei városok halandóságának néhány jellegzetességét tárja fel.

#### 7.4. Halálokok

A téma kutatásáról kilenc kutatóhely számolt be.

A KSH Népeśségstudományi Kutató Intézete 1976-ban befejezett kutatása a halálteki halandóság táblamódszerű vizsgálatát tartalmazta. A kutatás összefoglaló eredményeiről tanulmány jelent meg a Demográfiában.

A KSH Népesedésstatisztikai Főosztálya Népesedésstatisztikai Osztályának kutatásai az alábbiak:

Halálok szerinti mérőszámok 1970-től, kiemelt években a halandósági tábla számítások keretében (lásd: a 7.5. alpontot is).

Az 1978-ban Budapesten meghalt 40-59 éves férfiak haláltekainak vizsgálata (lásd: a 7.3. alpontot is). A számanyag elkészült, az elemzés még nem történt meg. A tervek között szerepel.

Az Országos Onkológiai Intézet Szervezési és Módszertani Osztálya a KSH halálteki közlései (Demográfiai Évkönyv) alapján rendszeresen elemzi a rákhaláltekásokat. Az elemzés kiterjed a rákhaláltekások időbeni alakulására nemek és korosztályok szerint. A rákhaláltekási statisztikák, mint az onkológiai feladatokat alátámasztó adatok különböző orvostovábbképző és onkológiai kongresszusi előadások keretében, más országok hasonló adataival összehasonlítva kerülnek felhasználásra.

A Heim Pál Gyermekkórház-Rendelőintézet kutatásai kiterjedtek a csecsemőhaláltekások (lásd: a 7.2.2. alpontot is) főbb haláltekaira, az 1-4, 5-9, 10-14 éves gyermekek haláltekásának halálteki strukturájára. A témában számos publikáció (több idegen nyelven) jelent meg.

Az Országos Kórbonctani és Kórszövettani Intézet vizsgálja a 40-49 éves, illetve 50-59 éves, Budapesten 1977-ben meghalt férfiak (lásd: a 7.2.4. alpontot is) haláltekait - mindkét csoportnál a rangsorban első két haláltekot (a vizsgált esetek csaknem 50, illetve több mint 50 %-át) a rosszindulatu daganatok és az ischemiás szivbetegség tették ki, a perinatális haláltekások okait (a részletezést lásd: a 7.2.1. alpontnál).

Az Intézet kutatásai kiterjedtek a halandóság okainak vizsgálatára felhasználható kórboncolások eredményeinek egységes értelmezésére is. Az Intézet két módszertani levelet adott ki a Betegségek Nemzetközi Osztályozása tételeinek egységes értelmezésére és a halottvizsgálati bi-

zonyítványok kitöltésével kapcsolatban.

Az Intézet kutatásaiban együttműködik az Egészségügyi Minisztérium Informatikai Osztályával, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Biometriai Csoportjával és a KSH Népesedéssztatisztikai Főosztályával.

Az Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet eddig két közleményt publikált a szülészeti eseményekkel kapcsolatos anyai halálesetokról (a harmadik közlemény publikálás alatt van).

Az OKI Humán-genetikai Laboratóriuma a perinatális és csecsemőhalálozások kórokaival foglalkozik kutatásaiban (lásd: a 7.2.1. és 7.2.2. alpontot).

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Orvosi Biológiai Intézetének Humán-genetikai Munkacsoportja kutatásaiban a fejlődési rendellenességek okozta halálozással foglalkozik.

Az Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet kutatásai a csecsemőhalálozás okainak feltárására irányulnak.

#### 7.5. Halandósági tábla

A témával két kutatóhely foglalkozott a beszámolási időszakban.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének a halálóki halandóság táblamódszerű vizsgálatát a 7.4. alpontban említettük.

1979-ben fejezte be az Intézet "A halandóság vizsgálata a halandósági tábla újabb mutatói alapján" című kutatási témáját, a kutatás összefoglaló eredményeiről tanulmány jelent meg a Demográfiában.

1980-ban befejezett kutatás volt az 1969/70. és 1976/77. évi halandósági táblák kidolgozása.

Ugyancsak 1980-ban fejeződött be egy halandósági tábla-modell kutatása: Planimetriai összefüggések alkalmazása a nem ismétlődő népmozgalmi jelenségek táblamódszerű elemzésében.

A KSH Népesedéssztatisztikai Főosztályának Népesedéssztatisztikai Osztálya halandósági táblaszámításai során 1980-ban megjelent a "Magyarország halandósági táblái 1949-1978." című kiadvány.

A halandósági táblák számításának alapvető mérőszámai: a különböző életkorokban várható élettartamok, halálozási valószínűségek, kihalási rend stb. kiszámításán kívüli, részben már a 7.3. illetve a 7.4. alpontnál említett differenciális-halálóki mérőszámok hivatkozási évei: férfi-női rész népesség 1949-1978; családi állapot szerinti mérőszámok 1970-től, kiemelt években; területi mérőszámok (megyék, Budapest, megyei városok) 1970-től, kiemelt években; halálokok szerinti mérőszámok 1970-től, kiemelt években.

Megjelenés előtt álló publikációk: Rövidített halandósági táblák, 1949-1980; Halandósági táblák családi állapot szerint; Területi halandósági táblák.

#### 8. Vándorlások

A téma kutatását az MTA Földrajztudományi Kutató Intézet jelezte, a termékenység-halandóság témakörével összevont kutatásként.

### 8.1. Belföldi

A téma kutatása öt kutatóhelyen folyik.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének kutatása e témakörben a területi demográfia témaköréhez is kapcsolódik. A kutatás a térstruktúra változásait és a belföldi vándormozgalom összefüggését vizsgálta (a kutatás ismertetése a 2.1. alpontnál szerepel).

A KSH Népesedéssziszttikai Főosztálya Népesedéssziszttikai Osztálya ezirányú kutatásainak egy része ugyancsak ismertetésre került már korábban (lásd: a 2. pontot). "A belföldi vándorlások az V. ötéves terv időszakában" című, ez évben megjelenő kiadvány foglalja össze az utóbbi évek belföldi vándorlásának alakulását.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet a migrációval, mint a népesség térbeli átrendeződési folyamatának alapvető elemével foglalkozik. A kutatás témája az állandó és ideiglenes jellegű el- és odavándorlás, a vándorlók nem és kor szerinti összetétele, foglalkoztatottsági szerkezete, az ingázás területi és strukturális kapcsolatai (ezeken keresztül vizsgálva a népesedési folyamatokat).

Az MTA Dunántúli Tudományos Intézete területi demográfiai kutatásai (lásd: a 2. pontot) a belföldi vándorlás kérdését is érintik.

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Regionális Földrajzi Tanszékének belső vándorlási kutatásai a települések és településkategóriák szintjén folynak. Az ingázásra országos feldolgozást végeznek település szinten, részletesebb kutatások folynak a budapesti agglomeráció és az Örség területén.

### 8.2. Nemzetközi

A téma kutatását két kutatóhely jelezte.

Az MTA Történettudományi Intézetének munkatársai a témához tartozó kutatásaik keretében több tanulmányban foglalkoztak a Magyarországról az Egyesült Államokba történt kivándorlásokkal. A publikációk (egy monográfia megjelenése ez év végére várható) részben az 1914 előtti kivándorlásokkal foglalkoznak, a megjelenő monográfia az 1880-1940. időszakot tárgyalja.

Az ELTE Statisztikai Tanszékéről Kovacsics József professzor irt tanulmányt "A kanadai magyarság történeti demográfiája" címmel (lásd: a 3.1. alpontot is).

A Központi Statisztikai Hivatal szervezetében korábban a Népesedéssziszttikai Főosztály foglalkozott, jelenleg a Kereskedelmi és Közlekedéssziszttikai Főosztály foglalkozik a nemzetközi vándorlás magyar vonatkozásainak statisztikai megfigyelésével.

### 9. Reprodukció

A témában a SZOTE Orvosi Biológiai Intézet Humán-genetikai Munkacsoportja végez kutatómunkát. A kutatások a reprodukció biológiai vonatkozásaira terjednek ki.

### 10. Demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatás

A téma különböző aspektusait magában foglaló kutatásban tizenhárom kutatóhely érdekelt.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének vonatkozó kutatásait az egyes alpontoknál ismertetjük.

A KSH Népesedésstatisztikai Főosztálya Népesedésstatisztikai Osztálya a korábbi pontoknál (5., 6.) már említett házassági longitudinális vizsgálatának 1980. évi adatfelvétele a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (ILO) által szervezett nemzetközi vizsgálatorozatnak is részét képezi, ezért a kérdőívek olyan speciális kérdésekkel is bővültek, amelyek segítségével a nőknek a társadalmi-gazdasági és a családi életben betöltött szerepe is vizsgálható. (Az ILO vizsgálata a kereső nők sokfajta szerepével foglalkozik.)

Az osztály részt vesz - együttműködésben az Egészségügyi Minisztériummal - "Az anyatejes táplálás, az azt befolyásoló szociális-kulturális körülmények és annak hatása a gyermek fejlődésére" WHO kutatásban (lásd: 4.2. alpont alatt is, továbbá a 10. pontnak az Egészségügyi Minisztériummal foglalkozó részét).

A KSH Társadalmi Statisztikai Főosztályának kutatásai közül ide sorolhatók az 5.4. alpontban már említett időmérleg és életmódkutatások során készített elemzések a gyermekes és több-gyermekes családok helyzetéről.

A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Módszertani Tanszékén Hoóz István professzor többretű kutatásaiban (lásd: 4.6., 5.2., 5.3., 7.2.1. alpontokat) a társadalmi-gazdasági tényezőknek a különböző népesedési folyamatokra gyakorolt hatását vizsgálja. Több publikáció jelent meg.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézetének az 1976-1980. tervidőszakban egyik fő feladata volt az életmód alakulásának vizsgálata. Erről "A szocialista életmód alapvető ismérvei, feltételei, fejlődési tendenciái" címmel zárójelentés készült, mely számos olyan témát vetett fel, amelyeknek demográfiai vonatkozásai is vannak, így a lakosság kereső tevékenysége, fogyasztása, lakásviszonyai, családi élete, szabadidős tevékenysége stb.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet a demográfiai és gazdasági kölcsönhatások valamennyi, a tematikában szereplő témakörével foglalkozik kutató munkája során.

Az Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Szervezéstan Intézete Budapesten szociológiai jellegű adatfelvételt hajtott végre, melynek fő szempontja a minta felnőtt tagjainak inter- és intragenerációs mobilitása (iskolai végzettség, foglalkozás, lakóhely, lakás) és az ezzel összefüggő egészségi állapotra vonatkozó adatok (lásd: a 10.8. alpontnál is) értékelése volt. Az adatfelvétel szakasza befejeződött, jelenleg a feldolgozás és a közlések előkészítése folyik.

Az ELTE Statisztikai Tanszékén Kiss György adjunktus a közeljövőben fejezi be és védi meg "A nagyközségek demográfiai, társadalmi-gazdasági összefüggéseinek elemzése komplex módon" című kandidátusi disszertációját.

Az Országos Munka- és Üzemegészségügyi Intézet olyan vizsgálati módszert dolgozott ki, amely alkalmasnak látszik az üzemi dolgozók megbetegedési viszonyainak a foglalkozási hatásokkal összefüggésben történő elemzésére. A morbiditási viszonyokat összefüggésbe hozzák a dolgozók demográfiai és gazdasági ismérveivel is (életkor, nem, foglalkozás, adott munkakörben eltöltött évek száma). 1978 óta néhány üzemben történt vizsgálat, amely csupán a keresőképtelen morbiditás és a foglalkozás összefüggéseit vizsgálta, egyrészt a módszer használhatóságának megítélésére, másrészt konkrét iparági vizsgálat részeként.

Az MTA Földrajztudományi KutatóIntézetében a 10. pontban felsorolt témák a térségek jellemzésével foglalkozó geográfusokat foglalkoztatják.

Az ELTE Regionális Földrajzi Tanszékén a városi környezet, valamint a népesség képzettségi szintjének vizsgálatai kapcsolódnak a 10. pont témáihoz.

Az Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálya részt vesz (együttműködésben a KSH Népesedésszociológiai Főosztályával és az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézettel) "Az anyatejes táplálás, az azt befolyásoló szociális-kulturális körülmények és annak hatása a gyermek fejlődésére" című, a WHO által szervezett nemzetközi kutatómunkában (lásd: a 4.2. alpont alatt is). A vizsgálat első szakasza lezárult, a kiadvány publikálása folyamatban van. A második szakasz az anyatej mennyiségi és minőségi változását az életkor és a szocio-kulturális körülmények figyelembe vételével foglalja magában (folyamatban levő vizsgálat).

A SOTE Marxizmus-Leninizmus Tanszékén Molnár László professzor munkássága e területen (lásd: az 5. pontot is): "A munka szerepe a nők életútjában" című, közvetlenül megjelenés előtt álló, eddigi szociális-demográfiai kutatásait összefoglaló monográfiája (az élettörténeti módszer alapján, a női életút különböző szakaszaira készített elemzés), és a "Női életutak társadalmunkban" című kötet (lásd: az 5. pontot is) kéziratának folyamatban levő befejezése. A könyv folytatása az előzőnek, a szerző által a Népeségtudományi Kutató Intézetben kifejtett korábbi tevékenysége során készített női élettörténeti esettanulmányokat foglalja össze.

E helyütt említjük meg a közegészségügyi-járványügyi feladatokat ellátó intézmények olyan irányú tevékenységét, amelynek során a közegészségügyi-járványügyi vonatkozású környezeti hatások és az egészségi állapot közötti összefüggéseket vizsgálják.

#### 10.1. Természeti erőforrás

A téma kutatását egyik kutatóhely sem jelezte.

#### 10.2. Gazdaságnövekedés

A téma kutatását egyik kutatóhely sem jelezte.

#### 10.3. Munkaerő

A téma kutatásával öt kutatóhely (egy kutatóhelyen belül két részleg) foglalkozik.

A KSH Népesedésszociológiai Főosztályának ELAR osztálya által végzett munkaerővizsgálat folyamatosan nyomon követi a népesség gazdasági aktivitás, foglalkoztatottság, osztály- és rétegtagozódás szerinti összetételében jelentkező változásokat és alapul szolgál az előidéző okok, illetve befolyásoló tényezők feltárásához. E mellett vizsgálja a háztartások-családok főbb jellemzőit, így részben utal az azok összetételében bekövetkezett változásokra.

A Munkaerő- és Foglalkozásstatistikai Osztály az évente megjelenő "Népgazdaság munkaerőmérlege" című kiadvány keretében folyamatosan vizsgálja többek között a munkaerőforrás és felhasználás alakulását, a foglalkoztatottsági szint változását, különös tekintettel a női foglalkoztatottságra. Az aktív keresők korösszetételének részletesebb vizsgálatára általában három évenként nyílik lehetőség, a közbeeső években csak a legfőbb korcsoportok szerinti információ áll rendelkezésre. A munkaerőhelyzet vizsgálatához alapvető annak vizsgálata, hogy a természetes fogyás-

ból (halálozás, nyugdíjazás) adódó veszteség pótlása mennyiben fedezhető a különféle - ifjúsági és egyéb - forrásokból. Hasonló vizsgálatok készülnek háromévenként megyei szinten is.

A népszámlálás információi sokrétű lehetőséget biztosítanak a különböző témavizsgálatokra. Például a közeljövőben kerül kiadásra két témavizsgálat: "A felsőfoku végzettséggel rendelkező személyek végzettségének és foglalkozásának elemzése" és "Az ifjúság a magyar társadalom keresztmetszetében".

Az ELAR eredményei alapján is különböző témavizsgálatok készültek. Ennek keretében a következő kérdéseket vizsgálta az osztály: a munkaerőtartalékot képezők helyzete, munkavállalási szándéka, a gyermekgondozási segélyen levő anyák foglalkozás, képzettség és életkor szerinti összetétele, a munkába való visszatérésre, valamint a további gyermekvállalásra vonatkozó terveik, a gyermekgondozási segély igénybevételének a női foglalkoztatottsági szintre gyakorolt mérséklő hatása. Tervek vannak ugyanebből az adatforrásból a munkaerőmozgás - foglalkozás, illetve munkahelyváltozás - mértékének, irányának, okainak a közeljövőben történő vizsgálatára.

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Munkatudományi Tanszékének a témakörhöz tartozó kutatásai: a munkaerő vállalatok közötti mozgása és a munkaerőpiac (a kutatás általános célja a munkeső allokációs mechanizmusának vizsgálata a munkakönyvek adatainak elemzése alapján); a munkeső-igényes ipartelepítés munkaerőforrás vizsgálatának módszertana (a kutatás célja olyan módszer kidolgozása, amely alkalmas a munkaerő-igényes iparfejlesztéshez szükséges munkaerőforrások számbavételére); a női munkaerőtartalék nagysága, összetétele, aktivizálásának feltételei és esélyei (empirikus felvétel a Kiskunhalason és vonzáskörzetében élő nők munkavállalási hajlandóságáról - döntést előkészítő megalapozó módszertani kutatás részeként); a népesség gazdasági aktivitásának alakulása nemek és korcsoportok szerint 1910-től 1990-ig (a munkaerőkinálat befolyásolásának lehetőségei és feltételei). (Az utóbbi témát lásd: a 4.5. alpontonál is.) A felsorolt kutatásokról több tanulmány jelent meg.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézetében a "Gazdasági és társadalmi igények a köznevelés rendszerével szemben" kutatási főirányon belül a szakmunkásképzéssel (társadalmi összefüggések, a tanulók és oktatók rekrutációjának sajátosságai stb.) kapcsolatban folynak kutatások.

Az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének területi demográfiai kutatásai (lásd: a 2. pontot) a munkaerő kérdését is érintik.

A Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutatóintézetének a munkaerő témájában folytatott kutatásai: "Magyarország népessége nemek és korcsoportok szerinti gazdasági aktivitásának alakulása 1910-től 1990-ig", "Az aktiv keresők köréből kilépők és a helyettük belépő korosztályok létszáma és összetétele 1976-1985", "A demográfiai csere és a munkaerőgazdálkodás néhány összefüggése" (a témákat lásd: a 3.3. és 4.1. alpontoknál is). Az utolsónak említett témából két publikáció készült, tanulmány formájában. A többi tanulmány sokszorosítás, illetve gépirat formájában készült el.

#### 10.4. Élelmezés

A téma kutatását egyik kutatóhely sem jelezte.

#### 10.5. Környezet

A téma kutatását három kutatóhely jelezte.

A KSH Népelességtudományi Kutató Intézete kutatásai a következőkre terjednek ki a témában:

Az urbanizációs folyamat társadalmi-gazdasági hatása. A Tudománypolitikai Bizottság határozata alapján 1980-tól az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium által kidolgozott országos középtávu kutatási programhoz kapcsolódó kutatások.

Fenti témakörön belül 1976-1979 között az MTA Dunántúli Tudományos Intézetével együttműködésben a nagyvárosok agglomerációs térszerkezetének demográfiai vizsgálata keretében elemzés készült a pécsi agglomerációról (lásd: a 2.2. alpontot is). 1978-ban megkezdődött és folyamatban van a kutatási program kiterjesztése Magyarország más városaira is.

Egy másik, 1980-ban megkezdett, folyamatban lévő kutatás témája az urbanizációs folyamat és a területi mobilitás közötti összefüggések.

A KSH Társadalmi Statisztikai Főosztálya környezetstatisztikai vizsgálatainak - melyekben helyenként tágabb értelemben vett demográfiai érdekeltségű témák is szerepelnek (például települések levegőjének szennyezettsége, lakások levegőjének állapota stb.) - összefoglalását adja a most megjelent "Környezetstatisztikai adatok 1975-1980" című KSH kiadvány. Az adatokon kívül a publikáció tartalmazza a táblákban használt fontosabb fogalmak definícióit és magyarázatait is.

E helyütt említjük meg Barta Barnabás és Vukovich György "Az emberi környezet statisztikája" című munkáját, amely a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálatának Statisztikai Módszerek sorozatában jelent meg a közelmúltban. A publikáció tartalmazza többek között az emberi környezet fogalmának különböző megközelítési módjait, a környezeti statisztika körét, a környezeti statisztikai rendszer kialakítását nemzetközi áttekintésben és a környezeti statisztika kialakítását Magyarországon. Közli azokat a tárgyköröket, amelyekről adatokkal rendelkezünk hazánkban a környezeti statisztika vonatkozásában, ezekben jelentős részt foglal el a - szűkebb és a tágabb értelemben vett - demográfia (települési környezet címszó alatt).

A Budapesti Városépítési Tervező Vállalat település-településszociológiai vizsgálatainak (lásd: a 2.2., 3.2. alpontokat is) környezeti vonatkozásai is vannak (Budapest és környéke általános rendezési terve; településszociológiai vizsgálatok Budapest különböző típusú városrészeiről és Salgótarjánról). A témában számos publikáció jelent meg.

#### 10.6. Társadalom

A téma kutatását két kutatóhely jelezte.

A KSH Népelességtudományi Kutató Intézetének feladatkörébe rövid időre - 1979-80 - kerültek a társadalomdemográfiai kutatások, majd a be nem fejeződött témák vizsgálata átszervezés folytán a KSH Társadalmi Statisztikai Főosztályára került át. E témák: a magyar társadalom osztály- és rétegszerkezetének kutatásai, az életmód és az életkörülmények kutatása. A befejezett témák: Dunaujváros településszerkezetének, ökológiai viszonyainak szociológiai vizsgálata; A fiatal gyermekes özvegy nők helyzete; A nők, a fiatalok és az öregkorúak helyzetének komplex elemzése (az előbbi kutatás összefoglaló eredményei, az utóbbi kutatásból a fiatalok részeredményei megjelentek az Intézet Közleményei sorozatában). Az Intézetben 1980-ban megszűnt a gazdasági lag aktív nők életútjának vizsgálata (erre vonatkozóan lásd: Molnár László kutatásait - SOTE Marxizmus-Leninizmus Tanszék - az 5. és 10. pontban).

Itt teszünk említést a következő kutatásokról is: Lakossági jövedelmek alakulására ható feltételek előrejelzése; Társadalmi beilleszkedési zavarok longitudinális vizsgálata 10 éves budapesti gyermekek körében (1979-ben megkezdett, folyamatban lévő kutatás) 1981-től a koordinátori és szervezői feladatkör a téma tekintetében a KSH-hoz került, a longitudinális felvétel lebonyolításának feladatköre terv szerint az Intézeté).

A Munkaügyi Minisztérium Szociálpolitikai Főosztályán több olyan szociálpolitikai intézményrendszerrel végeztek elemzéseket, amelyek vélelmezhetően befolyásolják a demográfiai folyamatokat, például a családi pótlék funkciója, alakulása, hatása a családi jövedelmekre, a gyermekgondozási segélyezés tapasztalatai, az alacsony összegű nyugdíjak keletkezésének okai, különös tekintettel a munkahelyi életuttra, a szolgálati idő alakulására.

Érintőlegesen megemlítjük a KSH Népesedésszatisztikai Főosztálya Népesedésszatisztikai Osztályának és az MTA Szociológiai Kutató Intézetének az 5.3. alpont alatt részletesebben tárgyalt választási felvételének azt a vonatkozását, hogy a válaszok következtében felbomlott családok tagjainak, különös tekintettel a kiskorú gyermekekre, az új helyzetbe való beilleszkedése társadalmi motivációt is fel kívánja tární.

#### 10.7. Politika

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont évente 2-3 alkalommal végez kisebb reprezentatív mintákon (18 évesek és idősebbek) politikai, illetve gazdasági közvéleménykutatásokat az országos, illetve a személyes helyzet megítélésére. Elemzésük a szokásos társadalmi-demográfiai változók (nem, életkor, családi állapot, iskolai végzettség, foglalkozás, településtípus) alapján történik, s tekintettel az azonos kérdéscsoportokra és azonosan használt változókra, az egyes rétegek helyzetmegítélésének dinamikus, összehasonlító elemzésére is lehetőség nyílik.

#### 10.8. Egészségügy

A téma kutatásával hét kutatóhely (egy kutatóhelyen két részleg) foglalkozik. A kutatások között van más szervekkel együttműködésben végzett kutatás is.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének a témakörbe eső kutatásai: Az egészségügyi szolgáltatások iránti igények hosszútávú alakulásának előrejelzése; terhesek és csecsemők egészségügyi vizsgálata (a KSH Népesedésszatisztikai Főosztályának Népesedésszatisztikai Osztályával és az Egészségügyi Minisztériummal együttműködésben folyó kutatás (lásd: a 4.1. alpontot).

Az Egészségügyi Minisztériummal, a Heim Pál Gyermekkorházal, az ELTE Embertani Tanszékével és más intézményekkel közös vizsgálat a budapesti gyermekek demográfiai és antropometriai vizsgálata (lásd: a 4.2. alpontot), mely a morbiditásra is kiterjed.

A KSH Népesedésszatisztikai Főosztályának ELAR osztálya az Egészségügyi Minisztérium részére személyi adatlapokat biztosított a Minisztérium általános morbiditási vizsgálatához. A felvétel a következőkről biztosít ismeretanyagot: a lakosság tényleges megbetegedési viszonyai, a lakosság körében tömegesen előforduló idült, nem fertőző betegségek; egyes lakosságcsoportok, elsősorban a foglalkozásuk és koruk miatt veszélyeztetettek egészségügyi állapota, a különböző településtípusokon élők megbetegedési viszonyaiban fennálló különbségek.

A KSH Társadalmi Statisztikai Főosztálya ez évben az ELAR keretében morbiditási inter-  
jus felvételt hajtott végre. Ilyen felvételt 1974-ben is végeztek.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézete az életmód vizsgálatának keretében külön adatfelvé-  
telt is végzett Zala megyében az egészség és az életmód kapcsolatáról. Mintegy 1800 fős minta ke-  
rült megfigyelésre; a kikérdezés részben kérdezőbiztosok útján történt, részben a kezelőorvosok  
adtak leírást a kiválasztott személyekről. A kutatás összefoglaló jelentése ez év tavaszán készült el.

Az Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Szervezési Intézete beszámolt az Egészségügyi  
Minisztérium megbízásából végzett 2 %-os országos morbiditási vizsgálatról, amelyet a KSH által  
az ELAR mintából kiválasztott lakossági minta alapján hajtottak végre. Az adatfelvétel kiterjedt a  
minta un. nyilvántartott morbiditására (a mintának a vizsgálatot megelőző 3 éves időszakban re-  
gisztrált megbetegedései), a vizsgálat egy éve alatti orvoshoz fordulásaira és diagnosztizálásra  
került megbetegedéseire, majd orvosi szűrővizsgálat zárta le a programot a rejtett morbiditás  
megismerésére. Budapesten ezen túlmenően szociológiai jellegű adatfelvételt is végzett az Intézet  
(lásd: a 10. pontot).

Az Intézet tárcaszintű kutatási témája "Az általános lakosság gondozás-szűrés modellkísér-  
lete". Ennek célja az orvosi körzetekben a felnőtt lakosság egészségi állapotának nyomonkövetésé-  
hez, a jelentős időt, nem fertőző betegségek korai felismeréséhez és kezeléséhez egységes szakmai  
szempontokat és szervezési-szervezeti megoldást biztosítani. A vizsgálat mintegy 70-80.000 14 é-  
ven felüli lakost érint. Jelenleg az adatfelvétel folyik, befejezése ez év végére, az adatfeldolgozás,  
a közlések elkezdése jövőre várható.

Mindkét program eredményei felhasználásra, közlésre kerültek és kerülnek többek között  
a KGST Egészségügyi Állandó Bizottsága keretében folytatott egyes szakértői értekezleteken és az  
anyagokban is.

Az ELTE Embertani Intézetének, illetve Tanszékének a témához is sorolható kutatásait  
részben más intézményekkel közösen végzi (budapesti gyermekek 1970-ben megkezdett demográ-  
fiai és antropometriai vizsgálata - lásd: a 4.2. alpontokat -, mely a morbiditásra is kiterjed).  
(Tanulmányok, illetve monografikus publikálás folyamatban.) Ide sorolható az 1978-ban Kőrmenden  
végzett keresztmetszeti növekedés vizsgálat, amelynek során korábbi vizsgálatokhoz hasonlítva e-  
lemzésre került az a kapcsolat, amely a társadalmi átrétegződés és a gyermekek szomatikus fej-  
lődése között megállapítható. A kutatás tanszéki jellegű (dr. Eiben Ottó), a feldolgozás és monogra-  
fikus közlés folyamatban van.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezési Intézetének a 2.2. alpont-  
nál említett területi morbiditási vizsgálatai 1977-1979 között az Egészségügyi Minisztérium irányi-  
tásával végzett országos morbiditási vizsgálat keretében 9 község tekintetében megismétlésre és az  
1962-64. évi helyzettel összehasonlításra kerültek. Az adatfeldolgozás a közlés stádiumába érkezett.  
Az előzetes tapasztalatokról cikk jelent meg.

Az Egészségügyi Minisztérium országos morbiditási vizsgálatát már több közreműködő ku-  
tatóhelynél érintettük, így arra nem térünk külön ki. Hasonlóképpen a 4.1. alpontnál említés történt  
már az Anya- gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálynak számos intézménnyel közösen folyta-  
tott vizsgálatairól (terhesek és csecsemők vizsgálata), továbbá a 4.2. alpontnál a budapesti gyer-  
meklakosság más szervekkel közösen végzett demográfiai és antropometriai vizsgálatáról).

## 10.9. Humángenetika

A téma kutatása négy kutatóhelyen történik.

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Gyermekklinikája beszámolójában - részletezés nélkül - jelezte, hogy kutatásaiban foglalkozik a humángenetika, a veleszületett rendellenességek szűrvizsgálatai és populációgenetikai kérdésekkel. A témában több tanulmány jelent meg.

A Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V.B. Egészségügyi Osztálya (Bodnár Lóránt) korábban említett etnikai (lásd: 4.6. alpontot) kutatásai mellett, más szervekkel együttműködésben, néhány populációgenetikai kérdésben is folytat kutatást. Vizsgálatok folynak a veleszületett rendellenességekről a cigánylakosság körében.

Az OKI Humángenetikai Laboratóriuma (Czeizel Endre) kutatásai e témában a következőkre terjednek ki: mutációs ráta meghatározása a magyar népeiséget érő genetikailag ártalmas tényezők hatásának felmérésére, a szelekciós ráta megállapítása a halálozás elmélyültebb elemzése és a kontraszelektív hatások prognosztikája céljából (például a korábbi magas korai halálozás elsősorban az immunológiailag fokozottan érzékeny csecsemőket érinthette, jelenleg döntő többségük életben tartható, viszont immunológiai érzékenységük bizonyos betegségek, például a rák fokozott jelentkezéséhez vezethet). Kiterjednek a kutatások a genetikai tanácsadások kérdésére, továbbá a vérrokon házasságok gyakoriságára. A kutatás megállapította, hogy az elsőunokatestvér házasságok gyakorisága 0,3 %, ezzel szemben a cigánylakosság körében kb. 6-8 %. Ez egyben magyarázatát is adhatja a cigány újszülöttek egyes rendellenesség-típusokban észlelt magasabb gyakoriságának. A témában több tanulmány került publikálásra.

A SZOTE Orvosi Biológiai Intézetének Humángenetikai Munkacsoportja a humángenetika témakörén belül a humán citogenetika és a genetikai tanácsadás vonatkozásában végez kutatásokat. Az Intézet igazgatója, dr. Vámos Károly kandidátusi értekezésében a veleszületett rendellenességek magyarországi előfordulását vizsgálta az 1970-74. időszakra.

## 11. Népesedéspolitika

Népesedéspolitikai téma - beleértve a népesedéspolitikai kihatású szociálpolitikát is - kutatásával hét kutatóhely foglalkozik.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete a magyar népesedéspolitika továbbfejlesztésével és az intézkedések hatékonyságának mérésével kapcsolatos kutatások keretében a következő vizsgálatokat végezte:

Népesedési kérdésekkel kapcsolatos közvéleménykutatás. A kutatás 1976-ban befejeződött, az összefoglaló eredmények megjelentek az Intézet Közleményei sorozatában.

"A gyermekvállalásról és a népesedéspolitikáról alkotott vélemények több gyermeket gondozó anyák körében" című, 1976-ban megkezdett és 1979-ben befejezett kutatás. A kutatás összefoglaló eredményei megjelentek a fent említett sorozatban.

A KSH Népesedésszatisztikai Főosztálya Népesedésszatisztikai Osztályának az előző pontokban (5., 6., 10.) már említett házassági longitudinális vizsgálatainak eredményei segítségével egyrészt részben az eddigi népesedéspolitikai intézkedések hatása, hatékonysága, tartóssága elemezhető, másrészt az eredmények fontos támpontot nyújthatnak a további népesedéspolitikai intézkedések meghozatalához. A publikációk már korábban említésre kerültek.

A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara Módszertani Tanszékén Hoóz István által végzett ugyancsak már korábban (pl. 5.2., 5.3., 7.2.1., 10. pontok) említett többoldalu kutatások alapvető célja az, hogy a feltárt összefüggések a népesedéspolitika továbbfejlesztését és eredményesebbé tételét segítsék elő. A szocialista népesedéspolitika kialakulásának előzményeiről a Statisztikai Szemlében tanulmány jelent meg.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézete 1981-től bázisintézménye lesz az általános szociálpolitika kialakítását célzó munkáknak. E feladat elkerülhetetlenül megkivánja, hogy az Intézet olyan szociálpolitikai intézkedésekkel is foglalkozzék, amelyeknek népesedéspolitikai következményei is vannak, mint családi pótlék, gyermekgondozási segély, öreged ellátása, gondozása stb.

A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet fő tématerületének a népesedéspolitika vonatkozásában a migrációs politika (lásd: a 8.1. alpontot is), mint a területfejlesztés egyik eszköze tekinthető.

A Tömegkommunikációs Kutató Központ az elmúlt tíz esztendőben közvéleménykutatásokat folytatott a fontosabb népesedéspolitikai határozatok fogadtatásáról, a gyermekek ideális számáról, a művi vetélésekről, a nagycsaládosok megítéléséről, illetve a gyermekvállalás ösztönzésének lehetőségeiről.

Az OKI Humán genetikai Laboratóriumának kutatási eredményei azt mutatták, hogy az 1973. évi népesedéspolitikai határozat után, 1975-78-ban a végtagredukációs rendellenességek gyakorisága szignifikánsan megnőtt Magyarországon. A magyarázat a nem kívánt terhességekben még jelenleg is nem ritkán abortív célból alkalmazott hormon-készítmények és a fogamzásgátló tabletták abbahagyását követő három hónapos szünet be nem tartása lehetnek. 1979-ben és 1980-ban az említett esethalmozódás megszűnt. A témában tanulmányok kerültek publikálásra.

## 12. Demográfiai kutatási és elemzési módszerek

A téma kutatása tíz kutatóhelyen (ezen belül egy kutatóhely három részlegén) folyik.

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének ilyen irányú kutatásai a következők:

A gazdaságdemográfiai módszerek témakörében kutatás folyt a gazdaságdemográfiai elemzés elveiről és módszereiről (a kutatások összefoglalása tankönyv formájában 1976-ban jelent meg); 1980-ban befejezést nyert a gazdaságilag aktív népesség azonos össznépességen belüli arányát eredményező strukturák és szaporodási ütemek vizsgálatával foglalkozó kutatás (a kutatás eredményeiről, amely a népesedéspolitikát szolgálta, nemzetközi szimpozionra tanulmány készült). A történeti demográfiai kutatások módszerei témakörében a demográfiai átmenet típusainak összehasonlító vizsgálatáról szimuláció segítségével folytatott az Intézet kutatást 1980-ban (a témáról előadás hangzott el nemzetközi szimpozionon). A népességi modellek témakörében az Intézetben a stabil populációk és szubpopulációk néhány újonnan feltárt tulajdonságáról folytatott kutatás 1977-ben fejeződött be (a kandidátusi értekezés formájában összefoglalt eredmények publikálása folyamatban van). Kutatás folyik a demográfiai elemzés elveiről és módszereiről (a demográfiai elemzés módszertani kérdéseivel foglalkozó három részre tervezett kiadvány első és második része 1980-ban elkészült). Társadalomdemográfiai módszerek témakörében folytatott kutatások: részvétel a KGST Statisztikai Állandó Bizottsága keretében a társadalomstatisztikai mutatók rendszerének kidolgozásában, többváltozós matematikai-statisztikai módszerek alkalmazási lehetőségei a társadalomdemográfiai elemzésekben; a demográfiai és a szociológiai életrajz-módszer egyesítése, az életrajz-módszer és a

kohorsz-életut elemzés felhasználása a demográfiai rétegződés folyamatának és az életforma történeti változásának vizsgálatában (az Intézet részvétele az elsőként említett témában 1980-ban megszűnt, a másodikként említett téma kutatása 1980-ban a KSH Társadalmi Statisztikai Főosztályának feladatkörébe került, a harmadik téma kutatása 1980-ban megszűnt az Intézetben).

A KSH Népesedéssziszttikai Főosztálya Népesedéssziszttikai Osztályának módszertani munkássága nem különálló témákban nyilvánul meg, hanem az erre irányuló kutatás (például modern elemzési módszerek alkalmazása a hazai demográfiai vizsgálatokban) szervesen beépül a korábban már különböző pontoknál (például 5., 6., 7. pontok egyes alpontjai) említett kutatásokba, az azokkal kapcsolatban végzett elemző értékelésekbe.

A Munkaerő- és Foglalkozásstatisztikai Osztály módszertani munkássága főként a társadalom osztályszerkezetével és rétegződésével kapcsolatos kutatással (lásd: a 4.5. alpontot) függ össze. Olyan korszerűbb csoportosítási rendszer kidolgozására, módszertani kérdéseinek rendezésére és gyakorlati kipróbálására irányul, amely a jelenleg érvényben levő besorolási rendszernél jobban tükrözi a mai társadalmunk differenciáltságát, s amelynek általános alkalmazása lehetővé teszi a különböző kutatások, szociológiai vizsgálatok, valamint a statisztikai adatgyűjtések eredményeinek összehasonlítását, a különböző forrásokból származó információk adaptálását.

A Népszámlálási Osztályon jelenleg folyamatban van az 1980. évi népszámlálás adataira épülő új ELAR minta (az ELAR-ról lásd bővebben: a 4.5. alpontot) kiválasztása, amely 1983. január 1-től fog a háztartási megfigyelések mintáihoz mintakeretül szolgálni.

A jelenlegi mintakeret alapja az 1972-ben kiválasztott 10 %-os általános célú minta egy 20 %-os részmintája (vagyis az 1970. évi népszámlálási körzetek egy 2 %-os mintája), amely országosan 241 településre terjed ki. Az 1972-es általános célú minta kiválasztását széleskörű módszertani kutatások előzték meg. Az MTA Statisztikai Bizottsága és Demográfiai Bizottsága által jóváhagyott mintavételi eljárás elméleti megalapozása és részletes leírása megjelent 1972-ben a Statisztikai Szemlében.

Az első általános célú mintával kapcsolatos kutatások eredményei, az ELAR mintákkal szerzett gyakorlati tapasztalatok, továbbá a lakossági megfigyelések mintáival szemben felmerült új igények figyelembe vételével az új ELAR minta a jelenleginél több településre fog kiterjedni, az 1980. évi népszámlálási körzetek nagyobb százalékát fogja magába foglalni és más módszeren fog alapulni a kiválasztási arány is. A minta kiválasztási módszerek kutatása - népszámlálási alapon - a kutatási feladatok között kiemelt helyen áll.

A KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálata felkutatatta a XVIII. századi anyakönyvekre épülő népmozgalmi kimutatások levéltári forrásait. Az erre vonatkozó dokumentáció elkészült, az értékelés a tervek között szerepel.

Az Állami Népszégnylvántartó Hivatal új intézmény. Első és legfontosabb feladata a rendszer kiépítése volt. Kutatási programjában - a kutatások az ÁNH jogszabályban lefektetett feladataival összefüggően segítséget nyújtanak az államigazgatási információrendszer korszerűsítéséhez kapcsolódó feladatok tudományos megalapozásához és felhasználhatók a más szervek és intézmények által végzett kutatásokban is. Tervük között szerepel többek között: a manuális és a gépi rendszer bizonyos eltéréseinek felmérését elősegítő mintavételi eljárás kidolgozása, annak vizsgálata, milyen segítséget nyújthat az ÁN rendszer a demográfiai és szociológiai kutatásokhoz minták

szolgáltatásával, longitudinális vizsgálatoknál a kiválasztott mintákban szereplő adatoknak számítógépes nyomonkövetésével, az ÁN adatbázis egészségügyi kutatásokban (mintavétel, gerontológiai kutatások, ikerkutatás stb.) történő hasznosításának vizsgálata, az ÁN rendszer lakcímváltozás karbantartó rendszerének hasznosítása a migráció vizsgálatánál és egyéb felhasználási lehetőségek (pl. művelődési, területi vonatkozású felhasználások).

Az MTA Dunántuli Tudományos Intézete az agglomerációkutatás módszertani kérdései fő témán belüli részmaként - a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetével (lásd: a 2.2. alpontonál) - az 1976-80-as időszakban a pécsi agglomeráció demográfiai vonatkozásait vizsgálta. A kutatásról két tanulmány jelent meg a Dunántuli Tudományos Intézet Közlemények sorozatában, a Népeségtudományi Kutató Intézet munkatársaitól.

Az ELTE Statisztikai Tanszékén dr. Kovacsics Józsefné egyetemi docens "Bevezetés a kriminálinformatikába" című kutatásai (lásd: a 4.1. alpontot is) a bűnözés várható alakulását vizsgálják kriminalitási tábla segítségével, továbbá módszertani jellegű Kovacsics József professzor: "A közigazgatás statisztikája és organometriája" című, az 5.5. alpontban említett egyetemi tan-könyve.

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont által végzett, az 5.5. alpontban említett lakás-helyzetre vonatkozó közvéleménykutatásokhoz kapcsolódnak módszertani kísérletek a kérdezettek "lakás-történetének", "lakás-életutjának" nyomonkövetésére; illetve tábla-módszerű elemzésének kimunkálására.

Ezen túlmenően 1980-ban készült egy módszertani irányu munka a kohorsz-módszer reprezentatív szociológiai vizsgálatokban való alkalmazási lehetőségeivel kapcsolatosan.

Az OKI Humán genetikai Laboratóriumának kutatási eredményei szerint a veleszületett rendellenességek esemény-monitor, kóroki-monitor, és felügyeleti (surveillance) rendszerének hazai bevezetése, illetve kidolgozása demográfiai metodológiai szempontból is tanulságos lehet. A témáról két tanulmány jelent meg.

A József Attila Tudományegyetem, Szeged, Statisztikai Tanszéke (Horváth Róbert professzor) történeti fejlődésük aspektusában folytat kutatásokat a demográfiai kutatási és elemzési módszerekről. (A kutatás kapcsolódik az 1. pontban említett népesedélméleti tantörténeti kutatásokhoz.) A témában két nagyobb külföldi vonatkozású publikáció és több kisebb tanulmány jelent meg részben magyar, de főként idegen nyelven.

Az MTA Szociológiai Kutató Intézete a szocialista életmód alapvető ismérvei, feltételei, fejlődési tendenciái kutatási főirányon belül "Életut, életmód, egészség" címmel - uttörő kísérletként - kutatást végzett az egészség társadalmi összefüggéseinek szociológiai vizsgálata terén Magyarországon. Az adatok elemzésének még csak az első szakasza zárult le.

#### IV. A DEMOGRÁFIAI KUTATÁSOK FŐBB EREDMÉNYEI ÉS PROBLÉMÁI

A demográfiai kutatások főbb eredményeinek értékelésénél az a szempont vezet bennünket, hogy a kutatások nem öncélúan folynak, hanem az a rendeltetésük, hogy a - tágabb értelemben vett - magyar népesedési helyzet megismerését, problémáinak feltárását szolgálják és segítséget nyújtsanak a felismert nehézségek kiküszöbölésében, népesedési helyzetünk javításában.

E szemléletből kiindulva azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar demográfiai kutatások az elmúlt 5 éves időszakban főként az alábbi területeken értek el jelentősebb eredményeket:

A népesedéspolitikai határozat nyomán kialakult demográfiai helyzet figyelemmel kísérése. E téren figyelemre méltó a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének népesedési kérdésekkel kapcsolatos közvéleménykutatása, a KSH Népesedéssziszti Főosztálya házassági longitudinális vizsgálat sorozata, a Tömegkommunikációs Kutató Központ közvéleménykutatás sorozata a fontosabb népesedéspolitikai határozatok fogadtatásáról. Fontos szerepet játszik ez évtől az MTA Szociológiai Kutató Intézete, mint az általános szociálpolitika kialakítását célzó munkák bázisintézménye (ismertetek a népesedéspolitika és a szociálpolitika összefüggései).

A termékenység-családtervezés témakörénél ugyancsak a népesedéspolitikai intézkedések figyelemmel kísérését, illetve új intézkedések kidolgozását szolgálják a Népeségtudományi Kutató Intézet, a KSH Népesedéssziszti Főosztályának és az orvosi-egészségügyi szervek közül jónéhányan a vizsgálatai.

Fontos eredményként könyvelhetők el a csecsemőhalandóság terén végzett interdiszciplináris - orvosi, demográfiai, népesedéssziszti kutatások -, melyek nyomán hozott intézkedések eredményeként javulás mutatkozott a csecsemőhalandóság területén.

Kapcsolódó témák a perinatális halandóság és a koraszülöttség visszaszorítása érdekében végzett interdiszciplináris vizsgálatok, valamint a veleszületett rendellenességekre vonatkozó orvosi-humángenetikai kutatások (például Schöpf-Merei Ágost Kórház és Anyavédelmi Központ, Heim Pál Gyermekkórház, POTE Egészségügyi Szervezéstan Intézete, OKI Humángenetikai Laboratóriuma, SZOTE Gyermekklinika, SZOTE Orvosi Biológiai Intézet Humángenetikai Munkacsoport, Országos Kórbonctani és Kórszövettani Intézet).

Nem kevésbé fontos eredmények születtek a fejlődésbiológiai vizsgálatos és a humángenetikai kutatások terén (például Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet, ELTE Ember-tani Intézete, illetve Tanszéke, OKI Humángenetikai Laboratóriuma, SZOTE Orvosi Biológiai Intézetének Humángenetikai Munkacsoportja, KSH Népeségtudományi Kutató Intézete). Az e kutatásokban elért eredmények azért is fontosak, mert jól szolgálják a népesség minőségi javításának igényeit.

Közismert, hogy a halandóságon belül észrevehető emelkedést mutat, tendenciáját tekintve is, a középkori férfiak halandósága. Az ezzel kapcsolatos halálóki kutatás (Országos Kórbonctani és Kórszövettani Intézet, KSH Népesedéssziszti Főosztályának folyamatban levő kutatása) már bizonyos eredményekről számolhat be, amelyek hasznosíthatók lesznek a halandóság visszaszorításában a népesség e csoportjánál.

Külön megemlítjük az Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló

Osztályának irányító és koordináló szerepét számos, az illetékességi körébe tartozó kutatásnál.

Eredményként könyveljük el több kutatás vonatkozásában a részvételt nemzetközi szervek (például a WHO, ILO, Nemzetközi Szociológiai Társaság, Bécsi Társadalomtudományi Központ) vizsgálataiban, ezek volumene és sulya állandóan növekvő tendenciát mutat.

Kiemeljük az MTA Szociológiai Kutató Intézetének a szocialista életmód alapvető ismérvei, feltételei, fejlődési tendenciái kutatási főirányon belüli "Életut, életmód, egészség" vizsgálatát, amely uttörő kísérlet volt az egészség társadalmi összefüggéseinek szociológiai kutatása terén Magyarországon.

A sort hosszan lehetne folytatni a többi kutatás és kutatóhely tekintetében. Mivel az előző fejezet témánként részletesen áttekintette a különböző kutatóhelyeken folyó kutatásokat és azok eredményeit, ebben a fejezetben a hosszadalmas ismétlések elkerülése végett nem kívántunk hasonló részletességű elemzést adni és csak néhány olyan eredményre hívtuk fel a figyelmet, amelyekről úgy véljük, hogy népesedési helyzetünk igen fontos, illetve kritikus pontjait érintik.

Az eredmények között teszünk említést arról is, hogy számos kutatás terén van együttműködés, kapcsolat a különböző tudományágakhoz tartozó kutatóhelyek között, több témában folyik közös kutatás. Kivánatos lenne - megfelelő koordináció alapján - fokozni az együttműködés, a közös kutatások intenzitását, bővíteni körüket, interdiszciplináris kutató team-eket létrehozni. Az eredményes együttműködés az egyes tudományágak között ténylegesen úgy valósulhat meg és válhat hatékonyvá, ha egyazon témát a közreműködő tudományágak szempontjai szerint összehangolt módon kutatjuk.

Az eredményeknél kissé hosszasan szeretnénk a problémáknál időzni. Természetesen a problémák közül is csak a fontosabbakat kívánjuk megemlíteni. Ugy érezzük, a problémák kissé részletesebb tárgyalása indokolt, hiszen, mint említettük, az eredmények részletezett módon szerepelnek a helyzetelemzés III. fejezetében is, a problémák viszont nem, ezen kívül úgy érezzük, hogy a problémák feltárása elengedhetetlenül szükséges a jövő demográfiai kutatási irányzatának, a kutatások módjának megállapításához.

A problémák tárgyalásánál először a tematikában vázolt kutatási témák közül azokról szeretnénk szólni, amelyek kutatása nem szerepel a kutatóhelyektől beérkezett beszámolóknak. Természetesen a hiányzó kutatási témák sulya nem egyenlő.

A III. számú Melléklet áttekintéséből kitűnik, hogy az alábbi témák kutatásai hiányoznak Magyarországon a kutatóhelyektől beérkezett válaszok szerint:

4. Strukturális demográfián belül a 4.3. alpont (Pszichológiai);
5. Családdemográfián belül az 5.1. alpont (Családi állapot);
6. Termékenységen belül a 6.2. alpont (Demográfiai);
7. Halandóságon belül a 7.1. alpont (Halálozások), a 7.2.3. alpont (Öregkori);
10. Demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatások közül a 10.1. alpont (Természeti erőforrás), a 10.2. alpont (Gazdaságnövekedés) és a 10.4. alpont (Élelmezés).

Ezeket sorra véve a következők állapíthatók meg:

4.3. alpont: a hiányt pótolni lehetne az MTA Pszichológiai Kutató Intézetnek bevonásával a termékenységi-családtervezési, valamint az olyan egyéb demográfiai vizsgálatokba, amelyeknél

a pszichológiai attitűd szerepet játszhat.

- 5.1. alpont: a családi állapot, ha nem is képezi külön kutatás tárgyát, szervesen beépül más demográfiai vizsgálatokba (például házassági, termékenységi vizsgálatok), a téma külön kutatása jelenleg nem látszik elengedhetetlenül fontosnak.
- 6.2. alpont: a demográfiai termékenység kutatásának, bár mutatói egy részének kutatása ugyancsak jelentkezik a termékenységi-családtervezési vizsgálatokban (például anya kora, születési sorrend, születések közötti időköz), nagyobb figyelmet kellene szentelnie a jövőben. Gondolunk itt a házassági termékenység, a befejezett termékenység kutatására is.
- 7.1. alpont: a halálozások kutatása a halandóság részletesebb kutatásába épül be. Tekintettel erre és arra a körülményre, hogy a halandóság kutatása messzemenően interdiszciplináris módon folyik Magyarországon, eltekinthetünk a halálozások általános kutatásától a közel jövőben.
- 7.2.3. alpont: ezzel szemben kívánatosnak látszana az öregkori halandóság kiemelt halálokok alapján történő külön kutatása, ezt indokolja az átlagos életkor meghosszabbodása és az öregkorúak részarányának növekedése a népességben.
- 10.1. alpont: kívánatosnak látszana a természeti erőforrások témájának kutatása a demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatások témakörén belül, interdiszciplináris kutatásként, megfelelő szervek (például OT, Vizügyi Hivatal, Földrajztudományi Kutató Intézet stb.) bevonásával.
- 10.2. alpont: szükségesnek látszana a gazdasági növekedés komponensének interdiszciplináris kutatása, megfelelő szervek (például OT, BUVÁTI, VÁTI, ELTE Regionális Földrajzi Tanszék stb.) bevonásával. Bővíteni kell a népesség és a gazdaság közötti összefüggések kutatását, különös tekintettel a beruházások, a fogyasztás, az eltartottsági arányok kérdéseinek népességi vonatkozásaira.
- 10.4. alpont: az élelmezés komponensének külön kutatásától a demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatások témakörén belül a jelen magyarországi viszonyok között véleményünk szerint el lehet tekinteni.

Az egyéb témák közül megemlítjük a 9. Reprodukció kutatását, amely a beérkezett válaszok alapján egy kutatóhelyen a reprodukció biológiai vonatkozásai tekintetében folyik, azonban a reprodukció demográfiai kutatása természetesen beletartozik a termékenységi és népesedéspolitikai kutatásokban. Megfontolandó, hogy a reprodukció népesedésszociológiai mérésén és az említett kutatásokon kívül szükséges-e a reprodukció több kutatóhely bevonásával végzendő interdiszciplináris vizsgálata is.

A problémák sorában említjük meg azokat az igényeket, amelyek több kutatóhely válaszában jelentkeztek a demográfiai alapkutatásokkal kapcsolatos jobb tájékoztatásuk, a hivatásos demográfusokkal való kapcsolat megerősítése és szervezettebbé tétele, a jobb kölcsönös tájékoztatás, a vitákon való részvétel biztosítása vonatkozásában. Ugy érezzük, hogy e jogos igények kielégítésre várnak és ehhez meg kell találni a megfelelő formákat. A további kutatások sikeres elvégzése érdekében feltétlenül meg kell találni a jelenleginél szervezettebb koordináció megteremtésének módjait.

Utolsónak hagytuk a problémák sorában a demográfiai kutatások tudományos megalapozottságának kulcskérdését: a demográfia oktatásának problémáját, továbbá a demográfus tudományos

minősítést. Tettük ezt azért, mert ezeket annyira fontosnak és sürgetőnek itéljük meg, hogy külön kívánunk foglalkozni velük.

A hazai népeśségtudományi kutatások az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején intézményesültek, létrejött az MTA Demográfiai Bizottsága, megalakult a KSH Népeśségtudományi Kutató Intézete és a "Demográfia" című folyóirat. Az intézményesülés lényeges és hosszútávú hatásai-  
ban a jövőben is negatív következményekkel járó hiányossága volt az, hogy nem jött létre önálló demográfiai tanszék.

Ki kell mondanunk azt a tételt, hogy a demográfiai kutatások megfelelő színvonalát csak akkor lehet biztosítani, ha az egyetemi oktatásban a demográfia megtalálja azt a helyét, amely az alapvető ismereteket biztosítja ezek elvégzéséhez.

Ugy érezzük, csak abban az esetben biztosítható a demográfiai kutatások fejlődése és még inkább inter- és multidiszciplinaritása, ha a demográfia egyetemi oktatásában jelentős tartalmi és szervezeti előrelépés történik.

Nem kívánunk most részletes leírást adni a magyar egyetemeken a múltban és jelenleg folyó demográfiai oktatásról. Hosszu ideje ugyanis különféle formában és módon történtek kísérletek arra, hogy különböző karokon - az adott tudományág hallgatóinak igényei szerint - demográfiai ismereteket oktassanak. Ezeket az erőfeszítéseket - amelyekre jelenleg is több példát tudunk mondani a különböző egyetemek különféle tanszékein (főleg a statisztikai ismeretekkel párhuzamosan) folyó demográfiai oktatásról - azonban csak kezdeményezéseknek lehet inkább mondani, mivel a demográfia szervezett és a teljes egyetemi oktatási rendszerbe beilleszkedő, egységesen átgondolt oktatásáról még nem beszélhetünk. (Ezen nem változtat az a tény sem, hogy a demográfia tudományának több címzetes docense van, akik oktató munkát végeznek, egyetemi jegyzeteket írnak, valamelyes tankönyvírási tevékenység is folyik, és készültek demográfiából kisdoktori disszertációk is.)

A jelenlegi oktatási formák, amelyeket nagyrészt a demográfia egyes kiemelt kérdéseinek nem kötelező speciálkollégium formájában való oktatása jellemez, még sok tekintetben végiggondolandók és továbbfejlesztendők. Ilyen oktatási módról számolt be Ollé Lajos professzor, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Statisztikai Tanszékének vezetője: külső előadókkal fakultatív, illetve alternatív kollégiumot hirdetnek meg közgazdász és tanár szakos hallgatók részére.

Nem lehet célunk itt minden tudományterületre kiterjedő pontos, tematikára, oktatási formára és tanmenetre vonatkozó javaslat megtétele, csupán néhány alapelv lefektetésére tudunk szorítkozni. E téren nemzetközi összefoglalásokra, javaslatokra támaszkodhatunk, amelyek összegezték a demográfia egyetemi oktatásával kapcsolatos elgondolásokat.

A hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján a demográfia oktatásával kapcsolatban a következő alapelveket lehet megfogalmazni:

1. minden tudományág szakembere részére szükséges az általános demográfiai ismeretanyag megszerzésén kívül a saját tudományághoz kapcsolódó alapvető demográfiai ismeretek és módszerek megszerzése;
2. az általános demográfiai ismeretanyag megszerzését a középiskolákban lehetne megkezdeni, az ottani tantervbe (megfelelő tantárgyak tematikájába) beépítve az alapvető demográfiai ismeretanyagot; ez az egyetemi oktatásban

már ismertnek fogható fel;

3. a megfelelő demográfiai ismeretek a különböző szaktárgyak<sup>7</sup> oktatásával párhuzamosan beépíthetők a szakképzés tanmenetébe;
4. az un. speciális általánosdemográfus-képzés vagy adott tárgyak oktatása, vagy az adott szakma szükségleteinek megfelelő oktatás formájában szervezhető meg;
5. a fentiekén túlmenően ki kellene alakítani az önálló demográfusképzést is.

Az adott tantárgyak oktatása során kell oktatni a szükséges demográfiai ismereteket oly módon, hogy az adott tudományágot tanuló minden hallgató ismerje meg a legszükségesebb demográfiai tudnivalókat. E tekintetben azt kell hangsúlyozni, hogy erre vonatkozóan sok területen folyik gyakorlati oktatás (igy például az orvostudományi egyetemeken a társadalomegészségtan, a szülészet-nőgyógyászat, a csecsemő- és gyermekgyógyászat, a közegészségtan tantárgyak anyagában vagy a statisztika, a földrajz, a szociológia oktatásánál), de az oktatott témák nem teljesen átgondoltak, és inkább népesedésszisztiikai tények összefogására szorítkoznak demográfiai elemzések, módszerek ismertetése helyett.

Az adott szakma szükségletének megfelelően speciális demográfiai önálló képzés szervezhető, amelyen az általános demográfia ismertetésén kívül az adott szakmához legközelebb álló demográfiai ismereteket oktatnak. Az erre vonatkozó kezdeményezésre legjobb példa a jogtudományi karok demográfiai speciálkollégiuma, de ezek elszigeteltek, és kevés hallgató ismerkedik meg ily módon a szükséges demográfiai ismeretekkel. Ezeknek célja az lenne, hogy a megfelelő szakemberek (jogász, közgazdász, orvos, szociológus, földrajzos, történész stb.) megismerkedjenek egy speciális kollégium keretében a számukra szükséges demográfiai ismeretekkel. Az oktatás célja itt is un. általános ismeretszerzés lenne és nem demográfusok képzése, de az eddiginél összehangoltabban, a tananyagok és tematikák egységes kialakításával lehetne a megfelelő képzést megindítani.

Az önálló demográfusképzés is többféleképpen képzelhető el, így

- a/ egy vagy több diszciplina keretében - graduális képzésként - egyetemi demográfusszakot lehetne létrehozni, ahol más társadalomtudományi (szociológus-, néprajzos-, muzeológus, levéltáros) képzéshez hasonlóan a rokonszakokkal párhuzamosan folyhatna a hivatásos demográfusok képzése;
- b/ az előbbit követően vagy anélkül is speciális posztgraduális demográfusképzés alakítható ki: bármely egyetemi szakma befejezése után - ahol csak a speciális általános demográfiai ismereteket szerezte meg a hallgató - kerülhetne sor a szakdemográfusok posztgraduális képzésére (erre vonatkozó kezdeményezés már történt a közgazdász-továbbképzés keretében, de ez csak egy szakmára biztosítja a megfelelő képzést, és szervezeti keretei is csupán nehezen valósíthatók meg; a jövőben vagy más szakmai továbbképzésnél is szervezettelileg biztosítani kellene ezt a lehetőséget - jogász-, orvostovábbképzés keretében szakdemográfus-képzés bevezetése -, vagy még inkább egységes keretbe foglaltan lehetne biztosítani a bármely tudományágból kikerülő egyetemet végzett személy szakdemográfus-képzését, megfelelő speciális oklevél megszerzését).

<sup>7</sup> Ezek a külföldi és hazai igények szerint a következők lehetnek: közgazdaságtudomány, jogtudomány, orvostudomány, statisztika, szociológia, földrajz, várostervezés, történelem, biológia.

Mindezeknek a fejlesztési javaslatoknak a megvalósítása szükségessé tenné bizonyos szervezési kérdések megoldását. Az egyetemi képzés megfelelő megszervezése, különböző karokon és szakokon történő összefogása, a speciális szakdemográfus egyetemi és posztgraduális képzés megvalósítása mindenképpen elengedhetlenné tenné egy önálló bázisintézmény: egyetemi demográfiai tanszék létrehozását. Enélkül egyetlen országban sem vált lehetségessé a demográfusképzés. Ezt a javaslatot tette a legutóbbi Népesedési Világkonferencia is, amikor elfogadta az alábbi alapelvet:<sup>8</sup>

"A demográfusképzés megszervezéséhez szükséges létrehozni a megfelelő szervezeti kereteket. A különféle szintű (egyetemi és posztgraduális) oktatási, illetve ezzel összefüggésben a multidiszciplináris és demográfiai kutatást legjobban egy önálló demográfiai tanszék szolgálja. Ez a szervezet még szükségesebb, sőt talán elengedhetetlen a hivatásos demográfusok képzésében, közép-, de különösen felső szinten."

Az önálló demográfiai tanszék helyeként legcélszerűbbnek a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemet tartjuk. E tanszék a posztgraduális képzést a jövőben biztosító más tanszékekkel együttműködve és munkájukat bizonyos értelemben szervezve jelentősen hozzájárulhatna a demográfus utánpótlás intézményes biztosításához.

Az önálló demográfiai tanszék szükségességének gondolata nem új elgondolás, már több ízben felmerült.<sup>9</sup> Felismert tény, hogy az oktatás terén mutatkozó elmaradásunk már a közeljövőben éreztetheti hatását demográfiai kutatásainkban.

Ugy véljük, hogy egy önálló demográfiai tanszék felállításának kilátásait jelentősen előmozdíthatná, ha ennek ügyét tudományos szempontból támogatná a Magyar Tudományos Akadémia.

Az egyetemi szintű demográfus szakképzés megoldása perspektivikusan a minősített demográfus szakemberek utánpótlásának is feltétele.

A TMB Szociológiai-Demográfiai Szakbizottsága már sok évvel ezelőtt felismerte a demográfus tudományos minősítés fontosságát, amit azonban ennek érdekében tenni tudott - a növekvő feladatokhoz képest -, nem elégséges.

A demográfiában minősítettek száma nagyon kevés, és azok többsége is ötven éven felüli. Ha remélhető is az elkövetkező években az egyetemi szintű demográfusképzés megindítása, annak eredménye csak hosszabb időtáv elteltével érezhető a minősített szakember utánpótlásában. A TMB Szociológiai-Demográfiai Szakbizottságának véleménye szerint félő, hogy emiatt egy teljes "szakember-generáció" - azoknak a jelenleg 30 év körüli szakembereknek - hiányával kell számolnunk, akiknek mintegy 10 éven belül át kellene venniök a demográfiai kutatások és oktatás, a demográfiai tudományos közélet irányítását.

A Szociológiai-Demográfiai Szakbizottság megítélése szerint jelenleg is vannak - ha nem is nagy számban - olyan, jól képzett demográfusok, akik nem rendelkeznek még tudományos fokozattal.

<sup>8</sup> Nora Federici: Training in the field of population. The Population Debate, . . . . ., Vol. I., 391-411. old.

<sup>9</sup> Lásd például: Beér János - Kovacsics József: A demográfia egyetemi oktatásának mai helyzete és az oktatás jövő feladatai. Történeti Demográfiai Kollokvium. 1965. szeptember 23-25. (Kézirat.); dr. Klinger András: A demográfiai kutatások helyzete és a demográfia egyetemi oktatása. Statisztikai Szemle, 1978. május, 464-476. old.

Ezek egy része olyan szakember, akinek munkáját itthon is, külföldön is elismerik. Publikációs tevékenységük mennyisége és minősége, szakmai, tudományos felkészültségük, a hazai és a nemzetközi szakmai közéletben játszott szerepük alapján tudományos minősítésükre valamilyen megoldást kell találni. A jól képzett demográfusok egy másik része elsősorban a KSH szervezeti keretein belül működő, a fiatalabb generációhoz tartozó szakember, akiknél a jelenleginél nagyobb foku ösztönzésre, publikációs lehetőségeik bővítésére lenne szükség ahhoz, hogy igen rövid idő - 1-2 év - alatt minősítésre kerüljenek.

A jelenlegi helyzetben érdemes lenne az utánpótlás olyan lehetőségeit is kihasználni, mint például pályázatok kiírása a népesedés speciális kérdéseinek kutatására, amely ugyancsak bővíthetné a demográfiaival foglalkozó azon fiatal szakember-gárdát, akik közül a jövőbeli aspiránsok, kandidátusok kikerülhetnek.

## V. A DEMOGRÁFIA NEMZETKÖZI KAPCSOLATAI ÉS A MAGYAR DEMOGRÁFIAI TEVÉKENYSÉG ELISMERÉSE

A helyzetelemzésben több utalás is szerepel a nemzetközi kapcsolatokra. Szükségesnek ítéljük meg azonban - jelentősége miatt - a nemzetközi kapcsolatok összefoglaló bemutatását.

A nemzetközi kapcsolatok főbb területei:

1. A Nemzetközi Népeségtudományi Unió (IUSSP) munkájában való részvétel.
2. A KGST, ENSZ és szakosított szerveinek munkájában való részvétel.
3. Bilaterális kapcsolatok nemzeti intézményekkel és kutatóhelyekkel.

1. Az IUSSP munkája számos bizottságban folyik. A bizottságok egy-egy nemzetközileg prioritást élvező témára épülnek (termékenységi összehasonlító elemzésekkel foglalkozó bizottság, a halandóságot befolyásoló tényezőkkel foglalkozó bizottság stb.).

Az IUSSP-nek 16 magyar demográfiai tudományos munkával foglalkozó tagja van. Csak a tagsági viszonyból eredő tudományos munkásságra sajnos igen szűk a keresztmetszet, mivel a tanulmányok készítésére felkért tagoknak az egyes értekezletek, ülések munkájában is aktívan részt kellene venniük. Erre azonban ismert anyagi okokból nincs lehetőség, így a többség esetében a tagság formális jellegű.

Más a helyzet azoknál a tagoknál (ezek száma igen kevés), akik valamely szakbizottság tagjai, mivel azok részére az IUSSP esetenként fedezi az üléseken és a kongresszusokon való részvételt. Ezekre az ülésekre az utóbbi időben több magyar tanulmány készült.

Célszerű lenne - a Nemzetközi Statisztikai Intézet (ISI) magyar tagjait összefogó bizottsághoz hasonlóan, de külön bizottság létrehozása nélkül -, ha a Demográfiai Bizottság összefogná az IUSSP magyar tagjainak ott kifejtett tudományos tevékenységét, illetve esetenként támogatná egy-egy számunkra is fontos témának (kutatásnak) a munkájába való bekapcsolódást. Ez annál is inkább indokolt, mivel az említett 16 tagból 11 tagja a Demográfiai Bizottságnak.

2.a/ A KGST Statisztikai Állandó Bizottságban az utóbbi években magyar szakemberek aktív részt vállaltak módszertani és szervezési ajánlások kidolgozásában a 80-as évek népszámlálásaihoz.

A közeljövőben kezdeményezni kívánjuk a Bizottságon belül a következő népszámlálások módszertani megújításának és a végrehajtás lényeges egyszerűsítésének tudományos alapon való kidolgozását.

b/ Az ENSZ és annak demográfiai vonatkozású szakosított szerveiben való magyar részvétel úgy lehetne jellemezni, hogy hallatunk magunkról, sőt az utóbbi időben egyre gyakrabban tanulmányok és korreferátumok készítésére kérik fel a magyar szakembereket.

Magyarország - a KSH képviseletében - második alkalommal tagja az ENSZ Népesedési Bizottságának (egy-egy tagság 3 éves időtartamu). Ilyen minőségben három alkalommal vettünk részt a Bizottság ülésén, ahol a témához több magyar vonatkozású felszólalásunk volt. A KSH ugyancsak tagja az ENSZ Statisztikai Bizottságának, amelynek ez évi ülésén számos demográfiai-társadalmi vonatkozású napirend szerepelt, amelynek kapcsán ugyancsak kifejtettük a magyar véleményt.

A WHO központ és Európai Regionális Hivatalának és az UNESCO-nak a munkájában gyakran szerepel demográfiai jellegű tudományos kutatások kidolgozása és azok megvitatása szakértői értekezleteken.

A WHO központja az utóbbi időkben nagy súlyt helyez a csecsemőhalandóság alakulásának és okainak az összehasonlító vizsgálatára. E témában két magyar tanulmányt készítettünk, az egyik a magyarországi, a másik az európai szocialista országok helyzetével foglalkozott.

A WHO Európai Regionális Hivatala szervezésében részt vettünk az európai régió demográfiai strukturájának trendje vizsgálatában.

Az UNESCO Társadalomtudományi Tanácsának közgyűlésein rendszeresen részt veszünk az IUSSP képviselőjében.

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága Európai Statisztikusok Értekezletének (ESÉ) munkájában is hallatnak magukról a magyar szakemberek. Részt vettünk a társadalmi-demográfiai jelzőrendszer kialakításában. Az ESÉ 1982. évi plenáris ülésén napirendre kerül a népszámlálások más, kisebb felvételekkel való helyettesítésének kérdése, amelyhez módszertani tudományos korreferátumot készít a KSH is.

E szervezetek munkájában való aktív részvétel is - hasonlóan az 1. pontban említettekhez - korlátozott anyagi vonatkozása miatt. A számos tudományos témával foglalkozó értekezleten való részvétel - önálló tanulmány készítése nélkül is - jelentős tapasztalatokkal gazdagítaná a magyar tudományos kutató munkát.

3. A magyar és a nem szocialista nemzeti kutatóhelyek (demográfiai intézetek) között korábban igen szoros intenzív kapcsolat volt. Közös kutatásokat és összehasonlító elemzéseket készített a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete.

A tudományos együttműködés lendületében az 1970-es évek második felében törés következett be, s a helyzet azóta sem változott. Részvételünk a nemzetközi - két és többoldalu - együttműködésekben esetleges, gyakran egy-egy kutató személyes kapcsolatának függvényében alakul. Javulás ezen a területen a tapasztalatcserék, a kétoldalu együttműködések, közös kutatások számának növelésével lenne elérhető.

A szocialista országokhoz fűződő tudományos kapcsolatok az utóbbi években javulónak nevezhetők. A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete 1978-ban kapcsolódott be a szocialista országok Tudományos Akadémiái közötti sokoldalú együttműködés keretében létrehozott XVI. Probléma Bizottság Demográfiai Munkacsoportjának tevékenységébe. Az évente megrendezésre kerülő Munkacsoport ülések lehetőséget biztosítanak egyrészt a közös kutatások munkaprogramjainak kialakítására, másrészt a szocialista országok demográfusainak találkozájára, tapasztalatcseréjére. A közös munka eredményeként 1981-ben cikkgyűjtemény jelenik meg a "Szocialista társadalom demográfiai folyamatai és szociális strukturája" témakörben, 1985-re tervezik "A születésre ható társadalmi-gazdasági tényezők hatása a szocialista társadalomban" című közös kötet kiadását.

Jelenleg Csehszlovákiával folyik egy demográfiai-társadalmi vonatkozású összehasonlítás, amelynek befejezése után közösen teszünk javaslatot a KGST-ben érvényben levő szociálstatistikai mutatórendszer és módszertan tökéletesítésére. Megállapodásunk van ugyancsak Csehszlovákiával a halandóság összehasonlítására. Egyébként ebben a témában remény van az ENSZ Népesedési

Alapja (UNFPA) támogatásának megnyerésére a magyar halandóság nemzetközi mértékben való összehasonlítására és tudományos összefoglalására. A munka befejezése hasznos tájékoztatást nyújt majd az állami irányító szervek részére döntéshozatalok céljára.

A fent bemutatottak a szűkebb értelemben vett demográfia nemzetközi kapcsolatai. Ezen kívül az interdiszciplináris értelmezésű demográfiai tudomány (szociológia, orvostudomány stb.) még számos más nemzetközi kapcsolattal is rendelkezik és számos más területen fejt ki nemzetközi tevékenységet.

## VI. PUBLIKÁCIÓS TEVÉKENYSÉG

A demográfia tudományága területén - szűkebb és interdiszciplináris fogalmakban mérve is - élénk publikációs tevékenység folyik. (A publikációs tevékenység több helyütt is - beleértve az irodalmi válogatást tartalmazó mellékletet - szerepel a helyzetelemzésben.)

A publikációs tevékenységet elősegíti az önálló demográfiai folyóirat: a Demográfia című negyedéves periodika, amelyben a szűkebb értelemben vett demográfián kívül más tudományágak (például orvostudomány, humánbiológia, antropológia) szerzői is megjelentethetik tanulmányaikat. A Demográfia külföldön is jól ismert: orosz és angol nyelvű összefoglalókkal jelenik meg.

Demográfiai témájú cikkek megjelennek még a KSH havi folyóiratában: a Statisztikai Szemlelben (ugyancsak orosz és angol nyelvű összefoglalókkal), az Orvosi Hetilapban, a Társadalmi Szemlelben, a Gazdaságban és számos más folyóiratban.

A sorozatok közül elsősorban megemlítjük a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének Közleményeit, amely monográfiákat tartalmaz aktuális demográfiai témájú vizsgálatok eredményeiről. Ezek közül több angol nyelven is megjelent. Monográfiákat publikál a Központi Statisztikai Hivatal is a KSH-ban folyó demográfiai kutatások eredményeiről (részben ugyancsak angol nyelven is hozzáférhető). Említésre méltóak a részletes eredményeket tartalmazó népszámlálási kötetek, továbbá a KSH Demográfiai Évkönyve (ugyancsak idegen nyelvű - orosz-angol - fordítással).

Könyvkiadási tevékenység is folyik a demográfia témakörében, részben szintén angol nyelven. A demográfiai témájú könyvkiadás területén több munkát is az Akadémiai Kiadó publikált.

Probléma viszont a tankönyv hiány. A "Bevezetés a demográfiába" című átfogó munka közel két évtizeddel ezelőtt jelent meg. A tankönyvkiadási tevékenység azóta inkább csak szórványos jellegű, részterületeket érint.

## VII. A JÖVŐBELI KUTATÁSOK FŐBB FELADATAI

A jövőbeli demográfiai kutatások főbb feladatainak meghatározásánál ismét csak azt kell szem előtt tartanunk, hogy a kutatásoknak a jövőben is az a rendeltetésük, hogy a magyar népese-  
dési helyzet javítását szolgálják, elősegítsék a népesedési folyamatok tendenciáinak, trendjeinek  
felismerését, rámutassanak az erre ható tényezőkre.

A szocialista fejlődés előttünk álló szakaszában megnő a tudományosan megalapozott tár-  
sadalmi irányítás, a társadalmi mechanizmusok megismerésének és befolyásolásának jelentősége.  
A tudományos társadalmi irányítást elsősorban megalapozó hosszútávú társadalmi-gazdasági ter-  
vezés egyre fontosabb alapját és kiinduló bázisát jelentik a tudományosan és összefüggésükben fel-  
tárt demográfiai folyamatok, valamint az ezeken alapuló prognózisok összefüggő rendszere. A ha-  
zai népesedés sajátos jellemzői - mindenekelőtt a termékenység és a halandóság alakulása, ennek  
következményeként a népesség létszámának stagnálása, illetve csökkenése, végül a népesség előre-  
gedése - miatt a következő évtizedek társadalmi-gazdasági fejlődését az általánosnál nagyobb mér-  
tékben határozzák meg és befolyásolják a népesedési folyamatok és jelenségek. Ezért hazánkban a  
következő évtizedekben a népesedés nagyfontosságú nemzeti és társadalompolitikai kérdés lesz, a  
népesedéstervezés és a népesedéspolitika pedig szerves része és lényeges eleme a társadalmi-gaz-  
dasági tervezésnek és a társadalompolitikának.

Ennek figyelembevételével a jövőben a népesedési kutatások szervezésében az alábbi meg-  
határozó irányelveket célszerű érvényesíteni:

- prioritást, illetve fokozottabb támogatást kell biztosítani azoknak a kutatások-  
nak, amelyek közvetlenül felhasználhatók a politikai döntésekben és a hosszú-  
távú társadalmi-gazdasági tervezésben;
- kevesebb kutatási célt kitűzve, a feladatokat konkrétan meghatározva, a tá-  
volabbi és a közelmúlt és a mai demográfiai folyamatok jobb megismerésére  
irányuló alapkutatások mellett egyre inkább biztosítani kell, hogy - a társada-  
lomtudományok korszerű funkciójának megfelelően - a kutatás tárgyát jelentő  
folyamatok előrejelzése is integrálódjék a kutatásokba;
- a kutatásokban hatékonyabban kell érvényesíteni az interdiszciplináris megkö-  
zelítés elvét, mindenekelőtt a szociológiával, a közgazdaságtudománnyal, a  
társadalom-lélektannal és az orvostudományokkal erősítve és szélesítve az  
együttműködést.

A fenti elvek érvényesítése megköveteli, hogy a népesedési kutatások - közülük is mindenek-  
előtt a kiemelt kutatások - szorosan kapcsolódjanak a már létező, illetve a jövőben induló különböző  
szintű kutatási főirányokhoz. Ez feltétlenül érinti a szervezést is; a társadalmi szükségletek meg-  
valósulását a kutatásokban fokozottabban elő kell segíteni. Növekvő jelentőséget kell, hogy kapjanak  
a konkrét kutatási feladatokra létrehozott interdiszciplináris (intézetközi) munkacsoportok.

A fő kutatási témák meghatározása során elsősorban a népesedési helyzetből, és a társa-  
dalmi-gazdasági tervezés igényeiből célszerű kiindulni. Ennek megfelelően az erőfeszítéseket az  
eddiginél nagyobb mértékben célszerűbb koncentrálni az alábbiakra:

- a népesedéssel és különösen a népesedéspolitikával összefüggő elvi-elméleti (szociológiai, közgazdasági, társadalompolitikai, tervezési stb.) kérdések kutatásának bővítése;
- a népességgel összefüggő társadalmi-demográfiai hosszútávú prognózisok, esetleg ezek rendszerének létrehozása, különös tekintettel a népesség területi elhelyezkedésére és mozgására, a népesség iskolázottságára, szakképzettségére, foglalkozási strukturájára, a családra és a háztartásra, valamint a társadalmi mobilitásra;
- a népesség és a gazdaság közötti összefüggések kutatásának bővítése, különös tekintettel a beruházások, a fogyasztás, az eltartottsági arányok kérdéseinek népességi vonatkozásaira;
- az alapvető demográfiai folyamatokban a termékenység mellett kiemelt figyelmet kell fordítani a halandóság alakulására;
- a családdal és a háztartással összefüggő kutatások lényeges bővítésére;
- a népesség öregedésével összefüggő kérdések kutatására;
- a népesség népesedési magatartását alakító kulturális-tudati viszonyok, a népesedés és a kulturális-tudati tényezők közötti összefüggések kutatására;
- a népesség egészségi-biológiai állapotával és minőségével összefüggő kutatásokra,
- a demográfia módszertani apparátusának kutatására és művelésére, fejlesztésére, alapvetően a társadalmi kutatásokhoz kapcsolódóan és mindenekelőtt a társadalmi környezet változásából adódó követelményeket és lehetőségeket figyelembe véve,
- figyelembe kell venni a kutatások gyakorlati orientáltságát;
- szorgalmazni kell a nemzetközi együttműködésben végzett kutatásokat.

Ugy véljük, hogy a felsorolt témák közül számos téma szerepel a demográfiai kutatóhelyek tervezett kutatásai között.

A társadalmi cselekvés szempontjából kiemelt fontosságú és a népesedési helyzet által is ilyennek minősített kutatási irányok kiemelésére elsősorban a népesedéssel és népesedéspolitikával foglalkozó 1982-1985 közötti időszakra szóló középtávú tárcaszintű kutatási főirányt kell felhasználni. E kutatási főirány keretében három irány kiemelése látszik célszerűnek:

- társadalmi-demográfiai prognózisok;
- halandóság;
- népesedéspolitikai.

A társadalmi-demográfiai prognózisok kutatási főirány legfontosabb feladata, hogy körülta-pogassa, meghatározza, feltárja azokat a tendenciákat, folyamatokat, amelyeket a következő évtizedekben a társadalom tudatos fejlesztése nagyrészt adottságokként kezelhet és ezzel hozzájáruljon a társadalmi fejlesztés mozgásterének megalapozottabb körülhatárolásához. A halandósággal foglalkozó kutatási irányzatnak mindenekelőtt annak feltárására kell törekednie, hogy milyen tényezők váltották ki a halandóság kedvezőtlen tendenciáit az elmúlt időszakban, mely halálokkal összefüggésben

milyen lehetőségei vannak a társadalomnak a helyzet javítására, végül szoros összefüggésben a társadalmi-gazdasági fejlődés egészével, az életmód alakulásával, milyen mértékben befolyásolható a folyamatok alakulása. A népesedéspolitika kutatási irány fő feladata a jövőbeli népesedéspolitika tapasztalatainak elemzése, a népesedéspolitika és a társadalmi-gazdasági tervezés közötti kapcsolatok kutatása, a népesedéspolitika hatékonyságának vizsgálata, a társadalmi-gazdasági fejlődés és a népesedés közötti kölcsönhatások elemzése.

A középtávu kiemelt kutatási főirány bázis-intézménye a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete. E kutatási főirány kutatásait szorosan össze kell hangolni több más kutatási főiránnyal, elsősorban a szociálpolitika, az oktatáspolitikai és az ifjúsáspolitikai tudományos megalapozását, az 1980-as évtized társadalmi-gazdasági fejlődését szolgáló, végül a tudat, az életmód és a mobilitás összefüggéseit elemző kutatási főirányokkal, a társadalmi és gazdasági fejlődés összefüggéseit vizsgáló kutatásokkal.

Mindez együttesen a jövőre vonatkozóan arra mutat és azt kívánja, hogy a kutatás prioritásait az egyes témák társadalmi fontosságának megfelelően határozzuk meg és ezekkel a kutatók nagyobb arányban foglalkozzanak. Erre fel kell használni azokat a tudományszervezési eszközöket is, amelyek a hazai tudomány irányítási és tudományszervezési gyakorlatában az elmúlt időszakban létrejöttek és beváltak. Ugyanakkor nem lenne helyes a népesedést érintő kutatások jelenlegi sokszínűségét, sokféleségét jelentősen csökkenteni. Mindenképpen indokolt azonban a társadalmilag fontos és részben ma hiányzó témák kiemelt támogatása, kezelése.

A jövőre vár a demográfia egyetemi oktatása az előző fejezetben részletesen kifejtett problémájának, valamint a tudományos minősítési problémák kielégítő megoldása is, az elengedhetetlenül szükséges előfeltétele a jövő eredményes demográfiai kutatómunkájának.

FÜGGELÉK

A demográfiai kutatóhelyektől a demográfiai helyzetelemzéssel kapcsolatban  
kiküldött felkérésekre beérkezett válaszok

(1981. szeptember 15-i állapot szerint)

Kutatóhely, válaszadó, téma 1.	Pozitív	Negatív	Megjegyzés 3.	Tervezett kutatási témák (a tematika szerint) 4.
	(+) válaszok	(-)		
	2.			
<b>I. Társadalomtudományok</b>				
Demográfiai alapkutatásokkal foglalkozó intézmények Központi Statisztikai Hivatal, Népességtudományi Kutató Intézet, <u>Dr. Monigl István</u> igazgató	+			Közép- és hosszútávú kutatási program kidolgozása folyamatban van
1; 2.1; 2.2; 2.3; 3.1; 3.3; 4.1; 4.2; 4.5; 4.6; 5.2; 5.3; 5.4; 6/6.3; 7/7.3, 7.4, 7.5, / 8.1; 10; 10.5; 10.6; 10.8; 11; 12				
Központi Statisztikai Hivatal Népességstatisztikai Főosztály, <u>Dr. Klinger András</u> főosztályvezető Népességstatisztikai Osztály <u>Dr. Józán Péter</u> osztályvezető	+			Házassági kohorszvizsgálatok, halandósági vizsgálatok, elváltak longitudinális vizsgálata, belföldi vándorlás községsoros adatai, történeti demográfia és demográfia történeti kutatások
2./2.1, 2.3, /; 3.1; 4.2; 5; 5.3; 6/6.1, 6.5/; 7/7.5, 7.4, 7.3, 7.2.2, 7.2.1/; 8.1; 10.6; 10.8; 11; 12				1; 5; 5.3; 11; 7/7.2.4, 7.2.1, 7.3, 7.4/; 6; 8.1; 3.1; 12; 10.8
ELAR Osztály, <u>dr. Harsányi Károly</u> osztályvezető	+		Az ELAR szervezete által a KSH Főosztályai, illetve más szervek részére - reprezentatív kisminták alapján végzett - munkaerő, egészségügyi, a nyugdíjasok helyzetére vonatkozó felvételek.	12
10.3; 10.8; 4.5				
Munkaerő- és Foglalkozásstatisztikai Osztály, <u>Dr. Nagy Istvánné</u> osztályvezető	+			12
4.5; 12; 10.3				
Népszámlálási Osztály, <u>Dr. Kepecs József</u> főosztályvezetőhelyettes	+			12
3.1; 4.6; 5.4; 6; 12				
Központi Statisztikai Hivatal Társadalmi Statisztikai Főosztály, <u>Dr. Vukovich György</u> főosztályvezető	+			4/4.5/; 10.8
4/4.4, 4.5/; 5; 5.4; 5.5; 10; 10.8				

1.	2.	3.	4.
Központi Statisztikai Hivatal Közgazdasági Főosztály, <u>Juhász Jánosné</u> főosztályvezető 5.4	+		5.4
Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár-és Dokumentációs Szolgálat, <u>Dr. Dányi Dezső</u> igazgató 3.1 /2.1; 2.3; 5.4; 6; 12/	+		3.1 /2.1; 2.3; 5.4; 6; 8.1; 12/
Szociológia MTA Szociológiai Kutató Intézet, <u>Dr. Kulcsár Kálmán</u> igazgató 2; 4.5; 5/5.2, 5.3, 5.4/; 10; 10.3; 10.6; 10.8; 11; 12	+		2, 2.2; 4.5; 5.4; 10; 10.8; 11. (1981-85. évi középtávu kutatási terv)
<u>Cseh-Szombathy László</u> (MTA Szociológiai Kutató Intézete) 5/5.2, 5.3/	+		5.3; 11 (1981-1985)
Állam- és Jogtudomány, Statisztika Népeségnyilvántartás ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Statisztikai tanszék <sup>10</sup> , <u>Dr. Kovacsics József</u> professzor, tanszék-vezető 2/2.2/; 3/3.1, 3.2/; 4.1; 5.5, 8.2; 10; 12	+		2/2.2/; 5.5; 10; 12
Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Módszertani tanszék, <u>Dr. Hoóz István</u> professzor, tanszékvezető 4.6; 5.2; 5.3; 7.2.1; 10; 11	+		11
József Attila Tudományegyetem, Szeged, Statisztikai tanszék, <u>Dr. Horváth Róbert</u> professzor, tanszékvezető 1; 3.1; 12	+		1; 2.3; 3.1; 12
Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Statisztikai Tanszék, <u>Dr. Ollé Lajos</u> professzor, tanszékvezető	(1. a megjegyzést)	Demográfiai kutatások nem folynak, külső előadókkal fakultatív, illetve alternatív kollégiumot hirdetnek meg demográfiaiából.	
Állami Népeségnyilvántartó Hivatal, <u>Kéry András</u> hivatalvezető 12	+		ÁNH adatbázis ágazati felhasználás, a Népeségnyilvántartás rendszerének kiépítése. 12
Közgazdaságtudomány MTA Közgazdaságtudományi Intézet, <u>Nyers Rezső</u> igazgató	-		

<sup>10</sup> Beszámolót küldött az ELTE rektorhelyettese, Dr. Medzihradszky Kálmán is a Statisztikai, Embertani és Regionális Földrajzi tanszék demográfiai kutatásairól. A helyzetelemzés összeállításánál ezt figyelembe vettük.

1.	2.	3.	4.
Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Munkatudományi Tanszék, <u>Timár János</u> tanszékvezető, egyetemi tanár 4.5, 10.3	+		4.5; 10.3
Tervgazdaság OT Tervgazdasági Intézet, <u>Dr. Morva Tamás</u> igazgató 2.3; 6.3	+		
Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutatóintézete, <u>Dr. Héthy Lajos</u> igazgató 10.3; 4.1; 3.3	+	Demográfiai kutatások nem folynak, de készült néhány tanulmány demográfiai vonatkozásokkal.	10 /10.3/ (középtávu kutatási koncepció 1981-85. érintőlegesen kapcsolódó témái)
Filozófia MTA Filozófiai Intézete, <u>Dr. Lukács József</u> igazgató	-		
<u>Dr. Molnár László</u> professzor, SOTE Marxizmus-Leninizmus Tanszék 5; 10	+	A női életnek különböző szakaszaiban (az otthonon kívül) végzett munka szociológia-demográfiai elemzése az élettörténeti módszer alapján.	
Munkagazdaságtan, munkaügy Munkaügyi Minisztérium, <u>Szigeti István</u> miniszterhelyettes (Szociálpolitikai Főosztály kapcsolódó kutatásai) 10.6	(1. a megjegyzést)	Családi pótlék funkciója, alakulása, hatása a családjövedelemre; gyermekgondozási segélyezés tapasztalatai; alacsony nyugdíjak keletkezésének okai.	
Pszichológia MTA Pszichológiai Intézete, <u>Dr. Pataki Ferenc</u> igazgató	-		
Történelemtudomány, néprajz MTA Történettudományi Intézet, <u>Dr. Pach Zsigmond Pál</u> igazgató 3.1; 4.5; 8.2	+		
MTA Néprajzi Kutató Csoport, <u>Bodrogi Tibor</u> igazgató 5	(1. a megjegyzést)	Demográfiai kutatás nem folyik, társadalomnéprajzi munkásságuk során (pl. háztartás, házasság, család stb.) foglalkoznak mikrovizsgálattal általánosan ismert statisztikai adatok felhasználásával.	
Egyéb társadalomtudományok MTA Dunántúli Tudományos Intézete, <u>Bihari Ottó</u> igazgató 2 /2.2/; 3.1; 3.3; 8.1; 10.3; 12	+	Területi demográfia, bel- földi vándorlás, munkakerő, népességi prognózis vetülettel.	3.1; 8.1
Tömegkommunikációs Kutató Központ, <u>Dr. Szecskó Tamás</u> igazgató 4.4; 5.5; 10.7; 11; 12	+		Eddigi kutatási témák vizsgálatainak folytatása.

1.	2.	3.	4.
<b>II. Természettudományok</b>			
Földrajz MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, <u>Dr. Pécsi Márton</u> intézeti igazgató- helyettes 2 /2.1, 2.2, 2.3/; 4; 6-7-8; 10	+	Gazdasági- illetve telepü- lésföldrajzi vizsgálatok ke- retében folyó kutatások, társadalmi folyamatok te- rületi sajátosságainak ku- tatása.	
ELTE Regionális Földrajzi Tanszéke <sup>1</sup> <u>Sárfalvi Béla</u> 2.2; 8.1; 10	+		2.2; 4.4; 10.5
Biológia (humánbiológia), antropológia, humánogenetika SOTE Biológiai Intézet, <u>Dr. Csaba György</u> - professzor, igazgató	-		
Kossuth Lajos Tudományegyetem Állat- és Embertani Tanszék, Debrecen, <u>Dr. Ne- meskéri János</u> 4 /4.1, 4.2, 4.6/	+		4.2
ELTE Embertani Intézete <sup>1</sup> , <u>Dr. Eiben Ottó</u> tanszékvezető, egyetemi docens 4.2; 10.8	+		4.2; 10.8
Országos Közegészségügyi Intézet Humán- genetikai Laboratóriuma, <u>Dr. Czeizel Endre</u> 4.2; 6.3; 6.4; 6.5; 7.2.1; 7.2.2; 7.4; 10.9; 11, 12	+		Elsősorban: 6.4; 10.9; 12
Szegedi Orvostudományi Egyetem Orvosi Biológiai Intézet (Humánogenetikai Munka- csoport) <u>Dr. Vámos Károly</u> igazgató 4.2; 6.4; 7.4, 9; 10.9	+		10.9
SZOTE Örökléstani tanszék, <u>Dr. Dudás Brigitta</u> mb. tanszékvezető	-		
<b>III. Műszaki tudományok</b>			
Városépítési Tudományos és Tervező In- tézet, <u>Kálnoki Kis Sándor</u> igazgató 2; 3/3.1, 3.2, 3.3/; 4/4.1, 4.4, 4.5/; 5.4; 5.5; 6.1; 6.3; 7; 8.1; 10 (vala- mennyi alpont); 11	+		A témakör lénye- gében változatlan marad
Budapesti Városépítési Tervező Vállalat <u>Hegedüs Benedek</u> igazgató (Városépítési Kutatási Önálló Osztály) 2.2; 3.2; 3.3; 5/5.5/; 10.5	+		10.5; 2.2; 5.5
Építés-gazdasági és Szervezési Intézet <u>Dr. Balázs György</u> igazgató	(1. a meg- jeg- zést)	Demográfiai kutatás nem folyik, lakáspolitikai ku- tatásoknál egyes esetek- ben támaszkodnak demo- gráfiai kutatások eredmé- nyeire.	

1.	2.	3.	4.
IV. Orvostudományok			
Elméleti orvostudományok			
SZOTE Élettani Intézete, <u>Dr. Obál Ferenc</u> professzor, igazgató	-		
Országos Kórbonctani és Kórszövettani Intézet <u>Dr. Juhász Jenő</u> professzor, igazgató	+		7.2.1; 7.2.4; 7.4
Klinikai orvostudományok			
SOTE I. sz. Gyermekklinika, <u>Dr. Gerlőczy Ferenc</u> professzor, igazgató	-		
Heim Pál Gyermekkórház-Rendelőintézet, <u>Dr. Sárkány Jenő</u> professzor	+	Jövőbeli tervek: az eddig kutatott témákban az elért szint tartása, az új eredmények lehetőségek szerinti feldolgozása, értékelése.	
7.2.1; 7.2.2; 7.2.4; 7.4			
Országos Onkológiai Intézet, <u>Dr. Eckhardt Sándor</u> professzor, főigazgató	+	Rákhálózások elemzése,	7.4. (rákhálózások)
7.4.			
SZOTE Gyermekklinika, <u>Dr. Boda Domokos</u> professzor, igazgató	+		7.2.1; 7.2.2; 4.2; 10.9
7.2.1; 7.2.2; 10.9			
Budapest Fővárosi Tanácsa Schöpf-Merei Ágost Kórház és Anyavédelmi Központ, <u>Dr. Bognár Zoltán</u> főigazgató, főorvos	+		6
7.2.1			
SZOTE Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika, <u>Dr. Sas Mihály</u> professzor, igazgató			
-			
Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet <u>Dr. Zsolnai Béla</u> professzor, főigazgató	+		6; 6.1; 6.4, 6.5; 7; 7.2.1; 7.4
6.1; 7.4			
Országos Csecsemő és Gyermekegészségügyi Intézet, <u>Dr. Schuler Dezső</u> professzor, főigazgató	+	Csecsemők és gyermekek fejlődésbiológiai longitudinális vizsgálatai; csecsemőhalálozás és halálokok,	4.2; 7.2.2; 7.4
4.2; 7.2.2; 7.4			
Társadalomtudományok			
POTE Egészségügyi Szervezési Intézete, <u>Dr. Tényi Jenő</u> professzor, igazgató	+	Baranya megye, Ormánság településeinek vizsgálata. Baranya megye egésze: centrális terhesgondozás, veszélyeztetett terhességek kiszűrése. Koraszülést befolyásoló tényezők vizsgálata. Családtervezés.	6.1; 7.2.1; 10.8
2.2; 6.1; 6.4; 6.5; 7.2.1; 7.2.2; 10.8			
Semmelweis Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezési Intézet, <u>Dr. Aczél György</u> professzor, igazgató	+		7.2.2.
7.2.1; 7.2.2			

1.	2.	3.	4.
Szegedi Orvostudományi Egyetem Egészségtani és Járványtani Intézete, <u>Dr. Berencsi György</u> professzor, igazgató	+		
6.3			
Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Szervezési Intézet, <u>Dr. Kádár Tibor</u> professzor, igazgató	+		10.8
10/10.8/			
SOTE Gerontológiai Központ, <u>Dr. Beregi Edit</u> professzor, igazgató	-		
Egészségügy Egészségügyi Minisztérium, Tudományos Főosztály, <u>Dr. Gál György</u> főosztályvezető (Eü. Min. IV. Önálló Osztálya és XI. Főosztálya válasza) A IV. Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztály által irányított, illetve kollaborált demográfiai kutatások:	+	4.2/Heim Pál Gyermekkor- ház és a KSH Népeség- tudományi Kutató Intéze- tének közös vizsgálata + az Országos Csecse- mő- és Gyermekegész- ségügyi Intézet longitu- dinális biometriai viz- sgálata/ 4.1; 4.2/Az Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézettel, a KSH Népes- ség tudományi Kutató Inté- zetével és a KSH Népes- edésstatisztikai Főosztályá- val közös szervezésben és irányítással a 0 évesek rep- rezentatív biometriai és szociodemográfiai longitu- dinális adatfelvétele/ 4.2; 10/A KSH Népesedésstatisztikai Főosztályával és az Országos Élelmezés- és Táplálkozás- tudományi Intézettel együtt részvétel az anyatejes táp- lálással kapcsolatos WHO vizsgálatban/ 7.2.2/WHO kutatásban való rész- vétel; a hazai e témában folyó orvosi-demográfiai munkák koordinálása az Or- szágos Csecsemő- és Gyer- mekegészségügyi Intézettel és az Országos Szülészeti- Nőgyógyászati Intézet mun- kacsoportjaival együtt/ 6.5/A családtervezés nevelési, technikai és orvos-biológiai hatásainak vizsgálata az A- nya-gyermek és Ifjúságvé- delmi Önálló Osztály és az Országos Szülészeti és Nő- gyógyászati Intézet munka- társai együttműködésével./	6.5/Előkészítés alatt a WHO Eu- rópai Regionális Központjával nemzetközi ku- tató munka vég- zése a család- tervezési oktatás hatékonyágának felmérésére./

1.	2.	3.	4.
Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V.B. Egészségügyi Osztály, <u>Dr. Bodnár Lóránd</u> osztályvezető helyettes 4.6; 6/6.3, 6.5; 7; 10.9	+	A vizsgálatok etnikaiak, a cigány lakosságra vonatkoznak.	4.6; 10.9
Országos Munka- és Üzemegészségügyi Intézet, <u>Dr. Zsögön Éva</u> főigazgató-főorvos	+	Munkaegészségügy	12 Kidolgozott munkaegészségügyi vizsgálati módszerek hazai elterjesztése, külföldi vizsgálatok összehasonlító elemzése.

A Magyarországon folyó demográfiai kutatások témái

Kutatási téma

1. Általános demográfiai kutatások, népesedésméletek
2. Területi demográfia
  - 2.1. Területi megoszlás
  - 2.2. Település
  - 2.3. Regionális demográfia
3. Népeségnagyság és változása
  - 3.1. Mult
  - 3.2. Jelen
  - 3.3. Jövő
4. Strukturális demográfia
  - 4.1. Demográfiai
  - 4.2. Biológiai
  - 4.3. Pszichológiai
  - 4.4. Kulturális
  - 4.5. Gazdasági-társadalmi
  - 4.6. Etnikai
5. Családdemográfia
  - 5.1. Családi állapot
  - 5.2. Házasságkötés
  - 5.3. Házasságmegszűnés
  - 5.4. Háztartás és család
  - 5.5. Lakásdemográfia
6. Termékenység
  - 6.1. Születés
  - 6.2. Demográfiai
  - 6.3. Differenciális
  - 6.4. Biológiai
  - 6.5. Családtervezés
7. Halandóság
  - 7.1. Halálozások
  - 7.2.1. Perinatális
  - 7.2.2. Csecsemő
  - 7.2.3. Öregkori
  - 7.2.4. Egyéb kor

- 7.3. Differenciális
- 7.4. Halálokok
- 7.5. Halandósági tábla
  
- 8. Vándorlások
  - 8.1. Belföldi
  - 8.2. Nemzetközi
  
- 9. Reprodukció
  
- 10. Demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatások
  - 10.1. Természeti erőforrás
  - 10.2. Gazdaságnövekedés
  - 10.3. Munkaerő
  - 10.4. Élelmezés
  - 10.5. Környezet
  - 10.6. Társadalom
  - 10.7. Politika
  - 10.8. Egészségügy
  - 10.9. Humánigenetika
  
- 11. Népesedéspolitika
  
- 12. Demográfiai kutatási és elemzési módszerek

A Magyarországon folyó demográfiai kutatások témák és kutatóhelyek szerint <sup>11</sup>

Kutatási téma	Kutatóhely	Megjegyzés
1.	2.	3.
1. Általános demográfiai kutatások, népesedés-elméletek	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésstatisztikai Főosztály Népesedésstatisztikai Osztály JATE Statisztikai Tanszék	Általános demográfiai kutatások, Általános demográfiai kutatások, Népesedéselmélet,
2. Területi demográfia	KSH Népesedésstatisztikai Főosztály KSH Népesedésstatisztikai Osztály MTA Szociológiai Kutató Intézete Városépítési Tudományos és Tervező Intézet MTA Dunántuli Tudományos Intézete ELTE Statisztikai Tanszék MTA Földrajztudományi Kutató Intézet	
2.1. Területi megoszlás	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésstatisztikai Főosztály Népesedésstatisztikai Osztály MTA Földrajztudományi Kutató Intézet	
2.2. Település	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésstatisztikai Főosztály Népesedésstatisztikai Osztály KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálat Budapesti Városépítési Tervező Vállalat MTA Dunántuli Tudományos Intézet ELTE Statisztikai Tanszék POTE Egészségügyi Szervezéstan Intézete ELTE Regionális Földrajzi Tanszék MTA Földrajztudományi Kutató Intézet	
2.3. Regionális demográfia	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésstatisztikai Főosztály Népesedésstatisztikai Osztály KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálat OT Tervgazdasági Intézet MTA Földrajztudományi Kutató Intézet	
3. Népeségnagyság és változása	Városépítési Tudományos és Tervező Intézet ELTE Statisztikai Tanszék MTA Földrajztudományi Kutató Intézet	
3.1. Mult	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésstatisztikai Főosztály Népesedésstatisztikai Osztály Népszámlálási Osztály KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálat MTA Történettudományi Intézete Városépítési Tudományos és Tervező Intézet ELTE Statisztikai Tanszék MTA Dunántuli Tudományos Intézet JATE Statisztikai Tanszék	

<sup>11</sup> Ebben az összeállításban a felkért és válaszadó kutatók kutatásait intézményük szerint vettük figyelembe.

1.	2.	3.
3.2. Jelen	Budapesti Városépítési Tervező Vállalat Városépítési Tudományos és Tervező Intézet ELTE Statisztikai Tanszék	
3.3. Jövő	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Budapesti Városépítési Tervező Vállalat Városépítési Tudományos és Tervező Intézet MTA Dunántuli Tudományos Intézete Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutató Intézete	
4. Strukturális demográfia	KSH Társadalmi Statisztikai Főosztály Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen Állat- és Embertani Tanszék Városépítési Tudományos és Tervező Intézet MTA Földrajztudományi Kutató Intézet	
4.1. Demográfiai	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedéssziszttikai Főosztály Népesedéssziszttikai Osztály Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen Állat- és Embertani Tanszék Városépítési Tudományos és Tervező Intézet ELTE Statisztikai Tanszék Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutató Intézet Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztály Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet	Más szervekkel közös vizsgálat. Más szervekkel közös vizsgálat Más szervekkel közös vizsgálat. Más szervekkel közös vizsgálat.
4.2. Biológiai	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedéssziszttikai Főosztály Népesedéssziszttikai Osztály Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen Állat- és Embertani Tanszék DOTE Női Klinika OKI Humán genetikai Laboratóriuma SZOTE Orvosi Biológiai Intézet Humán genetikai Munkacsoport Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztály Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet ELTE Embertani Tanszék	Más szervekkel közös vizsgálat. Más szervekkel közös vizsgálat, illetve részvétel WHO vizsgálatban. Más szervekkel közös vizsgálat, Más szervekkel közös vizsgálat, illetve részvétel WHO vizsgálatban.
4.3. Pszichológiai		Ilyen jellegű kutatást egy kutatóhely sem jelzett,
4.4. Kulturális	KSH Társadalmi Statisztikai Főosztály Városépítési Tudományos- és Tervező Intézet Tömegkommunikációs Kutató Központ	
4.5. Gazdasági-társadalmi	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedéssziszttikai Főosztály ELAR Osztály KSH Munkaerő- és Foglalkozássziszttikai Osztály KSH Társadalmi Statisztikai Főosztály Városépítési Tudományos és Tervező Intézet MTA Történettudományi Intézete MTA Szociológiai Kutató Intézete Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Munkatudományi Tanszék	

1.	2.	3.
4.6. Etnikai	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népszámlálási Osztály Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen Állat- és Embertani Tanszék Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V.B. Egészségügyi Osztálya Pécsi Tudományegyetem Közgazdasági Kar, Módszertani Tanszék	
5. Családdemográfia	KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály SOTE Marxizmus-leninizmus Tanszék MTA Szociológiai Kutató Intézete MTA Néprajzi Kutató Csoport Budapesti Városépítő Tervező Vállalat	
5.1. Családi állapot		Külön kutatást e témában nem jeleztek a kutatóhelyek,
5.2. Házasságkötés	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet MTA Szociológiai Kutató Intézete Pécsi Tudományegyetem Közgazdasági Kar, Módszertani Tanszék	
5.3. Házasságmegszűnés	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály MTA Szociológiai Kutató Intézete Pécsi Tudományegyetem Közgazdasági Kar, Módszertani Tanszék	} Közös kutatás,
5.4. Háztartás és család	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népszámlálási Osztály KSH Társadalmi Statisztikai Főosztály KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálat KSH Közgazdasági Főosztály MTA Szociológiai Kutató Intézete Városépítési Tudományos és Tervező Intézet	
5.5. Lakásdemográfia	KSH Társadalmi Statisztikai Főosztály Budapesti Városépítési Tervező Vállalat Városépítési Tudományos és Tervező Intézet ELTE Statisztikai Tanszék Tömegkommunikációs Kutató Központ	
6. Termékenység	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály Népszámlálási Osztály KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálat MTA Földrajztudományi Kutató Intézet Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V.B. Egészségügyi Osztálya	Termékenység-halandóság- vándorlás összevont kutatása,
6.1. Születés	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály Városépítési Tudományos és Tervező Intézet POTE Egészségügyi Szervezéstan Intézete Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet	
6.2. Demográfiai		A téma kutatása nem folyik egy kutatóhelyen sem,

1.	2.	3.
6.3. Differenciális	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Varosépítési Tudományos és Tervező Intézet OKI Humángenetikai Laboratóriuma SZOTE Közegészségtani és Járványtani Intézete OT Tervgazdasági Intézet Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V.B.. Egészségügyi Osztálya	
6.4. Biológiai	POTE Egészségügyi Szervezéstartani Intézete OKI Humángenetikai Laboratóriuma SZOTE Orvosi Biológiai Intézet Humángenetikai Munkacsoport	
6.5. Családtervezés	KSH Népesedésstatisztikai Főosztály Népesedésstatisztikai Osztály POTE Egészségügyi Szervezéstartani Intézet OKI Humángenetikai Laboratóriuma Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztály Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V.B.. Egészségügyi Osztály	Más szervekkel közös vizsgálat.
7. Halandóság	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésstatisztikai Főosztály Népesedésstatisztikai Osztály Városépítési Tudományos és Tervező Intézet MTA Földrajztudományi Kutató Intézet  Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V.B.. Egészségügyi Osztálya	Termékenység-halandóság -vándorlás összevont kuta- tása.
7.1. Halálozások		A kutatóhelyek a halálozá- sok témájának csak rész- letezettebb kutatását je- lezték
7.2.1. Perinatális	KSH Népesedésstatisztikai Főosztály Népesedésstatisztikai Osztály Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudomá- nyi Kar, Módszertani Tanszék Heim Pál Gyermekkórház-Rendelőintézet Budapest Főváros Tanácsa Schöpf-Merei Ágost Kórház és Anyavédelmi Központ Országos Kórbonctani és Kórszövettani Intézet POTE Egészségügyi Szervezéstartani Intézete SZOTE Gyermekklinika OKI Humángenetikai Laboratóriuma SOTE Egészségügyi Szervezési Intézet	
7.2.2. Csecsemő	KSH Népesedésstatisztikai Főosztály Népesedésstatisztikai Osztály Heim Pál Gyermekkórház-Rendelőintézet SOTE Egészségügyi Szervezési Intézet POTE Egészségügyi Szervezéstartani Intézete SZOTE Gyermekklinika OKI Humángenetikai Laboratóriuma Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztály Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet	Részvétel WHO nemzet- közi vizsgálatban,  WHO kutatásban való részvétel.
7.3.2. Öregkori		A téma kutatását egyik kutatóhely sem jelezte.

1.	2.	3.
7.2.4. Egyéb kor	KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály Heim Pál Gyermekkorház-Rendelőintézet Országos Kórbonctani és Kórszövettani Intézet	
7.3. Differenciális	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály	
7.4. Halálok	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály Országos Onkológiai Intézet Heim Pál Gyermekkorház-Rendelőintézet Országos Kórbonctani és Kórszövettani Intézet Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet OKI Humángenetikai Laboratóriuma SZOTE Orvosi Biológiai Intézet Humángenetikai Munkacsoport Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet	Rákhálalozások elemzése.
7.5. Halandósági tábla	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály	
8. Vándorlások	MTA Földrajztudományi Kutató Intézet	Termékenység-halandóság-vándorlás összevont kutatása.
8.1. Belföldi	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály Városépítési Tudományos és Tervező Intézet MTA Dunántúli Tudományos Intézete ELTE Regionális Földrajzi Tanszéke	
8.2. Nemzetközi	MTA Történettudományi Intézete ELTE Statisztika Tanszék	
9. Reprodukció	SZOTE Orvosi Biológiai Intézet Humángenetikai Munkacsoport	
10. Demográfia és gazdasági-társadalmi kölcsönhatás	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály KSH Társadalmi Statisztika Főosztály PTE Közgazdaságtudományi Kar, Módszertani Tanszék MTA Szociológiai Kutató Intézete Városépítési Tudományos és Tervező Intézet  Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Szervezési Intézet ELTE Statisztikai Tanszék Országos Munka- és Üzemegészségügyi Intézet MTA Földrajztudományi Kutató Intézet ELTE Regionális Földrajzi Tanszéke Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztály SOTE Marxizmus-Leninizmus Tanszék	Részvétel WHO vizsgálatban  A VÁTI a 10. kutatási téma valamennyi alpontjával foglalkozik.  Más szervekkel közös vizsgálat, illetve részvétel WHO vizsgálatban.

1.	2.	3.
10.1. Természeti erőforrás	-	A téma kutatását egyik kutatóhely sem jelezte .
10.2. Gazdaságnövekedés	-	A téma kutatását egyik kutatóhely sem jelezte .
10.3. Munkaerő	KSH Népesedésszociológiai Főosztály ELAR Osztály Munkaerő- és Foglalkozáspolitikai Osztály Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Munkatudományi Tanszék MTA Szociológiai Kutató Intézet MTA Dunántúli Tudományos Intézete Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutató Intézete	
10.4. Élelmezés	-	A téma kutatását egyik kutatóhely sem jelezte .
10.5. Környezet	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Társadalmi Statisztikai Főosztály Budapesti Városépítési Tervező Vállalat	
10.6. Társadalom	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet /KSH Népesedésszociológiai Főosztály/ /Népesedésszociológiai Osztály/ Munkaügyi Minisztérium Szociálpolitikai Főosztály /MTA Szociológiai Kutató Intézet/	/Közös válási vizsgálat/    /Közös válási vizsgálat/
10.7. Politika	Tömegkommunikációs Kutató Központ	
10.8. Egészségügy	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszociológiai Főosztály ELAR Osztály KSH Társadalmi Statisztikai Főosztály MTA Szociológiai Kutató Intézete Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Szervezési Intézet ELTE Embertani Intézete POTE Egészségügyi Szervezési Intézete Egészségügyi Minisztérium Anya- gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztály	Közös vizsgálat (egy témában) Közös vizsgálat,            Közös vizsgálat,
10.9. Humán genetika	SZOTE Gyermekklinika Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V. B. Egészségügyi Osztálya OKI Humán genetikai Laboratóriuma SZOTE Orvosi Biológiai Intézet Humán genetikai Munkacsoport	
11. Népesedéspolitiká <sup>12</sup>	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszociológiai Főosztály Népesedésszociológiai Osztály POTE Közgazdaságtudományi Kar, Módszertani Tanszék MTA Szociológiai Kutató Intézete Városépítési Tudományos és Tervező Intézet Tömegkommunikációs Kutató Központ OKI Humán genetikai Laboratóriuma	

<sup>12</sup> Beleértve a népesedéspolitikai kihatású szociálpolitikát is.

1.	2.	3.
12. Demográfiai kutatási és elemzési módszerek	KSH Népeségtudományi Kutató Intézet KSH Népesedésszisztiikai Főosztály Népesedésszisztiikai Osztály Munkaerő- és Foglalkozásstisz- tikaik Osztály Népszámlálási Osztály KSH Könyvtár- és Dokumentációs Szolgálat Állami Népeségnyilvántartó Hivatal MTA Dunántuli Tudományos Intézete ELTE Statisztikaik Tanszék Tömegkommunikációs Kutató Központ OKI Humánogenetikaik Laboratóriuma JATE Statisztikaik Tanszék MTA Szociológiaik Kutató Intézete	

Interdiszciplináris szemléletet tükröző informatív válogatás a magyar demográfiai irodalomból a tematika szerint, 1976-1980<sup>13</sup>

Témák

1. Általános demográfiai kutatások, népesedésméletek

Tekse K.: A demográfiai elemzések hozzájárulása az urbanizációs politika kialakításához Magyarországon. Demográfia, 1978. 1. sz.

Klinger A.: A demográfiai kutatások helyzete és a demográfia oktatása. Statisztikai Szemle, 1978. 5. sz.

Horváth R.: Az önálló népeségtudomány körüli erőfeszítések. Statisztikai Szemle, 1979. 3. sz.

2. Területi demográfia

Szabady B.: A termékenység területi különbségeinek és változásának okai. Demográfia, 1977. 4. sz.

Hörcher F. -né: A területrendezés, területtakarékosság problémája. Területrendezés, 1978. 1.sz.

Krajkó Gy. - Mészáros R.: Az iparosítás hatása a városi népességszám növekedésére és a falusi térségek gazdasági, társadalmi átalakulására a Dél-Alföldön. Alföldi Tanulmányok 2. kötetében, 1978.

Moholi K.: Településfejlesztés és munkaerőkoncentráció Bács-Kiskun megyében az V. ötéves terv időszakában. Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 1976. 2. részében.

Tóth J.: Az urbanizáció népességföldrajzi vonatkozásai a Dél-Alföldön. A centrumok szerepe a népesség foglalkozási átrétegződésében és területi koncentrációjában. Földrajzi Tanulmányok, 14. kötet.

3. Népességnagyság és változása (mult-történetidemográfiával és demográfiai történettel együtt - jelen, jövő)

Thirring L.: Visszaemlékezések az egykori Statisztikai Társaságra és Népeségtudományi Csoportra. Budapest, 1978.

Dányi D.: Regionális fertilitási sémák Magyarországon a XIX. század végén. Demográfia, 1977. 1. sz.

Dányi D.: Háztartás és család nagysága és strukturája az iparosodás előtt Magyarországon. Történeti Statisztikai Tanulmányok 3. kötetében.

<sup>13</sup> Készült a KSH Könyvtár-és Dokumentációs Szolgálatának bibliográfiája és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete összeállításának felhasználásával.

B. Lukács Á.: Magyarország népessége törvényhatóságok szerint az 1820-as években. Budapest, 1978.

Faragó T.: Háztartásszerkezet és falusi társadalomfejlődés Magyarországon. 1787-1828. Történeti Statisztikai Tanulmányok 3. kötetében.

Kármán T. -né: A nemzetközi összehasonlító népesedéssziszatika fejlődése a XIX. század utolsó negyedében. Demográfia, 1978. 4. sz.

Szabady E.: A magyar társadalom az ezredfordulón. Demográfia, 1977. 4. sz.

Klinger A.: Magyarország népesedési helyzete, 1971-1975. I-II. rész. Statisztikai Szemle, 1977. 1. és 2. sz.

Szabó K.: Kuba népesedési helyzete. Demográfia, 1978. 2. sz.

Szabady E.: Nemzetközi és magyar népesedési kérdések. Demográfia, 1978. 2-3. sz.

Pallós E.: A népesség távlati alakulásának előrejelzése a gazdasági tervezésben. Területrendezés, 1978. 3. sz.

Miltényi K.: Uganda népesedésének néhány jellegzetessége. Demográfia, 1979. 2-3. sz.

Szabó K.: Magyarország várható népessége 1980-2021. Demográfia, 1980. 1. sz.

Köves P.: A Föld lakossága. Med. Univ. 1977. 7. sz.

#### 4. Strukturális demográfia

Dávid Z.: A magyar nemzetiségi statisztika multja és jelene. Valóság, 1980. 8. sz.

Tóthné Jónás I.: Dél-Alföld értelmiségi rétegének szerkezete és területi elhelyezkedése a felszabadulás után. Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 1976. 1. részében.

Rex-Kiss B. - Szemere Gy. - Szabó R.: Adatok az ujszülöttek nemi arányának alakulásához hazánkban az 1946-1974. években. Demográfia, 1977. 1. sz.

Bujdosó Gy.: A házasságon kívüli szülés néhány társadalmi problémája. Magyar Tudomány, 1980. 6. sz.

Horváth M.: A szülések alakulása Dél-Baranyában életkor és cigány származás alapján. Demográfia, 1979. 4. sz.

Milovai M. - Dekov I.: A tizennyolc éven aluli nők szülésének, terhességmegszakításának szakmai és szociális vonatkozásai. Orvos-Gyógyászok Évkönyve, Bács-Kiskun megye, 1974-1977.

Mádai L.: Fiatal produktív korú férfiak halálozási többletének tendenciája Európában a XX. század eleje óta. Demográfia, 1977. 2-3. sz.

Horváth M.: Cigánysecsemők halálozása Baranya megyében 1973-1977 között, városok és járások szerint. Demográfia, 1978. 2-3. sz.

Sárkány J.: A nemek közötti különbségek néhány biológiai vonatkozásáról. Orvosi Hetilap, 1978. 47. sz.

Szabó E. -né: A gazdaságilag aktív személyek halandósága. Statisztikai Szemle, 1980. 1. sz.

Kepecs J. - Klinger A.: A társadalom osztály- és rétegtagozódásának alakulása a hetvenes években. Társadalmi strukturánk fejlődése 2. kötetében.

Kutas J. - Vámos D.: A népesség iskolai végzettségének várható alakulása az ezredfordulóig. Szociológia, 1978. 2. sz.

Nemeskéri J. - Juhász A. - Szabady B.: Az 1973. évi sorköteles fiatalok testi fejlettsége. Demográfia, 1977. 2-3. sz.

Vargáné Teghze-Gerber Zs. - Öry I. - Szabó P.: Az iskolára való érettséggel kapcsolatos vizsgálatok eredménye, az alkalmasságot befolyásoló tényezők budapesti gyermekeknél. Demográfia, 1979. 1. sz.

Joubert K.: Születési súly- és születési hossz-adatok alkalmassága újszülöttfejlettségi standard kialakítására. Demográfia, 1979. 1. sz.

Vidonyi D.: A nem szerepe a morbiditásban. Gyermekgyógyászat, 1979. 4. sz.

## 5. Családdemográfia

Horváth R.: Az ujjaházasságok alakulása Magyarországon 1890 és 1977 között. Demográfia, 1980. 1. sz.

Salamon L.: A palingám házasságkötésekről. Demográfia, 1977. 1. sz.

Lőcsei P.: A házasságbomlás problémái Magyarországon. Szociológia, 1977. 2. sz.

Kulcsár R.: A házasság mint a társadalmi átrétegződés egyik "csatornája". Statisztikai Szemle, 1978. 5. sz.

Molnárné Venyige J.: A gyermeknevelés családi terhei. Statisztikai Szemle, 1977. 12. sz.

Gayer Gy.né: A családgondozás szerepe a szociálpolitikai munkában. Munkügyi Szemle, 1978. 12. sz.

Tamásy J.: A házasság demográfiai ciklusa. Demográfia, 1978. 4. sz.

Balog M.-né: A nő helyzetének és szerepének alakulása a családban. Demográfia, 1979. 2-3. sz.

Cseh-Szombathy L.: Változások a család működésében. Társadalmi Szemle, 1980. 6. sz.

Cseh-Szombathy L.: Családszociológia és egészségügy. Szociológia, 1980. 1. sz.

## 6. Termékenység

Szülészeti adatgyűjtés nemzetközi együttműködésben. Magyar Nőorvosok Lapja, 1978. május.

Dányi D.: Az 1964-1976. évi termékenység elemzése. Kísérlet I. Demográfia, 1978. 2-3. sz. - Kísérlet II. Demográfia, 1978. 4. sz.

Tekse K.: Az alacsony termékenység demográfiai vonatkozásai. Demográfia, 1978. 2-3. sz.

S. Molnár E.: A születésszabályozás megítélése a közvéleményben. Magyar Tudomány, 1979. 12. sz.

Az 1977. évi magyar termékenységi, családtervezési és születésszabályozási vizsgálat (TCS-1977) főbb eredményei. KSH, Budapest, 1979.

Klinger A.: A megyék termékenységi arányai az utolsó 150 évben. Statisztikai Szemle, 1980. 1. sz.

A születésszám mérséklődése a társadalom egyes rétegeinél Komárom megyében. Területi Statisztika, 1978. 4. sz.

Terhességmegszakítások módszereinek összehasonlító vizsgálata. KSH, Budapest, 1978. (A KSH közös vizsgálata az Egészségügyi Minisztérium Anya-gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztályával és az Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézettel.)

Batár I.: Méhen belüli fogamzásgátló eszközök. Egészségügyi Munka, 1980. 4. sz.

Batár I. - Szeverényi P. - Lampé L.: Új méhen belüli fogamzásgátló eszköz - Multiload Cu - 250. (Előzetes közlemény) Magyar Nőorvosok Lapja, 1979. 5. sz.

Czeizel E.: A fogamzásgátló tabletták magzati ártalmassága. Orvosi Hetilap, 1980. 1. sz.

Garamvölgyi Gy. - Oláh K. - Nagy F.: Az intrauterin fogamzásgátlás. Egészségügyi Munka, 1980. 6. sz.

Hamvas F. - Csömör S.: Klinikai tapasztalataink Ovidon és Bisecurin kezeléssel. Gyógyszereink, 1979. 7. sz.

Métneki J. - Czeizel E.: A fogamzásgátló tabletták és az ikerterhesség. Orvosi Hetilap, 1980. 19. sz.

Verő T. - Seregély Gy.: Az orális kontraceptívumok rendelésének néhány fontosabb szempontja. Med. Univ. 1979. 6. sz.

#### Halandóság

Klinger A.: A halandóság társadalmi összefüggései. Szociológia, 1980. 1. sz.

Sárkány J.: Magyarország csecsemőhalálozásának alakulása 1960 és 1976 között, különös tekintettel a 6 napon belüli mortalitásra. Népegészségügy, 1980. 19. sz.

Rex-Kiss B. - Szabó R.: Adatok a késői magzati halálozás (halvaszületések) és sex-ratio közötti összefüggéshez. Az 1946-1974. évi hazai statisztikai adatok alapján. Népegészségügy, 1977. 2. sz.

Juhász L.: Lakosság-prospektív tanulmány a daganatos betegségekre vonatkozólag. (Előzetes közlemény) Népegészségügy, 1977. 6. sz.

Rex-Kiss B. - Szabó R. - Barb E.: Perinatális halálozás, csecsemőhalálozás és nemi arány (sex-ratio). Népegészségügy, 1978. 1. sz.

Schuler D.: A hazai csecsemő- és gyermekkori halálozás néhány problémája. Magyar Tudomány, 1978. 10. sz.

Kiszel J.: Perinatális mortalitás és morbiditás. Magyar Nőorvosok lapja, 1979. 1. sz.

Hercz P. - Csömör S. - Pham Thi Hoa Hong: Koraszülöttek perinatális mortalitásának értékelése a klinikai észlelés és a szekciós lelet összevetésével. Magyar Nőorvosok Lapja, 1979. 2. sz.

Pintér A.: A csecsemőhalálozás csökkenésében elért eredményeink és további feladataink. Magyar Pediáter. 1979. 3. sz.

Sándor J.: A csecsemőhalálozás alakulásának aktuális problémái. Komárom megyei Orvosnapok Közleményei. 1975-1976. c. kötetben.

Greff L.: A fekvőbeteg gyógyintézetekben meghaltak adatainak vizsgálata és az eredmények felhasználásának lehetőségei. Népegészségügy, 1980. 3. sz.

Harsányi L. - Jobb S.: Budapesti öngyilkosok vizsgálata 1972. Budapest, 1976.

#### 8. Vándorlások

Lencsés F.: Az ingázásról. Valóság, 1978. 12. sz.

Hidas P.: Az ingázás csökkentésének lehetősége a területi tervezésben. Területrendezés, 1978. 4. sz.

Pesti L. -né: A főváros és a környék közötti ingaforgalom főbb jellemzői. Területi Statisztika, 1979. 6. sz.

Timár J.: Az ingázásról. Valóság, 1980. 7. sz.

Varga Gy.: Lakásgazdálkodás és népességmozgás. Tatai Évkönyvben, 1977.

Gorincsek Gy. -né: Belföldi vándorlás Magyarországon. Megjelent német nyelven a Räumliche Bevölkerungsbewegung in Sozialistischen Ländern c. kötetben. Berlin, 1980.

Nagy I. -né: Ingavándorlás Magyarországon. Megjelent német nyelven, u. o.

#### 9. Reprodukció

A téma számos cikkben tárgyalásra került, külön tanulmány nem készült e témakörben.

#### 10. Demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatások

Szabady E.: Időszerű népesedési kérdéseink. Demográfia, 1978. 4. sz.

Szabady E.: A demográfiai tényezők hatása az iskolarendszerre és a munkaerőhelyzetre, 1950-2000. Demográfia, 1979. 2-3. sz.

Szabady E.: A demográfiai és a gazdasági-társadalmi változások kölcsönhatása Magyarországon. Statisztikai Szemle, 1978. 11. sz.

Molnár L.: Az otthonon kívül végzett munka szerepe a nő életútjának különböző szakaszaiban. (Kutatási hipotézisek ) Demográfia, 1977. 1. sz.

Közoktatási rendszer és társadalmi struktúra. Társadalmi strukturánk fejlődése 2. kötetében.

A társadalmi mobilitás alakulása és összefüggése a társadalom szerkezetével. Társadalmi strukturánk fejlődése 2. kötetében.

Fóti J. - Nagy I. -né: A munkaerőhelyzet a negyedik ötéves terv időszakában. Statisztikai Szemle, 1977. 4. sz.

Barta J. -né: Nyugdíjkoruak foglalkoztatása. Belkereskedelmi Szemle, 1980. 5. sz.

Gálik L. -né( szerk.): Területfejlesztési, területrendezési és környezetvédelmi kutatások. VÁTI, 1978.

Barta B. - Vukovich Gy.: Az emberi környezet statisztikája. Budapest, 1980.

Balló R.: A keresőképtelenségi morbiditás alakulásában elsődlegesen szerepet játszó betegségrcsoportok 1960 és 1975 között. Népegészségügy, 1977. 5. sz.

Balló R.: A táppénzes morbiditás alakulásának elemzése néhány indexszám alapján. Népegészségügy, 1978. 1. sz.

Szoboszlay S.: A betegségek nemzetközi osztályozásának IX. revíziója. Népegészségügy, 1978. 6. sz.

Greff L.: Egyes korcsoportok részesedése a hospitalizációban. Népegészségügy, 1978. 6. sz.

Rudnai O.: Változások Magyarország járványügyi helyzetében - a változások elemzése, eredmények és gondok. Egészségtudomány, 1979. 4. sz.

A 2 %-os országos reprezentatív általános morbiditási vizsgálat lefolytatásának leírása és egyes tapasztalatai. Népegészségügy, 1980. 3. sz.

Tényi J.: Az országos morbiditási vizsgálat ormánsági kutatásainak előzetes tapasztalatai. Népegészségügy, 1980. 3. sz.

Czeizel E.: A veleszületett rendellenesség felügyeleti szervezete, célja és eredményei. Magyar Pediáter, 1980. 3. sz.

Czeizel E.: A Veleszületett Rendellenesség Monitor működése Magyarországon. Népegészségügy, 1979. 1. sz.

Pazonyi I.: A veleszületett Rendellenesség Monitor. Magyar Pediáter, 1980. 3. sz.

Kiss P.: A multiplex rendellenességek országos nyomkövetése. Magyar Pediáter, 1980. 3. sz.

Palócz Gy.: Népeesség és egészségügy. Med. Univ. 1979. 2. sz.

Langer L. - Klátyik M. - Keskeny S.: Az 1974-es és 1976-os influenzajárványok összehasonlító vizsgálata. Budapesti Közegészségügy, 1978. 1. sz.

Takács S.: Környezet és morbiditás vizsgálata gyermekközösségekben. Egészségtudomány, 1978. 4. sz.

Czeizel E. - Osztovcics M. - Kiss P.: A genetikai tanácsadás gyakorlata. Orvosi Hetilap, 1976. 44. sz.

Czeizel E.: A genetikai tanácsadás. Valóság, 1979. 11. sz.

Czeizel E.: A genetikai tanácsadás folyamata és stratégiái. Orvosi Hetilap, 1980. 16. sz.

Czeizel E.: Kudarcok a genetikai tanácsadás során. Orvosi Hetilap, 1980. 23. sz.

Rex-Kiss B. - Szabó R.: Az ABO és R.H. várcsoportok megoszlása Magyarország lakosságában. Demográfia, 1978. 1. sz.

## 11. Népesedéspolitika

Rózsa J.: A gyermekgondozási segélyezés egy évtizede. Közgazdasági Szemle, 1977. 5. sz.

Szabady E.: A Világ Népesedési Akcióterve alapelvei és az európai szocialista országok népesedési politikája. Demográfia, 1977. 4. sz.

Kozák E. - Gubacsi L.: Társadalmi változások és tervszerű intézkedések hatása a népesedésre.

Orvos-Gyógyszerészek Évkönyvében, Bács-Kiskun megye, 1974-1977.

Michnay L. -né: A népesedéspolitikai intézkedések hatása Békés megyében. Területi Statisztika, 1977. 5. sz.

12. Demográfiai kutatási és elemzési módszerek

Molnár L.: A demográfiai és szociológiai életrajz egyesítése - a női életut vizsgálata alapján. Demográfia, 1978. 1. sz.

Andorka R.: A család és háztartás nagysága és összetétele 1800 körül két dél-dunántuli faluban (Alsónyéken és Kölkeden). Kísérlet P. Laslett elemzési módszerének felhasználására. Történeti Statisztikai Tanulmányok 3. kötetében, Budapest, 1977.

Cseh-Szombathy L.: Gondolatok az egyensúly-modellnek a házastársi kapcsolatok vizsgálatánál való alkalmazásáról. Szociológia, 1978. 3. sz.

A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottságának

ÁLLÁSFOGLALÁSA

az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya részére a Magyarországon folyó demográfiai kutatásokról készített helyzet-  
elemzésről

## A helyzetelemzés általános ismertetése

A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya megbízása alapján átfogó helyzetelemzést készített a demográfia tudományága területén az 1976-1980. ötéves időszakban Magyarországon folytatott kutatásokról. A helyzetelemzés kidolgozásának szükségességét indokolta egyrészt az a tény, hogy az MTA szervei még nem foglalkoztak a tudományág helyzetének elemzésével, másrészt indokolta a demográfiai kutatások áttekintésének szükségességét a magyar népesedési helyzet alakulása is.

A helyzetelemzés az interdiszciplinaritás elve alapján épült fel, vagyis felöleli a más tudományágak keretében végzett demográfiai, illetve rokonjellegű kutatásokat is. A helyzetelemzés célja, hogy felmérve a jelenlegi - széles körben értelmezett - demográfiai kutatásokat, utmutatóként szolgáljon az állami, párt és tudományos szervek részére a jövő komplex népesedéspolitikájának kialakításában Magyarországon, továbbá, hogy a tudományág eredményei felhasználásra kerüljenek az egyes intézmények - például az Országos Terhivatal (távlati és középtávu tervezési), a Központi Statisztikai Hivatal, a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete, az Egészségügyi Minisztérium és más szervek munkájában.

A demográfiai kutatások bázisintézménye Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal, illetve annak Népeségtudományi Kutató Intézete. Az ezekben az intézményekben folyó kutatások jelentik a szűkebb értelemben vett demográfiai alap kutatásokat. Azonban tágabb és kevésbé tág értelemben vett demográfiai kutatások folynak számos más tudományág (társadalom- és természettudományok) területén és az egyetemek keretében (például a statisztikai tanszékek többségén).

Következésképpen ennek szem előtt tartásával történt a magyarországi demográfiai kutatóhelyek kiválasztása és felkérése rövid beszámolók összeállítására demográfiai kutatásaikról az átfogó helyzetelemzés elkészítéséhez. A Demográfiai Bizottság a felkérést mintegy 80 kutatóhelynek küldte ki, tartalmában egységes, hangvételében azonban egyéni körlevél formájában. A kutatóhelyek, amelyekhez a Demográfiai Bizottság a felkérést intézte, főként intézmények, részben pedig intézményekhez kötődő, aktív állományú kutatók (éppen az intézményhez kötődés elve miatt az inaktív /nyugállományú/ kutatók nem szerepelnek a demográfiai kutatóhelyek között, irodalmi munkásságukat azonban figyelembe vettük a beszámolási időszak - tágabb értelemben vett - demográfiai irodalmából készített informatív összeállításban).

A felkérésekre mintegy 50 kutatóhelytől érkezett válasz, illetve a kutatásokról szóló beszámoló. Kifejezetten negatív választ (az intézményben demográfiai kutatásokat egyáltalán nem folytatnak) csupán 9 kutatóhely küldött. Voltak olyan kutatóhelyek is, amelyek kifejezetten demográfiai kutatásokat ugyan nem folytatnak, de érintőlegesen foglalkoznak kutatásaik során demográfiai témákkal. Ezeket a kutatásokat is figyelembe vettük.

A felkért és válaszadó kutatóhelyek az alábbi tudományokat képviselték: Társadalomtudományok (demográfiai alap kutatásokkal foglalkozó intézmények, szociológia, állam- és jogtudomány, statisztika, népeségnyilvántartás, közgazdaságtudomány, tervgazdaság, munkagazdaságtan, munkaügy, filozófia, pszichológia, történettudomány, néprajz, egyéb társadalomtudományok); Természettudományok (földrajz, biológia (humánbiológia), antropológia, humángenetika); Műszaki tudományok; Orvostudományok (elméleti orvostudományok, klinikai orvostudományok, társadalom- orvostudományok).

A beérkezett válaszok feldolgozása a Magyarországon folyó demográfiai kutatások egységes tematikája alapján történt (a tematikát tartalmazták a kutatóhelyeknek kiküldött felkérések is). A tematika felöleli a demográfiai kutatások valamennyi témáját és bontása lehetőséget nyújt az interdiszciplináris demográfiai kutatások besorolására. A tematika összefoglaló pontjai az alábbi kutatási témákat tüntetik fel: Általános demográfiai kutatások, népesedésméletek; Területi demográfia, Népeségnagyság és változása; Strukturális demográfia, Családdemográfia, Termékenység; Halandóság; Vándorlások; Reprodukció; Demográfia és gazdasági-társadalmi kölcsönhatások; Népesedéspolitikai, Demográfiai kutatási és elemzési módszerek.

A helyzetelemzés a kutatóhelyektől beérkezett válaszok alapján áttekintést adott a Magyarországon folyó demográfiai kutatásokról a tematika és a kutatóhelyek szerint, majd összefoglalta a demográfiai kutatások főbb eredményeit és problémáit.

#### A demográfiai kutatások főbb eredményei

Az eredmények és a problémák tárgyalásánál a Demográfiai Bizottság kifejtette álláspontját, amely szerint a demográfiai kutatások főbb eredményeinek értékelésénél a Bizottságot az a szempont vezette, hogy a kutatások nem öncélúan folynak, hanem az a rendeltetésük, hogy a - tágabb értelemben vett - magyar népesedési helyzet megismerését, problémáinak feltárását szolgálják és segítséget nyújtsanak a felismert nehézségek kiküszöbölésében, népesedési helyzetünk javításában.

E szemléletből kiindulva a Demográfiai Bizottság megállapította, hogy az elmúlt öt éves időszakban a magyar demográfiai kutatások főként a következő területeken értek el jelentős eredményeket: A népesedéspolitikai határozat alapján kialakult demográfiai helyzet figyelemmel kísérése; A termékenység-családtervezés témaköréhez tartozó vizsgálatok, amelyek ugyancsak a népesedéspolitikai intézkedések figyelemmel kísérését, illetve új intézkedések kidolgozását szolgálják; A csecsemőhalandóság terén végzett interdiszciplináris kutatások, melyek nyomán hozott intézkedések eredményeként javulás mutatkozott a csecsemőhalandóság területén; A perinatális halandóság és a koraszülöttség visszaszorítása érdekében végzett interdiszciplináris vizsgálatok, valamint a veleszületett rendellenességekre vonatkozó orvosi-humángenetikai kutatások; Fejlődésbiológiai vizsgálatok és humángenetikai kutatások, amelyek jól szolgálják a népesség minőségi javításának igényeit; A középkorú férfiak halandóságának vizsgálata, amelynek eredményei hasznosíthatók lesznek az e korcsoporthoz tartozó férfiaknál észlelt emelkedő halandóság visszaszorításában.

Külön kiemelte a helyzetelemzés az Egészségügyi Minisztérium irányító és koordináló szerepét számos, az illetékességi körébe tartozó kutatásnál. Eredményként könyvelhető el a részvétel nemzetközi szervek vizsgálataiban több kutatás vonatkozásában.

Kiemelte a helyzetelemzés az MTA Szociológiai Kutató Intézetének a szocialista életmód alapvető ismérvei, feltételei, fejlődési tendenciái kutatási főirányon belül végzett "Életút, életmód, egészség" vizsgálatát, amely uttörő kísérlet volt az egészség társadalmi összefüggéseinek szociológiai kutatása terén Magyarországon.

Az eredmények között említette a helyzetelemzés, hogy számos kutatás terén van együttműködés, kapcsolat a különböző tudományágakhoz tartozó kutatóhelyek között, több témában folyik közös kutatás. Kívánatos lenne - megfelelő koordináció alapján - fokozni az együttműködést,

a közös kutatások intenzitását.

#### Publikációs tevékenység (eredmények és problémák)

A demográfia tudományága területén - szűkebb és interdiszciplináris fogalmakban mérve is - élénk publikációs tevékenység folyik. (A publikációs tevékenység több helyütt is - beleértve az irodalmi válogatást tartalmazó mellékletet - szerepel a helyzetelemzésben.)

A publikációs tevékenységet elősegíti az önálló demográfiai folyóirat: a Demográfia című negyedéves periodika, amelyben a szűkebb értelemben vett demográfián kívül más tudományágak (például orvostudomány, humánbiológia, antropológia) szerzői is megjelentethetik tanulmányaikat. A Demográfia külföldön is jól ismert: orosz és angol nyelvű összefoglalókkal jelenik meg.

Demográfiai témájú cikkek megjelennek még a KSH havi folyóiratában: a Statisztikai Szemlében (ugyancsak orosz és angol nyelvű összefoglalókkal), az Orvosi Hetilapban, a Társadalmi Szemlében, a Gazdaságban és számos más folyóiratban.

A sorozatok közül elsősorban megemlítjük a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének Közleményeit, amely monográfiákat tartalmaz aktuális demográfiai témájú vizsgálatok eredményeiről. Ezek közül több angol nyelven is megjelent. Monográfiákat publikál a Központi Statisztikai Hivatal is a KSH-ban folyó demográfiai kutatások eredményeiről (részben ugyancsak angol nyelven is hozzáférhető). Említésre méltóak a részletes eredményeket tartalmazó népszámlálási kötetek, továbbá a KSH Demográfiai Évkönyve (ugyancsak idegen nyelvű - orosz-angol - fordítással).

Könyvkiadási tevékenység is folyik a demográfia témakörében, részben szintén angol nyelven. A demográfiai témájú könyvkiadás területén több munkát is az Akadémiai Kiadó publikált.

Probléma viszont a tankönyv hiány. A "Bevezetés a demográfiába" című átfogó munka közel két évtizeddel ezelőtt jelent meg. A tankönyvkiadási tevékenység azóta inkább csak szórványos jellegű, részterületeket érint. Célszerű lenne egy új demográfiai kézikönyv megírása és publikálása, ami egyben tankönyvül is szolgálhatna, s elősegítené a (graduális és posztgraduális) demográfusképzés is.

#### A demográfiai kutatások és a demográfia oktatásának és a demográfus tudományos minősítés főbb problémái

Az eredményeknél részletesebben foglalkozott a helyzetelemzés a problémákkal, egyrészt azért, mert az eredmények témák és kutatóhelyek szerinti tárgyalása szerepelt az anyag III. fejezetében, másrészt azért, mert a problémák feltárása elengedhetetlenül szükséges a jövő demográfiai kutatási irányzatának, a kutatások módjának megállapításához.

A kutatóhelyektől beérkezett beszámolóknak a tematika szerint történt feldolgozása során kitűnt, hogy vannak olyan témák, amelyeknek kutatása a beérkezett válaszok szerint nem folyik Magyarországon. Ezek a következők: 1. a strukturális demográfián belül a pszichológia, 2. a család-demográfián belül a családi állapot, 3. a termékenységen belül a demográfiai, 4. a halandóságon belül a halálozások és az öregkori halandóság, 5. a demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatások közül a természeti erőforrás, a gazdaságnövekedés és az élelmezés altémák kutatása.

Ezeket sorra véve a Demográfiai Bizottság úgy véli, hogy:

1. A hiányt pótolni lehetne az MTA Pszichológiai Kutató Intézetének bevonásával a termékenységi-családtervezési, valamint az olyan egyéb demográfiai vizsgálatokba, amelyeknél a pszichológiai attitűd szerepet játszhat.

2. A családi állapot, ha nem is képezi külön kutatás tárgyát, szervesen beépül más demográfiai vizsgálatokba (például házassági, termékenységi vizsgálatok); a téma külön kutatása jelenleg nem látszik elengedhetetlenül fontosnak.

3. A demográfiai termékenység kutatásának, bár mutatói egy részének kutatása ugyancsak jelentkezik a termékenységi-családtervezési vizsgálatokban (például az anya kora, a születési sorrend, a születések közötti időköz), nagyobb figyelmet kellene szentelni a jövőben. Gondolunk itt a házassági termékenység, a befejezett termékenység kutatására is.

4. A halálozások kutatása a halandóság részletezettebb kutatásába épül be. Tekintettel erre és arra a körülményre, hogy a halandóság kutatása messzemenően interdiszciplináris módon folyik Magyarországon, eltekinthetünk a halálozások általános kutatásától a közeljövőben. Ezzel szemben kívánatosnak látszana az öregkori halandóság kiemelt halálokok alapján történő külön kutatása. Ezt indokolja az átlagos életkor meghosszabbodása és az öregkorúak részarányának növekedése a népességben belül.

5. Kívánatosnak látszana a természeti erőforrások témájának kutatása a demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatások témakörén belül, interdiszciplináris kutatásként, megfelelő szervek (például OT, Vizügyi Hivatal, Földrajztudományi Kutató Intézet stb.) bevonásával. Szükségesnek látszana a gazdasági növekedés komponensének interdiszciplináris kutatása is, megfelelő intézmények (például OT, BUVÁTI, VÁTI, ELTE Regionális Földrajzi Tanszék stb.) bevonásával. Az élelmezés komponensének külön kutatásától a demográfiai és gazdasági-társadalmi kölcsönhatások témakörén belül a jelen magyarországi viszonyok között el lehet tekinteni.

6. Ugyanezen a témakörön belül az eddigi (pl. a család- és háztartás területén folytatott) részkutatásokon kívül bővíteni kell a népesség és a gazdaság közötti összefüggések kutatását, különös tekintettel a beruházások, a fogyasztás, az eltartottsági arányok kérdéseinek népességi vonatkozásaira.

Megfontolandó, hogy a reprodukció népesedésszociológiai mérésén és biológiai vonatkozású kutatásán kívül szükséges-e a reprodukció több kutatóhely bevonásával végzendő interdiszciplináris vizsgálata is.

A problémák sorában említjük meg azokat az igényeket, amelyek több kutatóhely válaszában jelentkeznek a demográfiai alapkutatásokkal kapcsolatos jobb tájékoztatásuk, a hivatásos demográfusokkal való kapcsolat megerősítése és szervezettebbé tétele, a jobb kölcsönös tájékoztatás, a vitákon való részvétel biztosítása vonatkozásában. A Demográfiai Bizottság úgy véli, hogy a jogos igények kielégítésre várnak és ehhez meg kell találni a megfelelő formákat. A további kutatások sikeres elvégzése érdekében feltétlenül meg kell találni a jelenleginél szervezettebb koordináció megteremtésének módjait.

A problémák sorában említjük a demográfiai ismeretterjesztés fokozásának kérdését. E téren vannak ugyan eredmények: működik a TIT Demográfiai-Szociológiai Választmánya, amely önállóan vagy más társaságokkal közösen a nyilvánosság számára demográfiai előadásokat rendez.

Az utóbbi időben azonban lendülete kissé lanyhult, kívánatos volna az aktivitás fokozása. A TIT-ben folyó munkákon kívül az eddiginél jobban fel kell használni a tömegkommunikációs eszközök nyújtotta lehetőségeket a legszélesebb körű demográfiai ismeretterjesztésre. Ez annál is inkább szükséges, mert sajátos népesedési helyzetünk következtében a népesedési kérdések közügynek tekinthetők hazánkban.

Utolsónak hagytuk a problémák sorában a demográfiai kutatások tudományos megalapozottságának kulcskérdését: a demográfia oktatásának problémáját. E kérdés annyira fontos és sürgető, hogy külön tárgyalást kíván meg.

A hazai népességtudományi kutatások az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején intézményesültek; létrejött az MTA Demográfiai Bizottsága, megalakult a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete és a "Demográfia" című folyóirat. Az intézményesülés lényeges és hosszútávú hatásaiban a jövőben is negatív következményekkel járó hiányossága volt az, hogy nem jött létre önálló demográfiai tanszék (más szavakkal kifejezve, az intézményrendszer nem volt minden tekintetben a szükségletekkel arányos).

Ilyen tanszék létrehozása a demográfiai kutatások tudományos megalapozottságának is kulcskérdése; a demográfiai kutatások jövőben kívánatos színvonalát csak akkor lehet biztosítani, ha a demográfia jelenlegi intézményrendszere önálló demográfiai tanszékkel bővül - helyenként legcélszerűbbnek a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemet tartjuk. E tanszék a posztgraduális képzést a jövőben biztosító más tanszékekkel együttműködve és munkájukat bizonyos értelemben szervezve jelentősen hozzájárulhatna a demográfus utánpótlás intézményes biztosításához és segítséget nyújthatna a demográfia - kívánatos - oktatásához más egyetemeken (főként a társadalomtudományi és orvostudományi karokon).

A tanszék létrehozásának szükségességét hazai tapasztalataink egyértelműen bizonyítják, ezen nem változtat annak figyelembe vétele sem, hogy demográfiai oktatás - főként a statisztikai tanszékek keretében - szórványosan folyik Magyarországon, a demográfia tudományának több címzetes docense van, akik oktató munkát végeznek, egyetemi jegyzeteket írnak, valamelyes tankönyv írási tevékenység is folyik, és készültek demográfiaiból kisdoktori disszertációk.

A helyzetelemzés hosszabban foglalkozott a demográfia egyetemi oktatásának sürgős megoldásra váró kérdésével, megadta az erre vonatkozó alapelveket és alternatívákat, hasonlóképpen körvonalazta az önálló demográfusképzés alternatíváit is.

Az önálló demográfusképzés történhetne graduális képzésként (más társadalomtudományi szakképzéshez hasonlóan egy vagy több diszciplína keretében egyetemi demográfusszak létrehozásával) vagy ezt követően vagy enélkül is posztgraduális képzés kialakításával.

Bármelyik alternatíva megvalósításának elengedhetetlen előfeltétele az előbbieken említett önálló egyetemi tanszék létrehozása. Az egyetemi demográfusképzés (graduális és posztgraduális képzés) intézményes keretek között történő megvalósítása előmozdítaná a demográfiai problémák időben való felismerését és elősegíthetné azok megoldását.

A Demográfiai Bizottság szorgalmazza egy önálló egyetemi demográfiai tanszék mielőbbi létesítését és úgy véli, hogy ennek kilátásait jelentősen előmozdítaná, ha a demográfiai tanszék felállításának ügyét tudományos szempontból támogatná a Magyar Tudományos Akadémia.

Az egyetemi szintű demográfus szakképzés megoldása perspektivikusan a minősített demográfus szakemberek utánpótlásának is feltétele.

A TMB Szociológiai-Demográfiai Szakbizottsága már sok évvel ezelőtt felismerte a demográfus tudományos minősítés fontosságát, amit azonban ennek érdekében tenni tudott, - a növekvő feladatokhoz képest - nem elégséges.

A demográfiában minősítettek száma nagyon kevés, és azok többsége is ötven éven felüli. Ha remélhető is az elkövetkező években az egyetemi szintű demográfus képzés megindítása, annak eredménye csak hosszabb időtáv elteltével érezhető a minősített szakember-utánpótlásban. Pedig jelenleg is vannak olyan jól képzett demográfusok, akik nem rendelkeznek még tudományos fokozattal. Ezek egy része olyan szakember, akinek munkáját itthon is, külföldön is elismerik. Publikációs tevékenységük mennyisége és minősége, szakmai, tudományos felkészültségük, a hazai és a nemzetközi szakmai közéletben játszott szerepük alapján tudományos minősítésükre valamilyen megoldást kell találni. A jól képzett demográfusok egy másik része elsősorban a KSH szervezeti keretein belül működő, a fiatalabb generációhoz tartozó szakember, akiknél a jelenleginél nagyobb foku ösztönzésre, publikációs lehetőségeik bővítésére lenne szükség ahhoz, hogy igen rövid idő - 1-2 év - alatt minősítésre kerüljenek. Ezen kívül utánpótlást képezhetnek olyan kiemelkedő teljesítményt nyújtó egyetemi hallgatók (pl. jogász, közgazdász) is, akik potenciálisan bevonhatók - a demográfiai témákban - az aspiránsképzésben.

A jelenlegi helyzetben érdemes lenne az utánpótlás olyan lehetőségeit is kihasználni, mint például pályázatok kiírása a népesedés speciális kérdéseinek kutatására, amely ugyancsak bővíthetné a demográfiával foglalkozó azon fiatal szakembergárdát, akik közül a jövőbeli aspiránsok, kandidátusok kikerülhetnek.

#### Nemzetközi kapcsolatok

A helyzetelemzés foglalkozott a demográfia nemzetközi kapcsolataival és a magyar demográfiai tevékenység nemzetközi elismerésével.

A nemzetközi kapcsolatok főbb területei:

1. A Nemzetközi Népeségtudományi Unió (IUSSP) munkájában való részvétel.
2. A KGST, ENSZ és szakosított szerveinek munkájában való részvétel.
3. Bilaterális kapcsolatok nemzeti intézményekkel és kutatóhelyekkel.

1. Az IUSSP munkája számos bizottságban folyik. A bizottságok egy-egy nemzetközileg prioritást élvező témára épülnek (termékenységi összehasonlító elemzésekkel foglalkozó bizottság, a halandóságot befolyásoló tényezőkkel foglalkozó bizottság stb.).

Az IUSSP-nek 16 magyar demográfiai tudományos munkával foglalkozó tagja van. A csak a tagsági viszonyból eredő tudományos munkásságra sajnos igen szűk a keresztmetszet, mivel a tanulmányok készítésére felkért tagoknak az egyes értekezletek, ülések munkájában is aktívan részt kellene venniük. Erre azonban ismert anyagi okokból nincs lehetőség, így a többség esetében a tagság formális jellegű.

Más a helyzet azoknál a tagoknál (ezek száma igen kevés), akik valamely szakbizottság tagjai, mivel azok részére az IUSSP esetenként fedezi az üléseken és a kongresszusokon való részvételt. Ezekre az ülésekre az utóbbi időben több magyar tanulmány készült.

Célszerű lenne - a Nemzetközi Statisztikai Intézet (ISI) magyar tagjait összefogó bizottsághoz hasonlóan, de külön bizottság létrehozása nélkül -, ha a Demográfiai Bizottság összefogná az IUSSP magyar tagjainak ott kifejtett tudományos tevékenységét, illetve esetenként támogatná egy-egy számunkra is fontos témának (kutatásnak) a munkájába való bekapcsolódást. Ez annál is inkább indokolt, mivel az említett 16 tagból 11 tagja a Demográfiai Bizottságnak.

2. a/ A KGST Statisztikai Állandó Bizottságában az utóbbi években magyar szakemberek aktív részt vállaltak módszertani és szervezési ajánlások kidolgozásában a 80-as évek népszámlálásaihoz.

A közeljövőben kezdeményezni kívánjuk a Bizottságon belül a következő népszámlálások módszertani megújításának és a végrehajtás lényeges egyszerűsítésének tudományos alapon való kidolgozását.

b/ Az ENSZ és annak demográfiai vonatkozású szakosított szerveiben való magyar részvételt úgy lehetne jellemezni, hogy hallatunk magunkról, sőt az utóbbi időben egyre gyakrabban tanulmányok és korreferátumok készítésére kérik fel a magyar szakembereket.

Magyarország - a KSH képviselőjében - második alkalommal tagja az ENSZ Népesedési Bizottságának (egy-egy tagság 3 éves időtartamu). Ilyen minőségben három alkalommal vettünk részt a Bizottság ülésén, ahol a témákhoz több magyar vonatkozású felszólalásunk volt. A KSH ugyancsak tagja az ENSZ Statisztikai Bizottságának, amelynek ez évi ülésén számos demográfiai-társadalmi vonatkozású napirend szerepelt, amelyek kapcsán ugyancsak kifejtettük a magyar véleményt.

A WHO központ és Európai Regionális Hivatalának és az UNESCO-nak a munkájában gyakran szerepel demográfiai jellegű tudományos kutatások kidolgozása és azok megvitatása szakértői értekezleteken.

A WHO központja az utóbbi időkben nagy súlyt helyez a csecsemőhalandóság alakulásának és okainak az összehasonlító vizsgálatára. E témában két magyar tanulmányt készítettünk, az egyik a magyarországi, a másik az európaiszocialista országok helyzetével foglalkozott.

A WHO Európai Regionális Hivatala szervezésében részt vettünk az európai régió demográfiai strukturájának trendje vizsgálatában.

Az UNESCO Társadalomtudományi Tanácsának közgyűlésein rendszeresen részt veszünk az IUSSP képviselőjében.

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága Európai Statisztikusok Értekezletének (ESÉ) munkájában is hallatnak magukról a magyar szakemberek. Részt vettünk a társadalmi-demográfiai jelzőrendszer kialakításában. Az ESÉ 1982. évi plenáris ülésén napirendre kerül a népszámlálások más, kisebb felvételekkel való helyettesítésének kérdése, amelyhez módszertani tudományos korreferátumot készít a KSH is.

Az e szervezetek munkájában való aktív részvétel is - hasonlóan az 1. pontban említettekhez - korlátozott anyagi vonatkozása miatt. A számos tudományos témával foglalkozó értekezleten való részvétel - önálló tanulmány készítése nélkül is - jelentős tapasztalatokkal gazdagítaná a magyar tudományos kutató munkát.

3. A magyar és a nem szocialista nemzetki kutatóhelyek (demográfiai intézetek) között korábban igen szoros intenzív kapcsolat volt. Közös kutatásokat és összehasonlító elemzéseket készített a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete.

A tudományos együttműködés lendületében az 1970-es évek második felében törés következett be, s a helyzet azóta sem változott. Részvételünk a nemzetközi - két és többoldalu - együttműködésekben esetleges, gyakran egy-egy kutató személyes kapcsolatának függvényében alakul. Javulás ezen a területen a tapasztalatcserék, a kétoldalu együttműködések, közös kutatások számának növelésével lenne elérhető.

A szocialista országokhoz fűződő tudományos kapcsolatok az utóbbi években javulónak nevezhetők. A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete 1978-ban kapcsolódott be a szocialista országok Tudományos Akadémiái közötti sokoldalú együttműködés keretében létrehozott XVI. Probléma Bizottság Demográfiai Munkacsoportjának tevékenységébe. Az évente megrendezésre kerülő Munkacsoport ülések lehetőséget biztosítanak egyrészt a közös kutatások munkaprogramjainak kialakítására, másrészt a szocialista országok demográfusainak találkozájára, tapasztalatcseréjére. A közös munka eredményeként 1981-ben cikkgyűjtemény jelenik meg a "Szocialista társadalom demográfiai folyamatai és szociális strukturája" témakörben, 1985-re tervezik "A születésre ható társadalmi-gazdasági tényezők hatása a szocialista társadalomban" c. közös kötet kiadását.

Jelenleg Csehszlovákiával folyik egy demográfiai-társadalmi vonatkozású összehasonlítás, amelynek befejezése után közösen teszünk javaslatot a KGST-ben érvényben levő szociálstatistikai mutatórendszer és módszertan tökéletesítésére. Megállapodásunk van ugyancsak Csehszlovákiával a halandóság összehasonlítására. Egyébként ebben a témában remény van az ENSZ Népesedési Alapja (UNFPA) támogatásának elnyerésére a magyar halandóság nemzetközi méretekben való összehasonlítására és tudományos összefoglalására. A munka befejezése hasznos tájékoztatást nyújt majd az állami irányító szervek részére döntéshozatalok céljára.

#### A jövőbeli demográfiai kutatások főbb feladatai, irányelvei, kiemelt kutatási irányok

A Demográfiai Bizottság úgy véli, hogy a jövőbeli demográfiai kutatások főbb feladatainak meghatározásánál ismét csak azt kell szem előtt tartani, hogy a kutatásoknak a jövőben is az a rendeltetésük, hogy a magyar népesedési helyzet javítását szolgálják, elősegítsék a népesedési folyamatok tendenciáinak, trendjeinek felismerését, rámutassanak az erre ható tényezőkre.

A szocialista fejlődés előttünk álló szakaszában megnő a tudományosan megalapozott társadalmi irányítás, a társadalmi mechanizmusok megismerésének és befolyásolásának jelentősége. A tudományos társadalmi irányítást elsősorban megalapozó hosszútávú társadalmi-gazdasági tervezés egyre fontosabb alapját és kiindulóbázisát jelentik a tudományosan és összefüggésükben feltárt demográfiai folyamatok, valamint az ezeken alapuló prognózisok összefüggő rendszere. A hazai népesedés sajátos jellemzői - mindenekelőtt a termékenység és a halandóság alakulása, ennek következményeként a népesség létszámának stagnálása, illetve csökkenése, végül a népesség elöregedése - miatt a következő évtizedek társadalmi-gazdasági fejlődését az általánosnál nagyobb mértékben határozzák meg és befolyásolják a népesedési folyamatok és jelenségek. Ezért hazánkban a következő évtizedekben a népesedés nagyfontosságú nemzeti és társadalompolitikai kérdés lesz, a népesedéstervezés és a népesedéspolitika pedig szerves része és lényeges eleme a társadalmi-gazdasági tervezésnek és a társadalompolitikának.

Ennek figyelembevételével a jövőben a népesedési kutatások szervezésében az alábbi meghatározó irányelveket célszerű érvényesíteni:

- prioritást, illetve fokozottabb támogatást kell biztosítani azoknak a kutatásoknak, amelyek közvetlenül felhasználhatók a politikai döntésekben és a hosszú-távú társadalmi-gazdasági tervezésben;
- kevesebb kutatási célt kitűzve, a kutatási feladatokat konkrétan meghatározva, a távolabbi és a közelmúlt és a mai demográfiai folyamatok jobb ismerésére irányuló alapkutatások mellett egyre inkább biztosítani kell, hogy - a társadalomtudományok korszerű funkciójának megfelelően - a kutatás tárgyát jelentő folyamatok előrejelzése is integrálódjék a kutatásokba;
- a kutatásokban hatékonyabban kell érvényesíteni az interdiszciplináris megközelítés elvét, mindenekelőtt a szociológiával, a közgazdaságtudománnyal, a társadalom-lélektannal és az orvostudományokkal erősítve és szélesítve az együttműködést.

A fenti elvek érvényesítése megköveteli, hogy a népesedési kutatások - közülük is mindenekelőtt a kiemelt kutatások - szorosan kapcsolódjanak a már létező, illetve a jövőben induló különböző szintű kutatási főirányokhoz. Ez feltétlenül érinti a szervezést is; a társadalmi szükségletek megvalósulását a kutatásokban fokozottabban elő kell segíteni. Növekvő jelentőséget kell, hogy kapjanak a konkrét kutatási feladatokra létrehozott interdiszciplináris (intézetközi) munkacsoportok.

A fő kutatási témák meghatározása során elsősorban a népesedési helyzetből és a társadalmi-gazdasági tervezés igényeiből célszerű kiindulni. Ennek megfelelően az erőfeszítéseket az eddiginél nagyobb mértékben célszerűbb koncentrálni az alábbiakra:

- a népesedéssel és különösen a népesedéspolitikával összefüggő elvi-elméleti (szociológiai, közgazdasági, társadalompolitikai, tervezési stb.) kérdések kutatásának bővítése;
- a népességgel összefüggő társadalmi-demográfiai hosszútávú prognózisok, esetleg ezek rendszerének létrehozása, különös tekintettel a népesség területi elhelyezkedésére és mozgására, a népesség iskolázottságára, szakképzettségére, foglalkozási strukturájára, a családra és a háztartásra, valamint a társadalmi mobilitásra;
- a népesség és a gazdaság közötti összefüggések kutatásának bővítésére, különös tekintettel a beruházások, a fogyasztás, az eltartottsági arányok kérdéseinek népességi vonatkozásaira;
- az alapvető demográfiai folyamatokban a termékenység mellett kiemelt figyelmet kell fordítani a halandóság alakulására;
- a családdal és a háztartással összefüggő kutatások lényeges bővítésére;
- a népesség öregedésével összefüggő kérdések kutatására;
- a népesség népesedési magatartását alakító kulturális-tudati viszonyok, a népesedés és a kulturális-tudati tényezők közötti összefüggések kutatására;
- a népesség egészségi-biológiai állapotával és minőségével összefüggő kutatásokra;

- a demográfia módszertani apparátusának kutatására és művelésére, fejlesztésére, alapvetően a társadalmi kutatásokhoz kapcsolódóan és mindenekelőtt a társadalmi környezet változásából adódó követelményeket és lehetőségeket figyelembe véve;
- figyelembe kell venni a kutatások gyakorlati orientáltságát;
- szorgalmazni kell a nemzetközi együttműködésben végzett kutatásokat.

A társadalmi cselekvés szempontjából kiemelt fontosságú és a népesedési helyzet által is ilyennek minősített kutatási irányok kiemelésére, elsősorban a népesedéssel és népesedéspolitikával foglalkozó 1982-1985 közötti időszakra szóló középtávú tárcaszintű kutatási főirányt kell felhasználni. E kutatási főirány keretében három kutatási irány kiemelése látszik célszerűnek:

- társadalmi-demográfiai prognózisok;
- halandóság;
- népesedéspolitika.

A társadalmi-demográfiai prognózisok kutatási irány legfontosabb feladata, hogy körültapogassa, meghatározza, feltárja azokat a tendenciákat, folyamatokat, amelyeket a következő évtizedekben a társadalom tudatos fejlesztése nagyjából adottságokként kezelhet és ezzel hozzájáruljon a társadalmi fejlesztés mozgásterének megalapozottabb körülhatárolásához. A halandósággal foglalkozó kutatási iránynak mindenekelőtt annak feltárására kell törekednie, hogy milyen tényezők váltották ki a halandóság kedvezőtlen tendenciáit az elmúlt időszakban, mely halálokokkal összefüggésben milyen lehetőségei vannak a társadalomnak a helyzet javítására, végül szoros összefüggésben a társadalmi-gazdasági fejlődés egészével, az életmód alakulásával, milyen mértékben befolyásolható a folyamatok alakulása. A népesedéspolitika kutatási irány fő feladata a jövőbeni népesedéspolitika átfogóbb és teljesebb tudományos megalapozása, a hazai népesedéspolitika tapasztalatainak elemzése, a népesedéspolitika és a társadalmi-gazdasági tervezés közötti kapcsolatok kutatása, a népesedéspolitika hatékonyságának vizsgálata, a társadalmi-gazdasági fejlődés és a népesedés közötti kölcsönhatások elemzése.

A középtávú kiemelt kutatási főirány bázis-intézménye a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete. E kutatási főirány kutatásait szorosan össze kell hangolni több más kutatási főiránnyal, elsősorban a szociálpolitika, az oktatáspolitika és az ifjúságpolitika tudományos megalapozását, az 1980-as évtized társadalmi-gazdasági fejlődését szolgáló, végül a tudat, az életmód és a mobilitás összefüggéseit elemző kutatási főirányokkal, a társadalmi és gazdasági fejlődés összefüggéseit vizsgáló kutatásokkal.

Mindez együttesen a jövőre vonatkozóan arra mutat és azt kívánja, hogy a kutatás prioritásait az egyes témák társadalmi fontosságának megfelelően határozzuk meg és ezekkel a kutatók nagyobb arányban foglalkozzanak. Erre fel kell használni azokat a tudományszervezési eszközöket is, amelyek a hazai tudomány irányítási és tudományszervezési gyakorlatában az elmúlt időszakban létrejöttek és beváltak. Ugyanakkor nem lenne helyes a népesedést érintő kutatások jelenlegi sokszínűségét, sokféleségét jelentősebben csökkenteni. Mindenképpen indokolt azonban a társadalmilag fontos és részben ma hiányzó témák kiemelt támogatása, kezelése.

A jövő kutatásaira vonatkozó elvek és célkitűzések megvalósítása megkívánja a demográfia az eddigénél jobb mobilizálhatóságát, az eredmények és a problémák prezentálását. Fokozni kell a demográfia a többi tudományágba történő integrálódását.

A jövőre vár a demográfia egyetemi oktatása az előzőekben kifejtett problémájának, valamint a tudományos minősítési problémák megoldása.

A fentiekben kifejtett állásfoglalást és "A magyarországi demográfiai kutatásokról készített átfogó helyzetelemzést" az MTA Demográfiai Bizottsága ezennel tisztelettel beterjeszti a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának, azzal a megfontolással, hogy a demográfia tudományága helyzetére vonatkozó, az előbbieken összefoglalt tennivalókat a Demográfiai Bizottság tudományszervező- és koordináló munkájában alapul tekinti.

EMLÉKEZTETŐ

a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya

1982. január 18-i üléséről

## Helyzetelemzés a demográfia tudományága területén folyó kutatásokról

Az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya felkérésére a Demográfiai Bizottság elkészítette a Magyarországon folyó demográfiai kutatásról szóló helyzetelemzését.

A vitát Kulcsár Kálmán osztályelnök nyitotta meg, majd Barta Barnabás, a Demográfiai Bizottság elnöke rövid bevezetőt tartott. A vitában az Osztály tagjai közül a következők vettek részt: Szalai Sándor, Hetényi István, Falusné Szikra Katalin, Kovács István, Simai Mihály, Bognár József, Bihari Ottó, Nyitrai Ferencné, Román Zoltán, Osztrovszki György.

A vita főbb megállapításai a következők voltak:

A résztvevők általában egyetértettek az Állásfoglalás megállapításaival és alaposnak tekintették a helyzetelemzést. Több vélemény hangzott el a tekintetben, hogy a Demográfiai Bizottság túl szélesen fogalmazta meg a demográfia területét és a más tudományterületeken folyó munkákat is demográfiai tartalmúnak fogta fel. Ez a bővebb kitekintés talán megnehezítette a demográfiai alap kutatások helyzetének egyértelműbb megítélését. A vita során azonban általánossá vált az a vélemény, hogy helyesnek látszott a demográfia tudományterületét és kutatásait az alap kutatások mellett az alkalmazott kutatások és a határterületek területére is kiegészíteni. A vita résztvevői azzal is egyetértettek, hogy a demográfia fogalmát is úgy kell elfogadni, ahogy a Demográfiai Bizottság előterjesztette, vagyis a módszertudomány helyett - vagy mellett - a népeségtudomány tartalmi-elemzési megalapozását és az általános társadalmi-gazdasági fejlődésbe való belehelyezését.

Többen felvetették, hogy a demográfia kutatási területeit a jövőben a kitűzött céloknak megfelelően jobban koncentrálni kell. Különösen az alap kutatások területén a Demográfiai Bizottság irányításával ki kell jelölni azokat a prioritásokat, amelyekre vonatkozóan a következő időszakban a kutatóhelyek munkájában összpontosítani kell az anyagi és személyi erőket. Itt elsősorban a jelenlegi negatív népesedési helyzet megváltoztatási lehetőségei segítésére szolgáló kutatásokat kell előtérbe állítani, tehát elsődleges célként a népesedéspolitika tudományos megalapozására kell koncentrálni a kutatásokat. Emellett olyan - eddig elhanyagolt - témák erőteljesebb elemzésével kell foglalkozni, amelyek a megváltozott társadalmi-gazdasági helyzetben különösen fontosak (ezek közül sokan kiemelték a családok és háztartások kutatását, a gazdasági-demográfiai összefüggések behatóbb elemzését, a megváltozó kormegoszlás - főleg az öregedés - társadalmi-gazdasági-demográfiai következményeinek feltárását, a népesség egészségi-biológiai státusa behatóbb, komplex kutatását, a nemzetközi összehasonlítások eddiginél behatóbb tárgyalását stb.).

Mindenki egyetértett abban, hogy a demográfiai tudomány közvélemény-formáló tevékenységét az eddiginél jobban kell fokozni. Ennek keretében a népeségtudomány eddigi eredményeit jobban kell hozzáférhetővé tenni a széles közvélemény részére (és ezzel is objektivebb alapa helyezni a népesedési helyzet megítélését), de a rokontudományok képviselői és a különböző szintű döntéshozók részére is. E téren felmerült az is, hogy a népszámlálás és a népesedési statisztika eredményeit jobban meg kell ismertetni a tudományos kutatókkal és államigazgatási vezetőkkel, hogy munkájukban jobban felhasználhatóvá válják. E vonatkozásban a vita résztvevői egyetértettek abban, hogy az eddig megrendezett nagyszabású konferenciák - pl. az 1981. júniusi népesedésképzési konferencia, amelyet az Osztály és a KSH közösen rendezett - hasznosan járultak hozzá a tudományos közvélemény-formáláshoz és a viták szakmai lefolytatásához. Ugyan-

akkor a jövőben egy-egy specifikus kérdésben indokolt lenne ilyen rendezvényeket tartani (erre jó példa a Demográfiai Bizottság 1982. áprilisi, a népesség öregedésével foglalkozó ülése). Másrészről a KSH elnöke informálta az Osztályt arról, hogy a Statisztikai Hivatalban megszervezés előtt áll egy Információs szolgálat, amely a kutatók részére biztosítana szakzerű segítséget a KSH adatbankjaiból, így pl. a megvalósítás alatt álló népszámlálási adatbankból is.

Egyes felszólalók hiányolták, hogy a helyzetelemzés kevésbé adott tájékoztatást a demográfia tartalmi eredményeiről. Nem elemezte eléggé azt, hogy milyen népesedési folyamatok elemzése tekinthető kielégítőnek és milyen kérdésekben nem tudnak még az eddigi kutatások megfelelő választ adni. Mások felvetették, hogy túl pozitívnak tűnik a jelentésből a tudományág helyzete, mivel a Bizottság nem számolt be vitákról. Ugyanakkor olyan vélemény is elhangzott, hogy egy ilyen jellegű összefoglalótól nem várható el, hogy mélyen elemezze az adott tudományág tartalmi kérdéseit, de szükségesnek látszik, hogy a Demográfiai Bizottság sorra napirendre tűzze az egyes fontosabb vitatémákat. Ezzel kapcsolatban kérdésként merült fel a demográfiai kutatások "hatékonyságának" kérdése; vagyis az, hogy az egyes népesedéspolitikai intézkedések mennyiben a demográfiai tudomány alapján álltak? Az erre adott válasz abban foglalható össze, hogy a megalapozásban mindig figyelembe vették a demográfia eredményeit, de a döntéshozatalnál a múltban - sokszor más - érzelmi-politikai érdekmegfontolások váltak döntőbbé.

Néhány hozzászóló javasolta, hogy a Demográfiai Bizottság foglalkozzon a jövőben az eddigieknél gyakrabban a legfontosabb demográfiai és társadalomstatisztikai csoportosítások kérdésével (pl. társadalmi osztály és réteg csoportosítás, család-háztartás típusok, korcsoportok stb.). Eddig is sok esetben tűzte a Demográfiai Bizottság - illetve közösen a Statisztikai Bizottsággal - ülésének napirendjére a legfontosabb módszertani kérdések megvitatását és az ezeken megfogalmazott vélemények jelentősen hozzájárultak az egyes csoportosítások, illetve adatgyűjtések véglegesítéséhez. A közeljövőben tervezik megvitatni az 1983-ban bevezetésre kerülő társadalmi osztály-réteg csoportosítást, a népességelőreszámítás módszereit, az új ELAR minta felépítését, a társadalmi mobilitás vizsgálatát, a népesedéssziszatika új - a népességnyilvántartás információ rendszerével integrált - adatgyűjtési rendszerét. E vitákba be kívánják vonni a többi, illetékes akadémiai bizottság - így gyakrabban a Szociológiai Bizottság - képviselőit is.

Élénk vita folyt a demográfiai oktatás és továbbképzés kérdésében. A résztvevők mindegyike elismerte, hogy a helyzetelemzés helyesen állapítja meg, hogy e téren a demográfia jelentősen elmaradt a többi társadalomtudománytól, mivel nincs biztosítva egyetemi oktatása, megoldatlan a postgraduális képzés és viszonylag kisszámú a minősítéssel rendelkező demográfus kutató. A vélemények azonban megoszlottak az egyetemi demográfus oktatás szervezeti feltételei biztosítási módja tekintetében. Sokak álláspontja szerint az egyetemek jelenlegi feltételei között nem látszik lehetségesnek önálló Demográfiai Tanszék létrehozása és talán nincs is szükség az egyetemi alapképzésben önálló - kötelező - demográfiai képzésre. De mindannyian egyetértettek abban, hogy - esetleg meglévő tanszéki-intézeti keretben, de az oktatás tartalmi kibővítésével - több szakon szükséges lenne minden hallgató részére a demográfiai ismeretek megszerzése (főleg közgazdasági, jogi, orvosi, szociológiai, földrajzi képzés keretében). Az is általános vélemény volt, hogy postgraduális fokon szükséges a demográfus képzés megszervezése, és e téren sem lenne indokolt egy adott szakmára (pl. közgazdász vagy jogász alapképzettségűekre) szorítkozni, hanem olyan képzési formát kell megszervezni, amely minden szakma képviselőjének biztosítaná a demográfusi szakma elsajátítását és ezt követően szakvizsga letételét. Ugyancsak általános volt az a vélemény,

hogy a néhány évvel ezelőtt megindult demográfusi tudományos minősítés lelassult. Szükséges annak az elérése, hogy a kandidátusi fokozattal rendelkező és az eddigiekben komoly tudományos tevékenységet elért kutatók doktori fokozatot nyerjenek és ugyanakkor - a tudományos utánpótlás biztosítása érdekében - minden erővel biztosítani, hogy fiatal kutatók elérhessék egyre növekvő számban a demográfusi kandidátusi fokozatot.

A vitát követően a Demográfiai Bizottság elnöke válaszolt néhány fontosabb felvetett kérdésre, majd Kulcsár Kálmán osztályelnök a helyzetelemzéssel kapcsolatos osztály-állásfoglalást ismertette az alábbiakban:

1. A Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya a Demográfiai Bizottság által a demográfiai kutatásokról készített kitűnő és értékes helyzetelemzést és az arról készített állásfoglalást elfogadja. A két anyag jól foglalta össze a demográfiai tudomány jelenlegi helyzetét és megfelelő javaslatokat tartalmaz a következő időszak tevékenységére, ezért az Osztály ezeket elfogadja és elkészítéséért köszönetét fejezi ki. Ezzel azonban a demográfia önvizsgálata nem zárul le, a Demográfiai Bizottság a jelentésekben foglaltak, illetve az Osztály vitájában felvetettek alapján tüzze vitára a legfontosabb tennivalókat, meghatározva elsősorban a kutatás prioritását.

2. A Bizottság napirendjére vegyen fel olyan tartalmi kérdéseket megvitatásra, amelyekkel eddig nem foglalkozott, de a továbbfejlődéshez elengedhetetlenek. Erre vonatkozóan a vita is felvetett javaslatokat, amelyek közül - megalapozó jellege miatt - elengedhetetlennek látszik a gazdasági és demográfiai viszonyok összefüggéseinek és a népesedésmélet áttekintése.

3. Szükséges a demográfiai alap kutatások koncentrációja, amelyre vonatkozóan a "Népesedés és Népesedéspolitika" tárcaszintű középtávú kutatási főirány - amelynek tudományos felügyeletét a Demográfiai Bizottság látja el - tematikája már a három kutatási irány megfogalmazásával meghatározott.

4. A Demográfiai Bizottság csak a szűkebb értelemben vett demográfiai alap kutatások koordinálását vállalhatja. Ugyanakkor a különböző tudományterületeken - a demográfia határterületein - folyó népesedési tárgyú kutatásokat is ismernie kell és hasznosítania elemzései során. Ugyanakkor megfelelő szakmai segítséget adhat a más tudományterületeken folyó kutatásokhoz.

5. Az Osztály egyetért a demográfiai egyetemi oktatás szükségességével és megfelelő mértékű fejlesztésével. Nem alakulhatott ki azonban egységes vélemény az oktatás helye, fokozata, tartalma, intenzitása tekintetében. Felkéri ezért a Demográfiai Bizottságot, hogy kellő részletességgel és mélységgel tárja fel az egyetemi és postgraduális demográfiai oktatás szükségleteit és terjesszen elő javaslatot a megoldás módjára vonatkozóan.

6. Az Osztály szükségesnek tartja a tudományos fokozatokkal rendelkező demográfusok számának növelését. Indokoltnak tartja, hogy kiemelkedő tudományos munkával rendelkező kutatók doktori fokozatot nyerjenek és a demográfus utánpótlás biztosítása érdekében fiatalabb demográfusok számára segítséget kell nyújtani a kandidátusi fokozat eléréséhez. Ebből a célból fel kell kérni a TMB-t, hogy a demográfus aspirantúra lehetőségeit megteremtse.

7. A demográfiai kutatások részeredményeinek megfelelő publikálása mellett most már szükséges az eddigi tudományos eredmények szintetizálása. Ezért elengedhetetlen minél előbb egy újabb Demográfiai Kézikönyv (tankönyv, összefoglalás) megszerkesztése és kiadása. Ehhez az Osztály az Akadémiai Kiadó segítségét fogja kérni.

8. Az eddigi demográfiai szakmai-tudományos viták eredményesek voltak, de eredményeik általánosításához, közvéleményformáló tevékenységük fokozásához további vitalehetőségeket kell teremteni, mind a Demográfiai Bizottság keretében, mind pedig más akadémiai bizottságok bevonásával, illetve az Osztály szervezésében.

Az osztályelnök összefoglalását az Osztálynak az ülésen résztvevő tagjai egyhangulag elfogadták.

## A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET KUTATÁSI JELENTÉSEI

1. Népesedés és népesedéspolitikai tárcaszintű középtávú kiemelt kutatási főirány (1982-1985).  
A KSH Népeségtudományi Kutató Intézet távlati tevékenységének irányelvei (1982-1990).
2. Érték-Orientációk a népesedési magatartásban.
3. A sorköteles fiatalok testi fejlettsége, biológiai, egészségi állapota (Előzetes tájékoztató).
4. A népességelőreszámítások néhány módszertani kérdése (Előterjesztés az MTA Demográfiai Bizottságának).
5. A demográfiai átmenet elemzésének néhány gyakorlati nehézségéről.
6. A területi népességprognózisok előkészítése.

Statisztikai Kiadó Vállalat  
Felelős vezető: Kecskés József igazgató  
Nyomdaüzem - 84-5813-11  
Budapest, 1984  
Terjedelem: 14 (A/5) ív